

Commemoració dels

500 ANYS

DEL PRIMER LLIBRE IMPRÈS EN CATALÀ

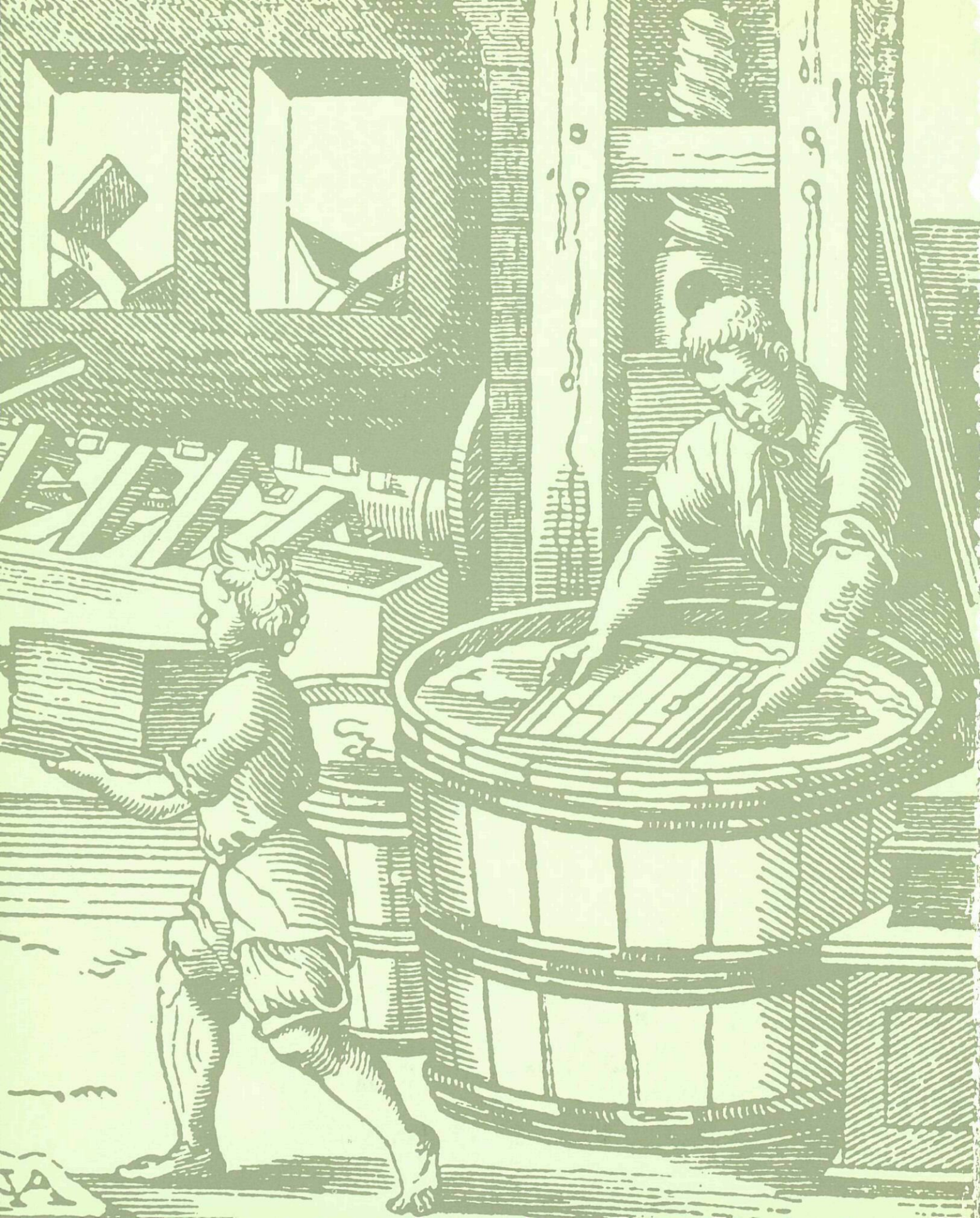

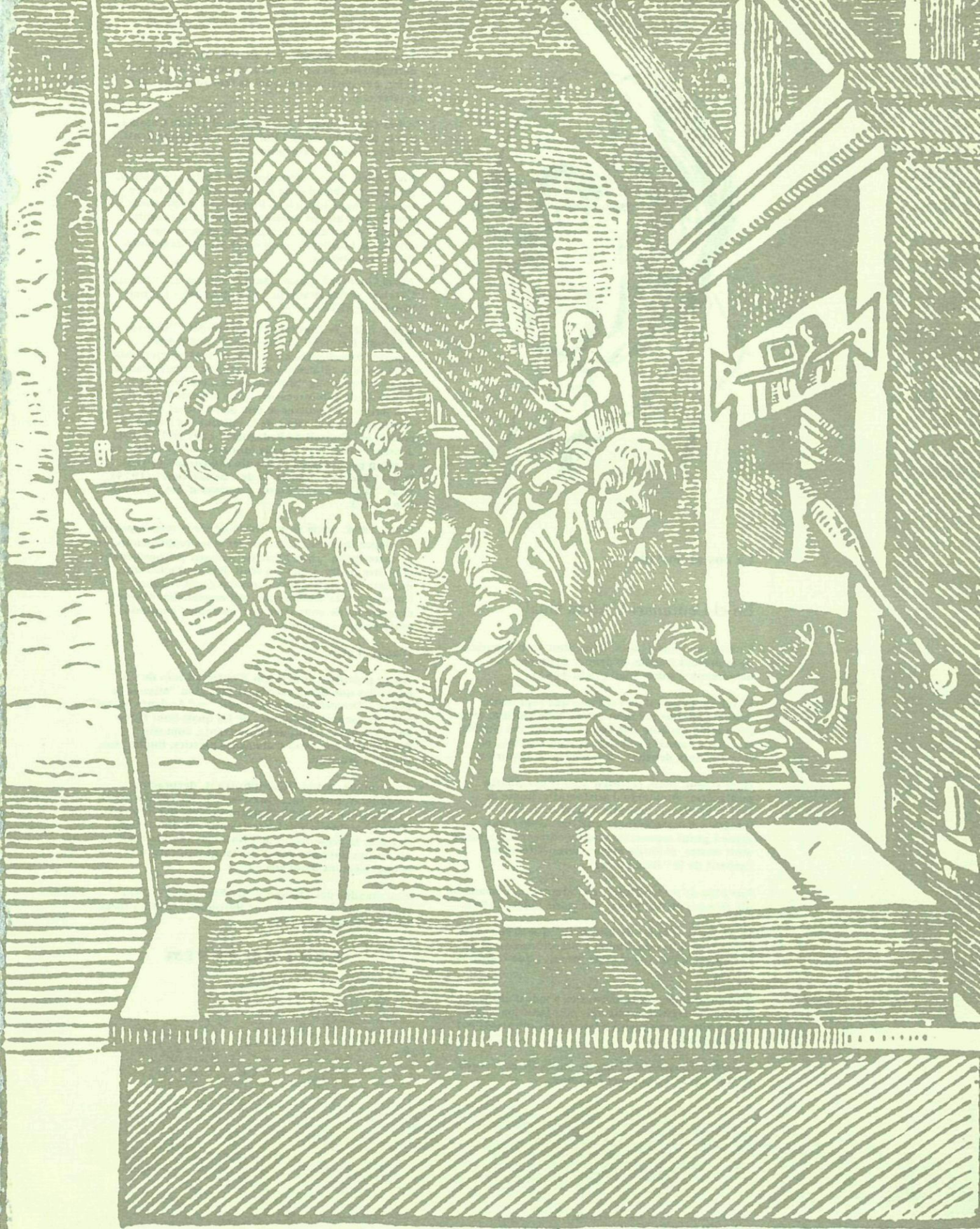
1474~1974

L'aventura
editorial
a Catalunya

BON NADAL
I ANY NOU
als nostres amics

Nadal del 1972

La nostra portada

En el Centenari d'Adrià Gual

S'escau, en aquests dies, coincidint amb l'aparició de la present Nadala, el primer Centenari del naixement d'Adrià Gual (1872-1943).

El fet i el personatge, i tot allò que representà Adrià Gual dins del món català de la cultura, eren prou atractius com per dedicar-li tota una Nadala, si el tema capdal que evoca la d'aquest any, no tingués tanta densitat i transcendència històrica.

Hem volgut, però, recordar aquest personatge polifacètic, intel·lectual aristocràtic, home de teatre, escriptor, periodista, pintor, artista integral i sempre avançat que fou Adrià Gual, digne i genuí representant d'un corrent humanístic molt nostre, el Modernisme, hereu directe de l'esperit de la "Renaixença".

Ens plau de poder-ho fer reproduït a la portada un oli, fins ara inèdit, pintat per Adrià Gual el 1890.

Representa el taller de Litografia, que el seu pare, Josep Gual i Savalls, fundà a Barcelona (carrer de Jonqueres núm. 18) el segle passat, i que continuà Adrià.

En aquest taller foren impresos, a més d'altra producció gràfica, molts dels més famosos cartells modernistes, que sovint havien estat dibuixats pel mateix Adrià Gual.

L'oli fou conservat, enmig de molts altres records d'"Els 4 gats", per Lluís Plandiura.

Fou adquirit, després, per Joan A. Maragall. I, darrerament, passà a la valuosa col·lecció d'Albert Oller, per gentilesa del qual és reproduït ara, per primer cop.

Adrià Gual consagrà la seva vida al Teatre Català i per la seva renovació, i lluità per incorporar-lo als moderns corrents europeus.

Fou, Adrià Gual, "un renovador obstinat i fecund, un lúcid anticipador de molts aspectes del teatre actual. Tingué intuïcions literalment sorprenents i genials, i en aquest aspecte, la seva obra és molt superior a la d'autor, malgrat ser aquesta tan estimable i brillant", com ha escrit Guillem Díaz-Plaja, recentment.

Adrià Gual creà i dirigí, durant vint anys, l'"Escola Catalana d'Art Dramàtic" (1913-1934) —l'actual "Institut del Teatre"—.

L'any 1907, la Diputació havia fundat l'"Institut d'Estudis Catalans", la missió del qual era la superior investigació científica de tots els elements de la cultura catalana, i del qual poc després hauria de desprendre's la "Biblioteca de Catalunya" i l'"Escola de Bibliotecàries". Era el període en el que hauria de realitzar-se una de les obres més sorprenents en el camp de la cultura. La Diputació crearia el "Consell de Pedagogia" (1913), l'"Escola d'Estiu" (1914), l'"Escola Montessori" (1915), i en el camp professional l'"Escola Industrial" (1910), la del "Treball" (1913), la de "Bells Oficis" (1914), la de "la Dona" i l'"Escola Catalana d'Art Dramàtic", l'any 1913.

L'any 1898, inicià la que havia de ser la més important —i alhora més discutida— de les seves realitzacions: el "Teatre Íntim", que havia de senyalar profundament el nostre teatre, i que era fruit dels contactes amb importants realitzadors europeus (com Jacques Copeau o Max Reinhardt) i del convenciment que el teatre ha de constituir una veritable "comunió" entre l'actor i el públic.

D'aquí el nom.

Autor prolífic, cal destacar d'entre les més de 20 comèdies que deixà escrites, obres com "Misteri de Dolor", "Doncell qui cerca muller" o "Andante Morat" a les acotacions escèniques de les quals hom troba anticipacions escèniques importants, com són l'utilització conjunta d'elements plàstics, lluminosos, verbals i musicals.

Fou, també, Adrià Gual, dibuixant, decorador, escenògraf, poeta (accésit a la Flor Natural en 1897 i Englantina en 1898), director de cinc pel·lícules i d'incomptables obres teatrals entre les que podem destacar la presentació de "Nausica", de Maragall als jardins del Laberint d'Horta, que fou tot un aconeteixement d'aquella època.

Fou creador del "Museu d'Art Escènic" (1929) i per damunt de tot un home il·lusionat, com ho foren tots els de la "Renaixença".

TEATRE ÍNTIM

DIRECCIÓ

Commemoració dels

500 ANYS

**DEL PRIMER LLIBRE
IMPRES EN CATALÀ**

1474~1974

L'aventura editorial a Catalunya

taula de textos

Justificació del tiratge		
Mot de Gràcies		
Dedicació d'aquestes Nades		
Dos motius de joia, aquest Nadal - Lluís Carulla		
500 anys de la impressió del primer llibre en català		
El nostre homenatge a Josep M. de Casacuberta,		
en apropar-se els 50 anys de la fundació de l'Editorial Barcino	pàg.	
La Paraula i el llibre - Jordi Rubió	1	
L'Aventura del llibre Català - Joan Fuster	7	
Saber llegir	9	
Dificultats de mercat	11	
Precisions sobre la Decadència	16	
Escriure i publicar	19	
El poble, client passiu	23	
Importància del Dialecte	26	
Aparició de l'Editor	29	
Gramàtica i eficàcia	33	
Esquema d'una trajectòria	36	
Les altres preparacions	42	
Els savis i els rics	45	
Apartat sobre la Barcino	49	
Mort i resurrecció: Provisionals, l'una i l'altra	51	
Els feliços 60	54	
Tiratges, i anar tirant	58	
El llibre manuscrit en llengua catalana - Pere Bohigas	61	
Primers textos literaris en català	61	
La literatura catalana medieval en la seva plenitud	62	
L'Ofici de copista	64	
L'Ofici d'il·luminador o miniaturista	65	
La còpia organitzada	66	
Comerç incipient del llibre	66	
La difusió del llibre	68	
La difusió de la literatura catalana medieval	68	
Alguns còdexs literaris catalans	71	
Assaig de Cronologia - J.M. Ainaud	77	
Segle XV	78	
Segle XVI	79	
Segle XVII	80	
Segle XVIII	81	
Segle XIX	82	
Segle XX	84	
El llibre en català i els seus editors	89	
Bartomeu Costa-Amic	- Albert Manent	90
Josep M. Cruzet	- Tomàs Garcés	91
Josep Jané i Olivé	- Joan Rius i Vila	92
Innocenci López Bernagossi	- Josep M. Cadena	93
Antoni Lòpez Llausàs	- Josep Miracle	95
Jaume Massó i Torrents	- Ramon Pla i Arxé	96
Francesc Matheu	- Josep Faulí	97
Ramon Miquel i Planas	- Josep Porter	99
Francesc de Borja Moll	- Gregori Mir	100
Josep Queralt i Clapés	- Domènec Guansé	102
Josep M. de Casacuberta	- Joan Triadú	104
Cloenda - Joan Oliver		107

dedicació d'aquestes nadales

1967 JOAN I EL CAÇADOR
(1.200 exemplars) 17 x 22

Dedicada al "Rei Amador de la Gentilesa"

1968 PAU CLARIS
(1.200 exemplars) 36 pàg. 19 x 24

Mossèn Sanabre acabava de descobrir, a la Biblioteca Nacional de París, el parlament que va pronunciar el dia 11 de setembre de 1640, tot just ocorregut el Corpus de Sang, el canonge Pau Claris a l'Assemblea dels Tres Braços de la Generalitat de Catalunya, institució de la qual Claris era president en aquella hora tràgica de la història de la nostra terra.

1969 FERRAN SOLDEVILA
(Una vida dedicada al país)
(6.000 exemplars) 44 pàg. 21 x 27

"Gentilesa de Ferran Soldevila" Lluís Carulla
"Breu notícia biogràfica de Ferran Soldevila"
Ramon Aramon.
"Al llarg de la meua vida"
És un extracte de les memòries, llavors inèdites, que Edicions 62 publicaria després amb el mateix títol. Fou una gentilesa de Soldevila i d'Edicions 62 i un homenatge a l'eminent historiador.

**1970 CENTENARI DEL NAIXEMENT
D'ENRÍC PRAT DE LA RIBA**
(10.000 exemplars) 44 pàg. 21 x 27

"En el Centenari de Prat de la Riba" Lluís Carulla
"Biografia essencial de Prat" J.M. Poblet
"Cronologia de la seva vida" i "Obra col·lectiva de Prat" Josep Benet
"Prat de la Riba vist pels homes del seu temps"
J. M. Ainaud

**1971 NORANTA-CINQUE ANIVERSARI
DE PAU CASALS**
(13.000 exemplars) 104 pàg. 20 x 24

"El nostre Homenatge a Pau Casals" Lluís Carulla
"Aspectes de la vida i de l'obra de Pau Casals", per Joan Alavedra. "Catalunya també opina":
R. Muntanyola, J. Trueta, F. de B. Moll, J. Pont i Gol, J. Rubió, Pau Vila, A. Tàpies, A. Badia i Margarit, Cassià M. Just, Joan Oliver, P. Domingo, Oriol Martorell, M. Coll i Alentorn, S. Espriu
"Oliba apòstol de la Pau" Coll i Alentorn

**1972 500 ANYS DEL PRIMER LLIBRE
IMPRÈS EN CATALÀ (1474-1974)**
(16.393 exemplars) 138 pàg. 21 x 27

"La Paraula i el llibre" Jordi Rubió
"L'Aventura del llibre Català" Joan Fuster
"El llibre manuscrit en llengua catalana"
Pere Bohigas
"Assaig de Cronologia" J. M. Ainaud
"El llibre en català i els seus Editors": J.M. Cadena, J. Faulí, T. Garcés, D. Guansé, A. Manent, G. Mir, J. Miracle, R. Pla, J. Porter, J. Rius, J. Triadú.
"Cloenda" Joan Oliver.
És enviada als catorze-mil socis d'Òmnium Cultural, a més dels amics de sempre i coneixences de la família Carulla-Font.

R Lluís Carulla i Canals
Compositor Bach, 13 - Barcelona
Imprès per Edigraf
Tamarit, 132 - Barcelona, Desembre 1972
Dipòsit legal - B. 51.641/72

justificació del tiratge

De la nostra Nadala s'han tirat 16.393 exemplars amb aquest destí:

- 370 a vells amics, amics novells i coneixences.
100 d'aquests van numerats i signats.
- 14.000 als socis d'Òmnium Cultural, amb tots els quals, coneguts o no, ens sentim lligats per una mateixa vivència.
- 2.000 de sol·licitats, com cada any, per "Cultura en Ruta" d'Òmnium Cultural", per a facilitar-los, a cost estricta, als qui, no essent socis o col·laboradors d'Òmnium Cultural", s'interessen habitualment per aquestes Nadales.
- 16 exemplars nominatius destinats al col·laboradors de la Nadala amb la signatura de tots ells.

J. M. Ainaud	Gregori Mir
Pere Bohigas	Josep Miracle
Josep M. Cadena	Joan Oliver
Josep Faulí	Ramon Pla i Arxé
Joan Fuster	Josep Porter
Tomàs Garcés	Joan Rius i Vila
Domènec Guansé	Jordi Rubió
Albert Manent	Joan Triadú
- 7 exemplars nominatius signats pels 16 col·laboradors destinats a
 - Pau Casals
 - Cassia Just
 - Josep Pont i Gol
 - Institut d'Estudis Catalans
 - Òmnium Cultural
 - Casal de L'Espluga de Francolí
 - Museu-Arxiu de Montblanc
 - Família Carulla-Font

mot de gràcies

Enguany el reconeixement envers els amics és doble: per la col·laboració literària, meritíssima, i per haver acceptat d'escriure els treballs en el termini exigut de què disposàvem, ja que vam canviar, a darrera hora, el tema, ja enllestit, de la Nadala, pel de la commemoració dels 500 anys del primer llibre imprès en català, que estava programat per al 1973.

El motiu d'aquest canvi, que expliquem en altre lloc, ha obligat a tots, però principalment a Joan Fuster, Pere Bohigas i J. M. Ainaud, a treballar tal com exposa Fuster, excusant-se'n, a la nota primera del seu treball.

Per tal de sortir abans de Nadal, el 4 d'aquest Desembre fou lliurada una part del material, a l'impressor. A ell i a la seva gent, gràcies, i també als qui, abans i en pocs dies, han ajudat a preparar-lo.

Tot plegat explica les possibles deficiències del conjunt, i que la pressa justificada ha fet inevitables.

Regraciem les diverses col·laboracions:

Biblioteca de Catalunya (Sr. Soberanas i Srtes. Gasch, Güell i Ripoll)
Arxiu Històric de la Ciutat (Srs. Sicart i Voltès)
Arxiu de la Corona d'Aragó (Sr. Udina)
Arxiu Mas
Institut Amatller
Editorial Ariel (Srs. Argullós i González)
Editorial Estela
Editorial Selecta (Sr. Tebé)
Secretariat d'Ensenyament - València (Sr. E. Climent)
Diari de Barcelona (Sr. T. Iglesias) Arxiu
La Vanguardia (Sr. Sáez Guerrero) Arxiu
Museu d'Etnografia i Folklore (Sr. Tormo)

Senyors:

Albert Oller (Col·lecció)
Agustí Duran i Sanpere
Josep Benet
Albert Manent
Joan Anton Maragall
Andreu Morta
Josep Tremoleda
Joan Ginebra
Maria Porter
Roger Aliet

Santiago Valls
Lluís López del Castillo
Enric Esteve
Robert Rodergas
Enric Bahí
Joaquim Estrems
EDIGRAF, S.A.
Reprocolor LLOVET
Relligador J.J. Boada
Torres Hostench
PUNT-70, S. A.

De la Neu Immaculada
floria el Sol de Nadal,
i els àngels i l'ocellada
i els pastors i la ramada
han acudit al Portal.
Oh Neu que no et fons, Maria!
ni a la cima ni al coval,
pastaràs l'Eucaristia
i ens nodriràs cada dia
del mateix Pa de Nadal.

Ramon Muntanyola

BON NADAL I ANY NOU
als nostres amics

Nadal del 1972

Lluís Carulla, Maria Font i fills

dos motius de joia, aquest Nadal

500 anys de la impressió del primer llibre en català

amb aquesta Nadala, i en mèrit de les firmes il·lustres que hi col·laboren, volem que el nostre país sigui present amb una cloenda catalana, a la celebració de l'“Any Internacional del Llibre”.

Encara que aquest cinc-cents aniversari que commemora la nostra Nadala no s'escaurà fins el 1974, deliberadament ens hem anticipat un any, amb el desig de sensibilitzar la nostra gent perquè, durant el 1973, preparin els actes commemoratius i d'expansió cultural que s'haurien de celebrar tot l'any 1974, tal com es féu amb el Centenari de Pompeu Fabra i el Mil·lenari de l'Abat Oliba.

La commemoració, preparada tan anticipadament, hauria de ser no solament dels 500 anys de la impressió, en 1474, del primer llibre en català, sinó d'homenatge a l'esforç de continuïtat, durant cinc segles, dels qui han fet del llibre català el vehicle escrit de la cultura d'un poble, el qual ha demostrat tenir una sofrerta capacitat de pervivència, sobretot des del “Decret de Nova Planta” de 1716, i la successiva provincialització d'hàbit literari i lingüístic i la dimissió col·lectiva de bona part d'escriptors i lectors.

Jordi Rubió, en el pròleg amb què ens honora, “La paraula i el llibre” (treball revelador de la insòlita capacitat intel·lectual del tercer príncep de la dinastia dels Rubió, nat el 1887) diu, a propòsit d'un comentari que el darrer número de l'edició espanyola del butlletí de la UNESCO fa de “Cultura en Ruta” d'Òmnium Cultural: “L'enginy dels nostres capdavaners sap omplir totes les esclertes que ens deixen balderes.”

Aquest “enginy” ha de saber programar i organitzar amb temps, (un any de coll) repetim: tot el 1973, una constel·lació d'actes commemoratius que esperem de la imaginació i l'esforç tenaç de tots els qui, d'una manera o altra, comparteixen les nostres vivències més íntimes i arrelades.

en apropar-se els 50 anys de l'Editorial Barcino

el nostre homenatge a Josep M. de Casacuberta

n dels patricis editors que tenim encara entre nosaltres, dels onze que biografia la Nadala, és Josep M. de Casacuberta.

Al 500 aniversari que commemorem de la impressió del primer llibre en català, a València en 1474, cal afegir-hi la celebració, també anticipada, ja que coincidirà amb el 1974, dels 50 anys de la fundació de l'Editorial Barcino, i el record del setanta-cinquè aniversari, l'octubre passat, de J. M. de Casacuberta, amb plenitud d'activitat intel·lectual, assistit, com sempre, de la seva esposa, Dolors Hostalrich.

La nostra nadala ha ofert a Joan Triadú i Joan Fuster l'ocasió de tributar a J. M. de Casacuberta l'homenatge que li pertanyia molts anys enrera.

La figura senzilla, i voluntàriament esborradissa, que no s'ha deixat mai homenatjar, sentirà, potser, ferida la seva modèstia, però quasi 50 anys d'editor i 75 de vida, exemplarment dedicada al país, demanen inevitablement, i en una ocasió tan propícia, aquesta reconeixença.

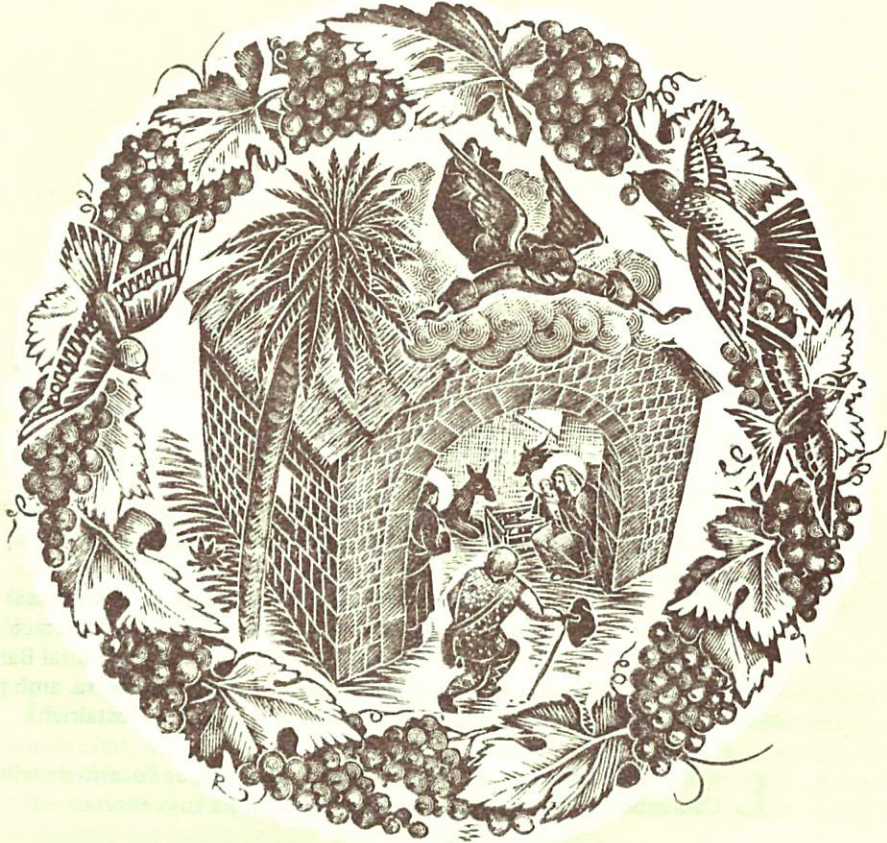
Una obra tan transcendent com la de l'Editorial Barcino, exigia que, encara sota la direcció intel·lectual del seu creador, trobés una continuïtat indefinida. La nadala dona la bona notícia que una persona jurídica, i com a tal no moridora, té ja la responsabilitat i l'honor d'haver assegurat la imprescindible continuïtat.

Fer-vos-ho saber és una manera d'anticipar-nos joiosament al cinquantenari de la Barcino.

Lluís Carulla, Maria Font i fills

El mundo del vino

de Josep M. de Gasca i Serra

El mundo del vino
de Josep M. de Gasca i Serra

El mundo del vino es un mundo fascinante y complejo. Desde la selección de la uva hasta la elaboración del vino, cada paso requiere conocimientos y experiencia. Este libro ofrece una visión detallada de este mundo, desde los aspectos más técnicos hasta los más culturales. El autor, Josep M. de Gasca i Serra, es un experto en el tema y su obra es una obra maestra que no debe faltar en la biblioteca de cualquier aficionado al vino.

Los Carles, S.A. Editores

mony dei rorion auer. equat. est nri dei beidant qeli obli
 daren ep aqñi dei beidant deg car pduad enifern. restree
 ne. x. x. diei cupena. Ex auro dix. nri. Co uertimnu adme
 .i. r. o. u. i. i. r. f. r. p. r. d. c. r. u. c. Tornad uel
 am detot uostre cor eniesum. ren oraciõs. ren ploraa
 ren plaier. ren r. e. car. urei cori. Trecaar mada lo cor
 - paxo q om tãvola lei malei cogitaciõs. eli peccat. dii.
 Ex pccadi aia om tãt. z enrb atri neqñi q falim. z
 ara enla tãta qreima de. nri. noi de uem roznar adu
 ab almoinei. rab usgaliei. rab oraciõs. rabonei obrei
 q fazam. Ex auro. s. elame mca enca. a. n. i. qel noi
 do ater relet obrei. p qñ la tã amor pã auer al exir
 daqñt itgle. Q. s. p. p. d. q. c. p. *Duxca i a. d. d. d.*

y dlo. z *Duxca* est ihs idierro i ipu ur rãtaretur
 diabolo. Et e iunator. xl. dieb. z. xl. n. p. eiur. s.
 audir. ren rãdre deuã lolet euãgelii. p q auro uol dir
 emoitray. qñ. n. s. grãt penat egrãt treball. egrãt
 dolor tãtem p noi. paxo qñ el noi uobz saluar erer.
 Spoder de dable. Q. ar on aaxi trobã q el denuna. xl. die
 . xl. nuy. z. qãc noboz ne mēga. ren axt uag tã. s.
 el no de iuna geni p zo q el agei peccad ten. p q el degrei
 ten penrãcia. m degrei de iunat. ma p exãple. oter. denot
 ex zo q noi de iunat. plo i nri peccad. Ex auro qñ el de

Les HOMILIES D'ORGANYÀ, descobertes per Joaquim Miret i Sans a l'arxiu parroquial d'Organyà (Alt Urgell), l'any 1904, són un dels més antics textos literaris catalans coneguts. Poden molt ben ser de finals del segle XII. Es conserven a la Biblioteca de Catalunya.

Contenen diversos sermons explicant i comentant els llibres sagrats. Aquest foli comença dient: "Et enaprés d'aicò N(ostre) S(einer) posà la sua benedita mà sobre ls uls del ceg e s(em)pre él vit. E-l ceg, qan ag vist, fed grans gràcies a N(ostre) S(einor) e seg'i'l en totes bones obres. E les compaines de les gens, qan videren lo tan gran miracle, feren grans gràcies en grans laudors a N(ostre) S(einor)."

La paraula i el llibre

JORDI RUBIÓ

Som a les acaballes de l'Any del Llibre. Per als pobles que parlen un idioma de breu extensió geogràfica, aquesta circumstància de la relativa exigüitat de l'àrea d'expressió, condiona en alt grau l'abundor dels llibres pensats i escrits en la llengua del país. Tots n'hem fet i en fem l'experiència.

Cal examinar fredament els factors del problema i treure'n conseqüències. Sense això que avui en diuen triomfalismes. Hem de tenir el coratge de reconèixer que, al món editorial, el patriotisme només pot actuar favorablement, i en xifres que valguin la pena, en igualtat de circumstàncies, ja que la iniciativa editorial viu sotmesa a les lleis del mercat. Quan manca una infraestructura diguem-ne oficial, que compensi les falles i restableixi l'equilibri econòmic, cal comptar amb el mecenatge. Llavors, però, sortim de la normalitat a la qual aspirem i tornem als temps dels heroïsmes numantins.

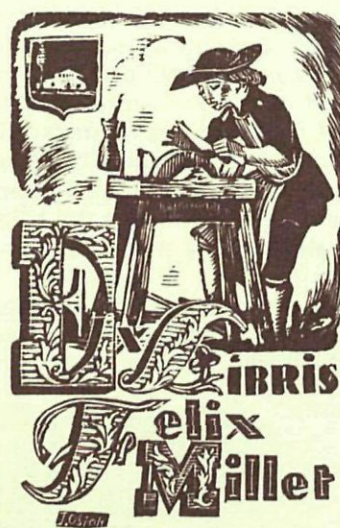
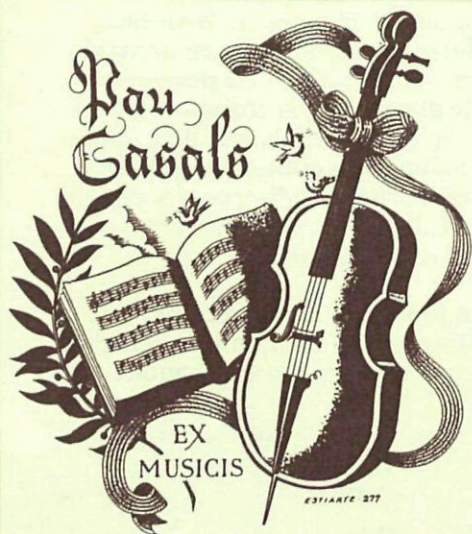
Ara bé, allò que ens proposem de salvar és l'autenticitat de la nostra cultura amb el seu vincle idiomàtic característic. Llavors jo em pregunto: una estadística dels llibres publicats i dels tiratges assolits, és l'únic instrument per valorar la vitalitat d'una cultura? És la impremta, i les diverses formes que va prenent la seva evolució, l'únic estetoscopi per auscultar el batec de la vibració dels esperits? Avui els mitjans d'informació audiovisual prenen més embranzida cada dia. Tot just apunta una nova llum al nostre cel. No jutgem els primers experiments com si ja haguessin assolit a còpia de decepcions la fórmula viable en el mercat. Cinc-cents anys d'imprimir els llibres són poca cosa davant dels dos milers que, sense poder fer-ho, van forjar la que anomenem cultura occidental. No menysvaloro la importància impressionant del moviment editorial. És per ell que celebrem enguany l'Any del Llibre. Allò que vull dir és que el nombre d'edicions no és l'únic mitjà eficient de comunicació d'una cultura.

Donem una ullada a la història literària. Podem judicar-la només per allò que dens ha arribat imprès? La literatura l'hem d'interpretar com un fet social, en el qual col·laboren, i són per tant protagonistes, tant els autors com el públic.

Avui parlem orgullosament de la literatura de creació com si ella respirés un aire diferent dels qui treballen estimulats per la necessitat de viure. Si parlem del públic, no ens deixem enganyar per la discriminació orgullosa dels **happy few**. Aquests pocs no alteren ni alteren les normes del joc. El poble ha consumit sempre una quantitat gran de material per nodrir la seva imaginació o la seva curiositat o per cantar a l'estimada. Avui la TV i la ràdio i les revistes il·lustrades fan un consum massiu de textos literaris i d'informació i de música. Sempre ha estat proporcionalment igual, d'acord amb la densitat de població i la celeritat dels mitjans de comunicació. No ens fem il·lusions pels mil exemplars del **Tirant lo Blanc** que foren estampats entre les dues edicions a València i Barcelona el segle XV, i no ens precipitem, traient conseqüències comparatives, quan ens diguin que del **Salteri** d'Eiximenis se'n tiraren dos mil exemplars el 1495. Del **Tirant**, o dels llibres semblants, bé se'n devien fer resums parlats o escrits, però llurs autors no anaven a cal notari a registrar-ne la propietat. Tampoc hi degué anar Cristòfor Colom, o qui en disposés l'estampació, per a l'edició catalana de la carta a l'escrivà de ració dels Reis Catòlics, explicant els seus descobriments. Avui és perduda, però és cert que va existir. Aquelles quatre planes només algun col·leccionista, com el fill de Colom, va conservar-les. Qui fa cabal avui de les novel·les resumides que surten en venda als quioscos de la Rambla? No els anem pas a cercar a les bibliografies de categoria ni als catàlegs dels llibreters de vell. Quan els notaris feien inventari d'una llibreria, no tenien paciència de consignar les estampacions aventureres. Les despatxaven ràpidament com paquets de **menudències de poca qualitat**.

Aquelles menudències eren llegides i mantenien un clima de temes literaris en constant evolució. Era l'atmosfera que respiraven tots els qui influïen, com a elements actius o passius, el món literari de l'època. El Rector de Vallfogona no va poder tenir a les mans un llibre que aplegués la seva obra en vers. Ell mateix però, diu que la gent el celebrava com a gran poeta, igual que si ell tot sol agavellés la feina dels impressors més coneguts de Barcelona. Això vol dir que moltes obres seves corrien estampades en allò que la gent en deia **romanços**.

La cosa que més ha de preocupar-nos és que la llengua perdi la virtut d'ésser vehicle de comunicació. Flanquejada la nostra cultura per Aragó i per les terres d'Occitània, és natural que la llengua respectiva ens importés temes i maneres de dir. Si des dels monarques borbònics el català va perdre categoria administrativa, no hem d'oblidar tampoc que la cancelleria dels reis d'Aragó,

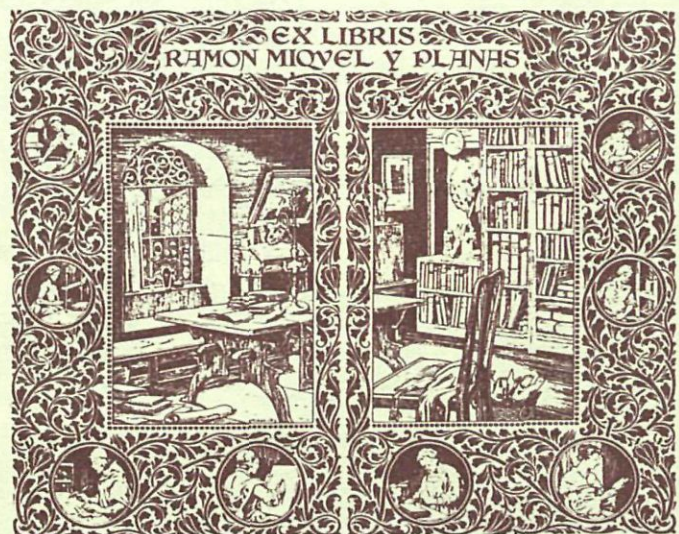
bàsicament catalana, havia d'emprar també el castellà almenys en la variant aragonesa. Als segles XII i XIII el provençal era la llengua de la poesia cortesana, i quan Ramon Llull va voler que el poble cantés en la llengua que parlava, no va alliberar-se del tot de les fórmules tradicionals.

Cal distingir les influències lingüístiques de les temàtiques. Aquestes no tenien fronteres separadores. Els temes folklòrics fàcilment les perforaven. Les influències lingüístiques, sobretot quan el cant les recolza, podien esdevenir invasores. A Catalunya ho va ser la cançó castellana. En aquest cas, la nostra llengua es defensava amb una certa virtut transformadora que feia seu, donant-li algun sentit, el vers que la gent no entenia.

La comunicació ha d'ésser vivent i no limitada a fórmules afortunades. Aquesta vitalitat és la prova que pot compensar les falles aparents de l'intercanvi a través del llibre imprès. Una tal compensació la necessita la salvaguarda de la nostra cultura, mentre hagi d'actuar aixalada del suport que l'ajuda a no decandir-se en els països amb una infraestructura política normal. Sense alçar penons d'optimisme que amaguin la realitat del risc, podem dir que la prova l'hem superada.

Avui ja no discuteix ningú quina és la nostra llengua. L'enginy dels nostres capdavanters sap omplir totes les esclertes que ens deixen balderes. Al darrer número de l'edició espanyola del butlletí de la Unesco dedicat a l'Any del Llibre, a la secció de notícies, al costat de les informacions oficials i dels donatius de llibres a les biblioteques del país, podem llegir que la **Cultura en Ruta** s'encarrega de l'exposició itinerant i venda del llibre català. Ho he llegit amb certa estupefacció, perquè sembla que el propòsit sigui fill d'una iniciativa oficiosa. No cal que ara jo, escrivint on escric, expliqui què és **Cultura en Ruta**.

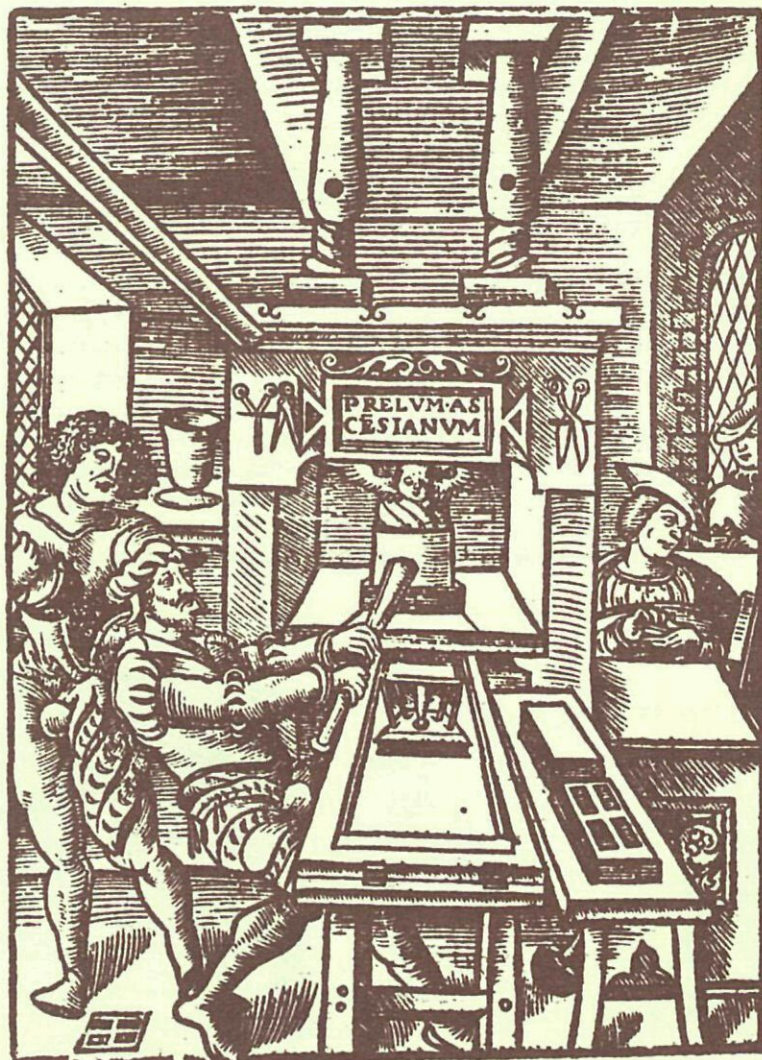
La vida és sempre lluita i no ens escau de defugir-la. Si ens toca ara de defensar un sector de la nostra cultura, posem-hi el coll. El llibre imprès és una trinxera formidable. Defensem-lo, fins en el camp de l'economia de mercat. Aquesta trinxera tanmateix no és l'única ni tampoc la decisiva. No és el darrer bastió que ens protegeix. Ja hem deixat enrera els temps que abellia als nostres avis d'exhibir una col·lecció de llibres de prou gruixa per aguantar-se drets. Tampoc ens podria acontentar la presentació d'unes obres literàries que les classes cultivades declarassin estilísticament i conceptualment impecables, si el nostre poble no les ha fetes seves. Si les en fa, entren a ordir la trama bàsica de la vida literària catalana, que no la formen únicament els noms, il·lustres o no, que porten els

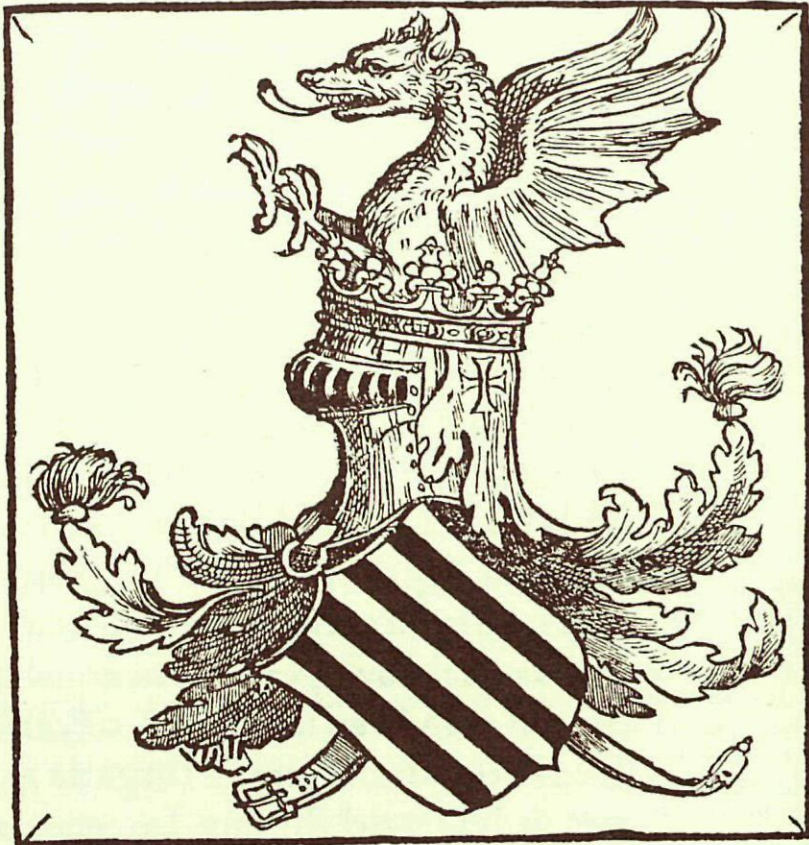
manuels. És un tresor de vegades independent del món dels classificats i per al qual no hi ha decadència sinó simplement evolució. El salva la comunicació oral, més que no pas l'escriptura o la impremta, presentar-lo com a obres de vegades anònimes i col·lectives.

No oblidem que la paraula és la via natural de la comunicació entre els homes. Mentre ella afaïçoni la nostra personalitat i ens caracteritzi entre els pobles de la terra, nosaltres serem nosaltres.

Jordi Rubió

Portada de la HISTÒRIA DE VALÈNCIA QUE TRACTA DE LES ANTIQUITATS DE SPANYA, obra començada en català per Pere Antoni Beuter i publicada per l'obrador tipogràfic d'Alfin, (Francesc Díaz Romano) l'any 1538.

L Primera part d'la historia de València
q tracta de les Antiquitats de Spanya, y fundacio de
València, ab tot lo discurs, fins al tēps q lo inclit rey dō
Jaume primer la cōquistà. Cōpilada p lo reuerēt maes-
stre Pere Antoni Beuter, maestre en sacra theologia.

ANNO. M.D.XXXVIII.

Les obres o trobes dauall scrites les quals trac
ten de labors dela sacratissima verge Maria
foren fetes e ordenades p los trobadors dei⁹ e
en cascuna deles dites obres scrits r sponents a
una sentècia o seria òl mes prop infertal libel
o cartell ordenat p lo uenerable mossr Bernat
fenollar preuere e domer dela Seu òla insigne
Ciutat de Valencia de manament e ordinatio
del Spectable senyor frare Luis despuig Me
stre de Muntca e Visrey en tot lo Regne de
Valencia Lo qual senyor com adeuot dela uer
ge Maria posa en la dita Ciutat de Valencia
una Ioya a tots los trobadors a onze dies del
mes de Feb̄r Any òla natiuitat ò nre senyor
Mil. CCCC. Lxxiiii. ço es hun tros ò drap
de uellut negre apte o bastant p bun gipo qui
mils lobara la uerge Maria en qual seuol len
gua la qual Ioya per adir en aquella foncb lo
dit dia posada en la casa òla còfraria de sant
lordi dela dita Ciutat e Iutgada a. xxv. del
mes de Mars del dit any Lo tenor o seria del
dit Cartell es lo mes prop seguent.

LES OBRES O TROBES A LLAHOR DE LA
VERGE MARIA, primera pàgina de l'edició de
les poesies que concorregueren al certamen
celebrat a València el 1474. Aquest bell
incunable valencià, fou considerat molt de
temps el primer llibre imprès a Espanya, éssent
el primer llibre imprès en català.

L'aventura del llibre català*

JOAN FUSTER

El 1474, apareix a València el primer llibre imprès en català. Tenia una seixantena de pàgines, i reunia els textos d'un certamen poètic. La posteritat ha volgut atribuir al volum un títol expeditiu: **Trobes en llaors de la Verge Maria**. Degué ser solemne, la cerimònia: la convocava el Virrei Lluís Despuig, Mestre de Montesa, i hi participaren els lletraferits més insignes de la ciutat, cavallers, canonges, notaris, metges, algun menestral, algun estudiant. Jaume Roig i Joan Roís de Corella hi fan l'acte de presència de la màxima autoritat. L'esdeveniment es mereixia les primícies de la impremta, i de fet, no sabrem mai si no fou preparat precisament per aprofitar-les. La impremta s'anunciava com l'"invent" decisiu de l'època, i acabava d'instal·lar-se a les nostres terres. Potser calia estrenar-la amb un gest sumptuós i representatiu. Hi ha hagut una llarga polèmica erudita sobre quin va ser el primer llibre "imprès" a la Península Ibèrica, i on funcionà la primera premsa regular. Les **Trobes** tenen a favor seu molts arguments de pes. En tot cas, si no són "el primer libro impreso en España", com solen dir, sí que són el primer llibre que s'hi va imprimir en llengua vulgar. I en català. Ignoro si els bibliògrafs han destacat un altre detall, que jo consideraria importantíssim, més i tot que el de la primacia cronològica: les **Trobes** foren impreses en tipus romans i no en tipus gòtics. La lletra romana era insòlita en aquell moment inicial de la tipografia: cosa només de preferència culta, d'humanistes, petits cercles egregis i aïllats d'Itàlia i de França. La impremta catalana, i en català, comença amb unes ambicions glorioses. Fins ben entrat el segle XVI, els caràcters gòtics seran generals i —sobretot— populars, a Europa. De les **Trobes**, únicament ens n'ha arribat un exemplar. El conserva la

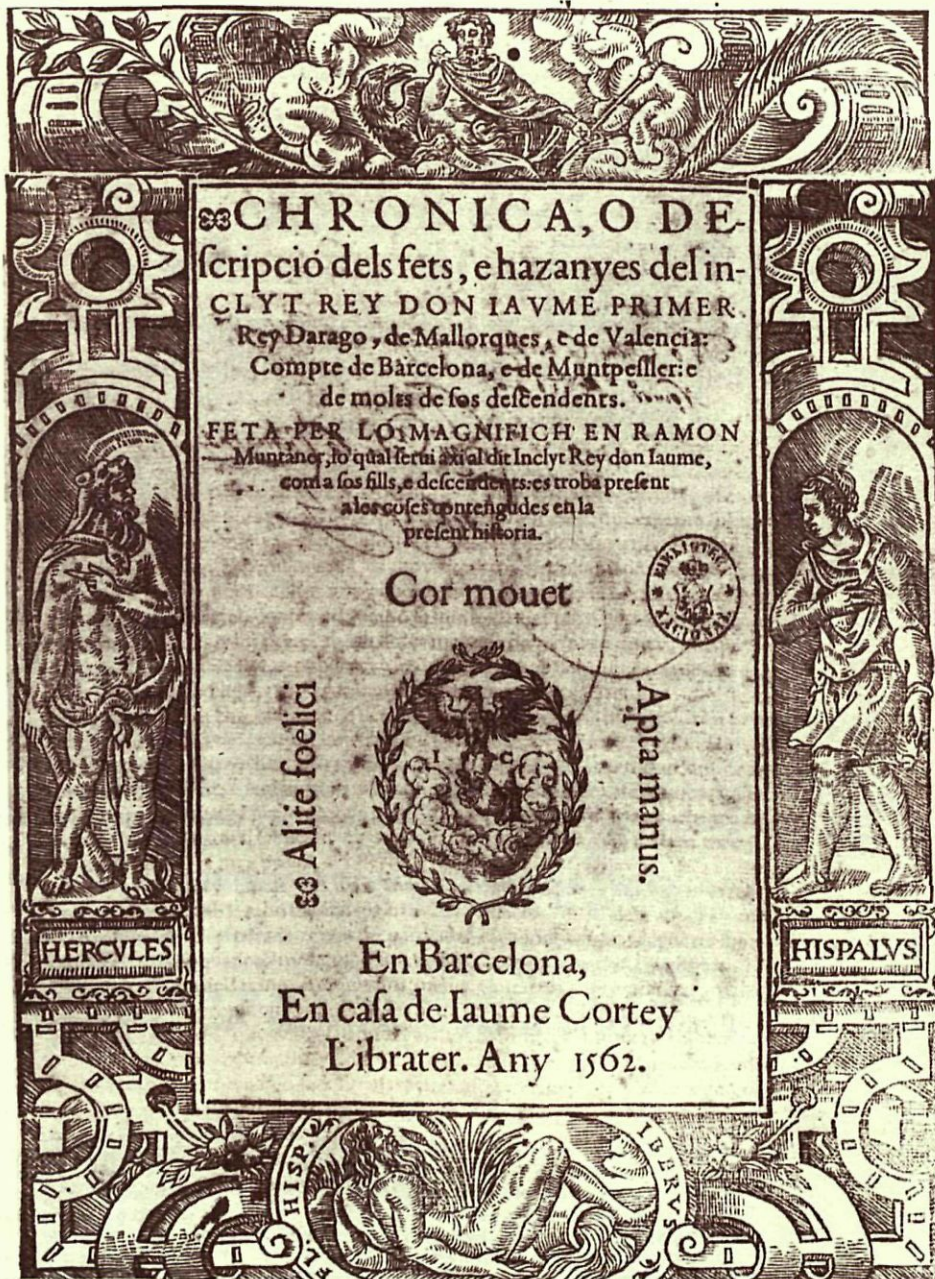
* Aquestes notes han estat redactades amb una pressa inexorable, i en funció d'un espai molt concret. Com que el tema de què s'ocupen és ampli i complex, no hi havia més remei que condensar-lo en una visió òbviament succinta i en línies generals. Això m'ha obligat a sacrificar-hi detalls interessants i a incórrer en generalitzacions

no sempre parsimonioses. D'altra banda, tampoc no és lícit de parlar del "llibre català" sense convocar-hi d'altres "històries": la de l'ensenyament i la del periodisme, la de la literatura i la de la predicació, la de la societat sencera i tot. Però calia optar per una solució expeditiva, i m'excuso de no haver-n'hi trobada una de millor.

Biblioteca de la Universitat de València. Avui, gairebé cinc-cents anys després, se'ns converteix en un símbol. Significa un principi: el principi d'una història complexa, a estones dramàtica, sempre difícil, en la qual cada dia es posava —i es posa— en joc el futur de l'idioma. No hi ha idioma sense llibres. Una llengua desterrada o marginada del paper imprès està condemnada a l'extinció. Aquesta mena de "lleï sociològica" quedà autoestatuida l'endemà mateix que Gutenberg feia funcionar la seva màquina. . *

* Les notícies aportades al llarg del present assaig procedeixen d'una bibliografia que els "especialistes" coneixen bé i que els "profans" probablement no gosaran consultar. Donar-ne

referències precises —i caldria fer-ho a cada ratlla— seria innecessari, doncs, per als uns i per als altres. La destinació d'aquest text, altrament, descarta els abusos d'erudició.

Frontispici de l'edició de la CRÓNICA DE MUNTANER feta per Jaume Cortey l'any 1562, a Barcelona (Biblioteca Nacional de Madrid).

"SABER LLEGIR"

Extensió de la lectura

Cap al final del XV, la quantitat de gent que sap llegir augmenta a tot arreu, i això planteja una nova situació cultural en l'àrea de l'Occident. No és que aleshores la lectura fos un hàbit generalitzat, ni de bon tros. Però s'estenia de manera visible.

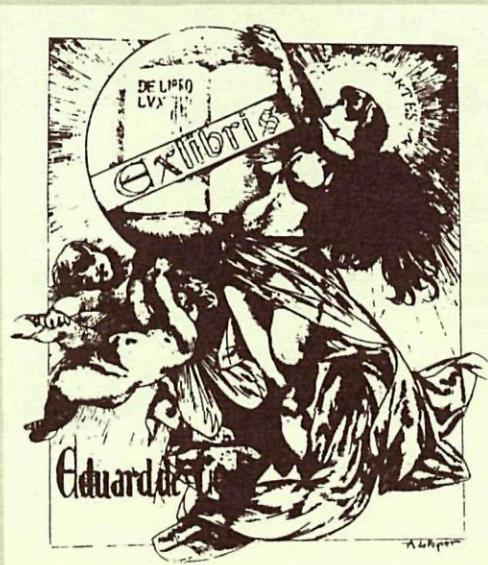
"Hòmens de paratge"

Durant centúries, "saber llegir" havia estat una oportunitat de clercs: de monjos, i, a la llarga, de capellans i de professionals dels codis, de la terapèutica, de l'astrologia o l'alquímia. Entre nosaltres, quan s'enceta el Quatre-cents, fra Antoni Canals acusa el canvi: els "hòmens de paratge", diu, "llogen (legeixen) molt", i pensa que "tots los llibres seran adés vulgaritzats", o sigui, traduïts al vernacle. Els "llibres" per antonomàsia, els il·lustres, tradicionalment circulaven en llatí, llengua de clan, selecta i internacional. Quan els "hòmens de paratge" es decidien a "llegir", no hi havia més remei que acudir a les traduccions. La literatura catalana del XV és rica en traduccions, i el símptoma resulta revelador d'una inquietud difusa, de crisi ideològica, de ferment esperançat. És clar que encara hi havia "hòmens de paratge" desdenyosos de la "lletra", i continua havent-n'hi. El 1437, el mateix Joanot Martorell no s'estava de formular un alt menyspreu sobre el particular: "La retòrica més se pertany a notaris que a cavallers", escrivia en una carta paradoxalment "retòrica". Tanmateix, passada la frontera del XVI, ja es multiplicaven els "lectors" en el món subaltern dels oficis i fins i tot en el de la pagesia. Els documents arriben a certificar-ho.

Llibres cars

Els "llibres", però, eren inassequibles: cars. Una qualsevol còpia manuscrita havia de tenir necessàriament preus elevats, segons els barems del temps, perquè —a banda el pergamí o el paper, materials costosos— el treball de mà i de ploma hi suposava una contribució greu. No calia que fossin còdexs miniat: un simple paquet de pàgines cal·ligrafiades sense excessos, ja suposava haver de pagar molts diners. No ha d'estranyar-nos que, en aquest context, un "llibre" fos objecte de llegat testamentari, com una joia singular, i que, en algunes sagristies i en d'altres locals públics, els manuscrits més grossos estiguessin literalment encadenats. Una cadena que lligués el volum a la taula o al faristol era una mena de garantia contra la rapinya del lector apassionat i contra la del lladre familiar. La impremtavenia a atenuar unes tals indigències sistemàtiques. La premsa feia possible la reproducció relativament ràpida d'un escrit. Els especialistes del tema

Llibres encadenats

encara no han puntualitzat els aspectes econòmics de la maniobra. Però, en realitat, s'hi establia una perspectiva "industrial" del llibre. El llibre havia de ser "barat", al capdavant. Podia ser-ho.

Les dones llegeixen

La impremta hagué d'estendre la "lectura" com a operació personal i privada. Quan s'esgotava el XV, les burgeses de València —ho sabem per *Lo somni de Joan Joan*— ja comentaven en les seves tertúlies la novel·la de moda: el *Tirant*. Eren unes senyores afables i divertides, aquelles. N'hi hauria de semblants, a Barcelona. Abans, amb el manuscrit, també llegien, les dones:

les que filaven
—com diu la gent—
ab fus d'argent,

Tradicció oral

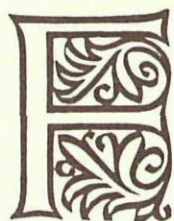
i la metàfora de l'*Espill*, treta de la burla del carrer il·lustrat, no deixa de ser il·lustrativa. Però, ben sovint, el tràmit de difusió una mica àmplia havia estat oral: no solament els poetes cantaven o feien cantar els seus versos allà on podien, una sala o una plaça, sinó que, per exemple, la mateixa *Crònica* de Ramon Muntaner està escrita pensant que algú la "recitarà" enmig d'un cercle d'orelles atentes. El llibre imprès altera el panorama, i a fons. Troba o provoca una clientela cada cop més diversa, més heterogènia. En termes circumspectes, hauríem de parlar d'una "demanda". La innovació tècnica que suposava la tipografia obre les portes a un negoci sense precedents. La cultura, i els idiomes, hi resten involucrats.

Còdex del CONSOLAT DE MAR,
Miniatura de Domènec Crespí
(Ségle XV, possiblement del 1409)

DIFICULTATS DE MERCAT

Impressors forasters

ins ben entrat el segle XVI, i a tot Europa, els impressors solien ser una fauna nòmada i de pocs recursos econòmics. Als Països Catalans són, de més a més, forasters: alemanys, flamencs, castellans. Ells es limitaven a oferir els serveis del seu art. L'edició, doncs, passava a la iniciativa d'uns possibles financers, que, en certa manera, prefiguren l'"editor" actual. De vegades, l'empresari era un mercader espavilat, per al qual el llibre imprès constituïa una "mercaderia" més, fins i tot avantatjosa: és el cas d'un germànic, Hans Rix de Chur, que, entre altres obres importants, promou la sortida del **Tirant lo Blanc** el 1490. En ocasions, la subvenció procedia del mecenatge, per raons de simpatia ideològica o del que fos: així, mossèn Roís de Corella pagava el **Crestia** d'Eiximenis el 1483, o el canonge Genovart, de Mallorca, el **Blanquerna** de Lull el 1521. Hi havia, encara, l'Església, o qualsevol altra institució, que necessitaven uns llibres determinats per als seus funcionaris o per als seus súbdits. Tothom hi veia el seu "mercat", i procuraven extreure'n els majors rendiments, crematístics o doctrinals. Aquest era un plantejament immediat. N'hi havia, però, un altre: el del llatí "universal".

El llatí universal

Perquè el llatí, que començava a sofrir la competència dels vernacles, no perdia posicions. Continuava sent la llengua dels sectors doctes: eclesiàstics, universitaris, una bona part de la burocràcia jurídica, s'hi aferraven per inèrcia medieval. L'humanisme havia fet reverdir les pretensions del llatí, i li donava una ambició d'aparença jove i victoriosa. La impremta no podia renunciar a aquest "mercat", que es presentava pràcticament inexhaurible. Els idiomes vulgars tenien fronteres —limitacions—; el llatí, no. Un llibre en llatí podia ser exportat: trobaria lectors a tot arreu. I l'impressor, o, per ser exactes, l'"editor", buscava l'obtenció del benefici econòmic. La dedicació als textos llatins fou general, als obradors tipogràfics: hi comptaven amb el consum local i amb l'eventualitat de vendre el producte, si era possible, fora de l'àrea nacional. A Barcelona i a València, el problema es complicava amb el castellà interferit. Feia temps que, al nord i al sud de l'Ebre, penetrava l'ús del castellà com a llengua de cultura: de literatura, si més no. La impremta hagué de situar-se en aquesta cruïlla lingüística i d'interessos.

Importació de llibres

De premses franceses o italianes apareixen llibres expressament destinats al mercat català: potser la manufactura resultava més barata allà, i el cost del

EXTERIOR DEL MONASTERIO DE POBLET TARRAGONA I

Casch de Catalunya!: descarnada ossamenta
 De la potència ardida de l'avior,
 De pia possejada que mostra resplandenta
 La llum de dotze segles...
 Yo f. am y esmento un sublim recort.

Català i castellà

transport tampoc no devia ser gaire onerosos. Missals o breviaris diocesans per a la clerecia indígena venien fabricats a Lyon o a Venècia. A Venècia imprimeixen el **Liber elegantiarum**, de Joan Esteve, el 1489, gran repertori llatino-català i el 1490, la bella, pomposa traducció del **Psalteri** de mossèn Corella. Els tallers de Barcelona i València treballaven amb la mateixa desimboltura respecte als llenguatges que vehiculaven els escrits. El català no era, al principi, un mal negoci. Tot al contrari. Però el llatí brindava un mercat més extens. I el castellà. No solament hi comptava la creixent castellanització intel·lectual de les **élites** autòctones, cosa apreciable a partir de l'entronització dels Trastàmara; també hi influïa el comerç amb Castella, agilitzat, i l'esperança de vendre a Itàlia, a Flandes, fins i tot a França o a Anglaterra, on el castellà era parlat o almenys —i això era l'important— llegit: tropes, colònies, exiliats, esnobs. Una investigació acurada puntualitzaria la patència de cada factor. De tota manera, els nostres “editors”, els de València, els de Barcelona, i els altres, es decantaren pel castellà.

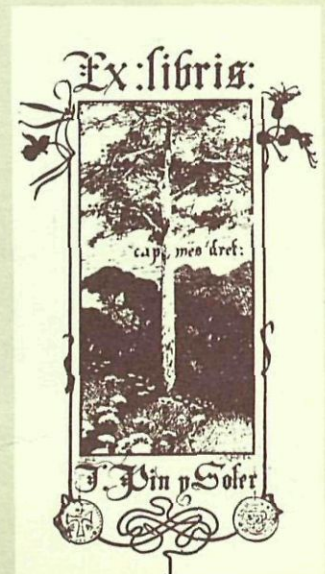
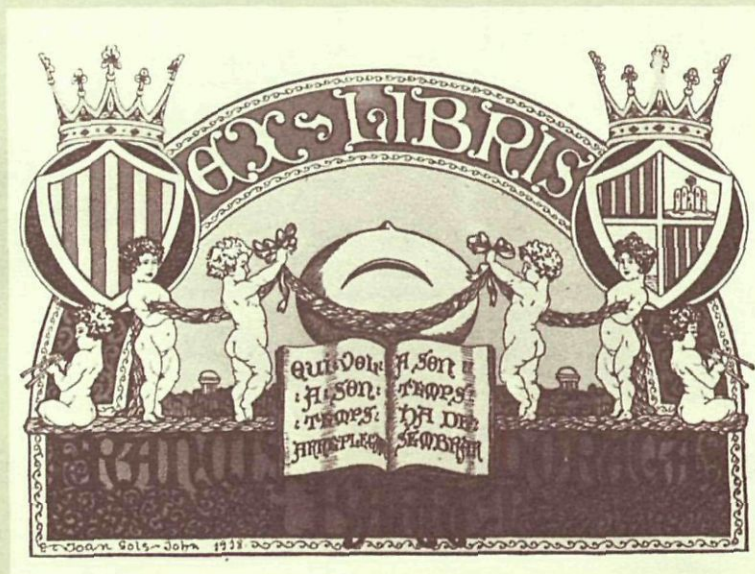
“Epístola” de Gerson

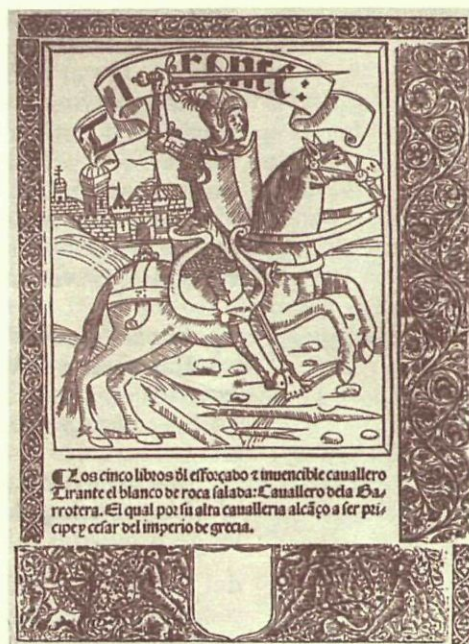
Jo no gosaria assegurar-ho, però em sembla que el primer llibre publicat en castellà en terres de parla catalana prové de l'abadia de Montserrat. Potser és la traducció de l'**Epístola** de Gerson, opuscle datat el 1500. Montserrat era, llavors, una comunitat castellana, superfetadora. Però ¿on i a qui creien que podien vendre el llibret? ¿Dins o fora Catalunya? Són preguntes a contestar. A València, el 1511, Hernando del Castillo aconseguí fer estampar —a costes d'un italià— el **Cancionero General**. ¿On i a qui arribà a vendre'l? Per a la història “social” de la llengua catalana, aquestes anècdotes són decisives. Com igualment és digna de ser presa en consideració una altra realitat: el format dels llibres que s'imprimien en una o altra llengua. Hi havia el llibre “gros”, l'infoli de centenars de planes, aspre de manejar, de preu elevat, i hi havia el llibre “portàtil”, barat, petit de dimensions, i d'ús amable i copiós. L'un s'adreça sobretot a un públic de diners, i transporta obres generalment sàvies —encara que també les frivolitats del **Tirant** hi tenen cabuda. L'altre, menys car, i per tant més assequible, s'obre fàcilment a escriptures de gust popular. N'és una derivació el llibret ja resolutament de circulació majoritària. Els **Cinquenta romances** publicats a Barcelona el 1525 per Amorós són, potser, el primer “cançonero” castellà per a catalans. Més tard, a València, Joan Timoneda explotarà el sistema, i València esdevindrà un focus editorial castellà “popularista”, d'irradiació peninsular: amb romanços, amb cançons, amb endevinalles i jocs.

Llibre “portàtil”

Demanant estadístiques

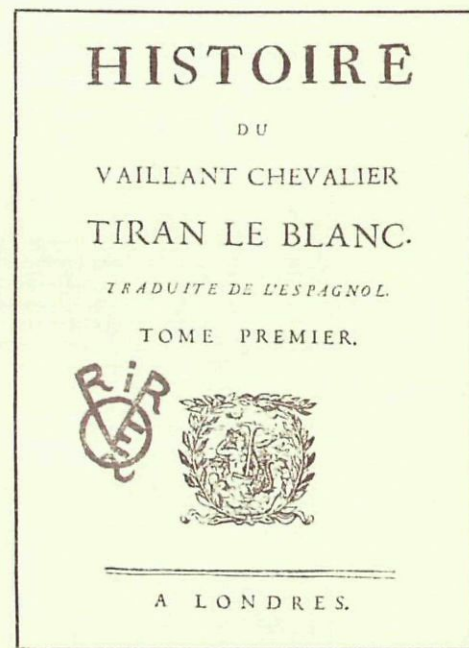
Històricament i sociològicament, convindria d'establir estadístiques, de furgar en arxius, d'escorcollar biblioteques, a fi d'avaluar les circumstàncies d'una

TIRANT fou un "best-seller" d'aquella època, traduït a diversos idiomes.

És un dels pocs llibres que, en el QUIXOT, és salvat de la crema de llibres de cavalleria realitzada pel barber i el capellà. Cervantes, per boca del capellà, diu del TIRANT: "por su estilo, és este el mejor libro del mundo".

Primeres pàgines de la primera edició del TIRANT LO BLANC en el seu text original (València, 1490, per Nicolau Spindeler), en la traducció castellana anònima (Valladolid 1511, Diego de Gumiel), en la traducció italiana de Lelio di Manfredi (Venècia, 1538, Pietro Nicolini da Sabbio), i en la francesa del comte de Caylus (segurament impresa a Amsterdam, encara que alguns exemplars porten "A Londres" per tal de desorientar la censura francesa, devers l'any 1737)

“crisi” —o d'un desconcert— que encara patim en unes últimes conseqüències. Hauríem de veure on, com i per què l'edició en català perd terreny, o perd més terreny. Per al període que va del 1501 al 1520, la monografia de F. J. Norton (*Printing in Spain*, Cambridge 1966) proporciona informacions aproximades —vàlides, al cap i a la fi— sobre el material estampat a Barcelona i a València: la respectiva aportació al català és similar. La producció castellana de València, en canvi, és superior, i explicable per l'energia que en aquell moment la ciutat de València encara podia concentrar, com a plataforma mercantil. El possible predomini del llibre “gros” damunt el llibre “portàtil” exigiria una reflexió especial. ¿Hi va haver, en català, una mena d'hegemonia del llibre “gros”?

El llibre “gros”

Llibres “grossos” eren el **Tirant**, i les sèries inacabades del **Crestià** i del **Cartoixà**, i el **Vita Christi** de sor Villena, i més coses. Tampoc no eren escassos en castellà, els volums aparatosos i cars —el mateix **Cancionero General** ho és—; però potser els acompanyava una producció més densa de “portàtils”.*

L'anàlisi hauria de prolongar-se als tiratges. Lucien Febvre i H.-J. Martin, en **L'apparition du livre** (París 1958) —visió de conjunt, indispensable per a fixar les coordenades internacionals del tema—, assenyalen la xifra de 700 exemplars del **Tirant** del 1490 com una quantitat elevada per a l'època. Martí de Riquer l'ha reduïda a percentatges: suposava un índex de 910 habitants —incloent-hi infants de mamella— per exemplar, i això equivaldria a una edició actual de 8.250 unitats. Aquestes conclusions encara han de matisar-se. La quota d'alfabetitzats que podem imaginar entre els 910 catalanoparlants d'aleshores ha de ser evidentment molt baixa; de més a més, el preu d'un llibre tan gruixut com el **Tirant** devia fer-ne ben restringida l'adquisició. No hi ha dubte, doncs, que **Tirant lo Blanc** fou un **best-seller**: era, tanmateix, un èxit limitat a un públic, si no ric, almenys acomodat. Obres com les d'Eiximenis o com les irrigacions piadoses de l'abadessa

“Tirant lo Blanc” un “best-seller”

* Els nostres bibliòlegs, en estudiar l'etapa dels incunables i una prolongació dins el XVI, reuneixen dades entre les quals la preeminència del “llibre gros” és notòria. Als casos citats se'n podria afegir més, des del Pecador remut a la Bíblia de dom Ferrer. És clar que aquestes notícies no són sinó “residuals”: d'obres conservades. Probablement, la producció de llibres “portàtils” fou ben superior a la que ara coneixem. Les famílies, en una liquidació d'herència o en una qualsevol emergència,

sempre salven els “mobles” d'aparença valuosa: per això, potser, han arribat a nosaltres tants “llibres grossos” i se'n deuen haver perduts tants de “portàtils”, de preu desdenyable. De tota manera, el fet no deixa de ser inquietant... La diferent consideració sociològica dels llibres segons el tamany ha estat lúcidament apuntada per Lucien Febvre i H.-J. Martín en l'obra que invoco a continuació.

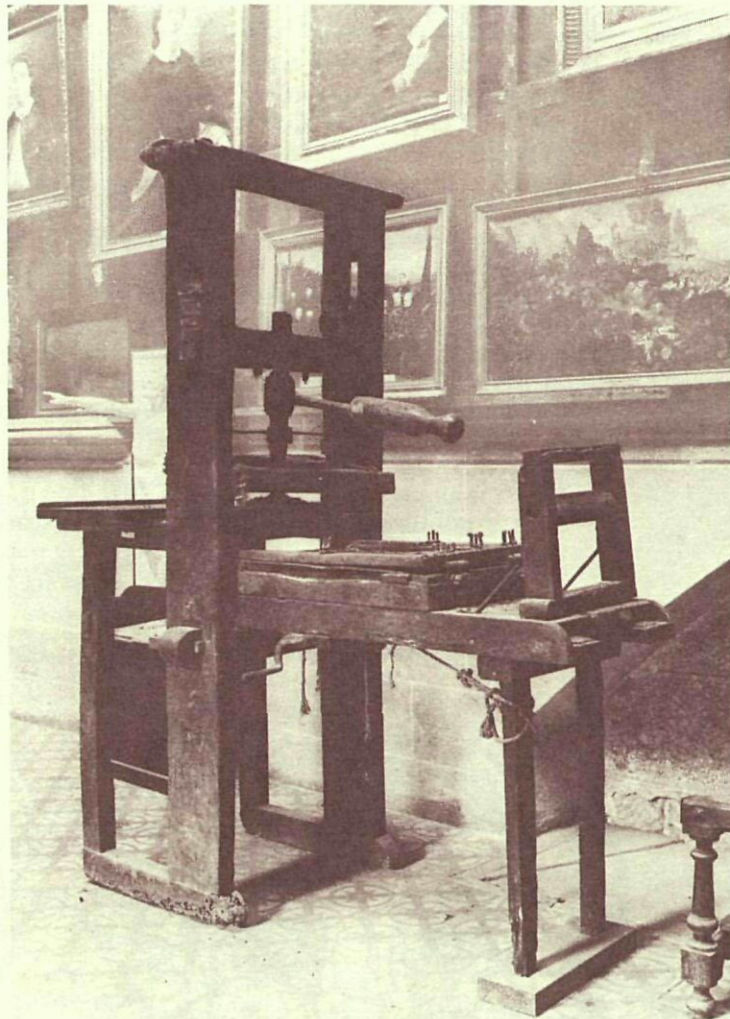
Amich Moliné; los amichs
m'encarregan per vos recordi
que demà diumenge a las set de
la Tardè hi haura sessió extraor-
dinària en l'Ateneu per a nom-
brar president y per a distribuir
los altres canots. Vos ho recordo

ab lo major gust segur de que Tom-
dren empens en que no refueix
convertit a quell sentre en un
caciast com fin ara. No se puina
candidature com per president
però e de temer que se peixi la
barra...
Vost a. ad. y. c. Amich Guimerà
Barcelona 30 Juny 1900

Isabel i de mossèn Corella, trobaven compradors entre gent de la mateixa "classe". El fet demana de ser meditat, amb efectes retroactius i de cara al futur.

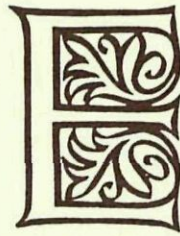
Més dades de tiratges

Es 700 exemplars del primer **Tirant** —set anys després hagué de reimprimir-se, ara a Barcelona i amb una tirada de 300 exemplars— fan un gran paper, en les comparacions més nobles. D'un **Plató** expedit a Florència una mica després, se'n fabricaren 1.025 còpies, i el **Codi** de Justinià, despatxat a Venècia el 1490, no passava de les 1.300. Aquests venerables patracols —recordem-ho— no tenien fites d'idioma "vulgar": l'únic obstacle d'expansió que trobaven eren les duanes. La prodigiosa erudició de Jordi Rubió i de J. M. Madurell ens proporciona més referències sorprenents: "el llibre apellat **Ovidi**, fet e traduït en vulgar català" per Francesc Alegre, arribà als mil exemplars d'entrada —i el doctor Rubió, sempre ponderat en les valoracions, en diu "farragosa versió de Ovidio"! —; la quarta edició del **Vita Christi** de la Villena es feia a base de 500 exemplars; i no passaven de 600 els del **Cortésano** de Castiglione conformat al castellà per Joan Boscà. Els llibres "portàtils" més regulars, en català, com eren els **Isopets** —i ja en 1550—, aconseguen el miler. . . Tot plegat, i deixo enlaire una reconsideració de les dades, fa pensar que les perspectives del moment eren optimistes— o sigui: normals—, i alhora estranyes.

Premsa d'imprimir del segle XVIII, conservada a Girona, i encara en bon estat d'utilització.

PRECISIONS SOBRE LA DECADÈNCIA

El parèntesi del 1500

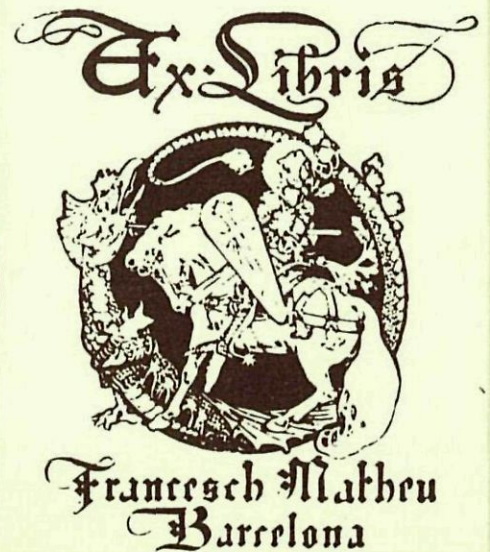
ls homes de la Renaixença van encunyar el concepte de “Decadència” a partir de la seva circumstància il·lusionada, i potser no podien fer altrament. Per a ells, entre una Edat Mitjana forta i nacional —que idealitzaven, és clar— i el present desencadenat per l’Oda de l’Aribau, hi havia hagut un buit tenebrós. El parèntesi s’obria el 1500 i es tancava el 1833. S’enganyaven, sens dubte, en la col·locació de les dates extremes; però, des del seu punt de vista, el nom i la valoració que hi posaven eren justos. Avui, els historiadors i els crítics de la nostra literatura solen evitar el terme “Decadència”: el troben confusori i poc conciliable amb els mètodes que han d’aplicar en els seus treballs. També tenen raó. Sigui com sigui, hi hagué una “decadència” en el ple sentit de la paraula. La situació literària local, abans del XVI, era, si fa no fa, com la de qualsevol altra llengua de l’Europa romànica, i fins i tot més sòlida que en algunes; entrat el XIX, la voluntat restauradora suggeria belles expectatives. L’endemig, un erm si més no aparent, justificava l’adopció de la fórmula “Decadència”.

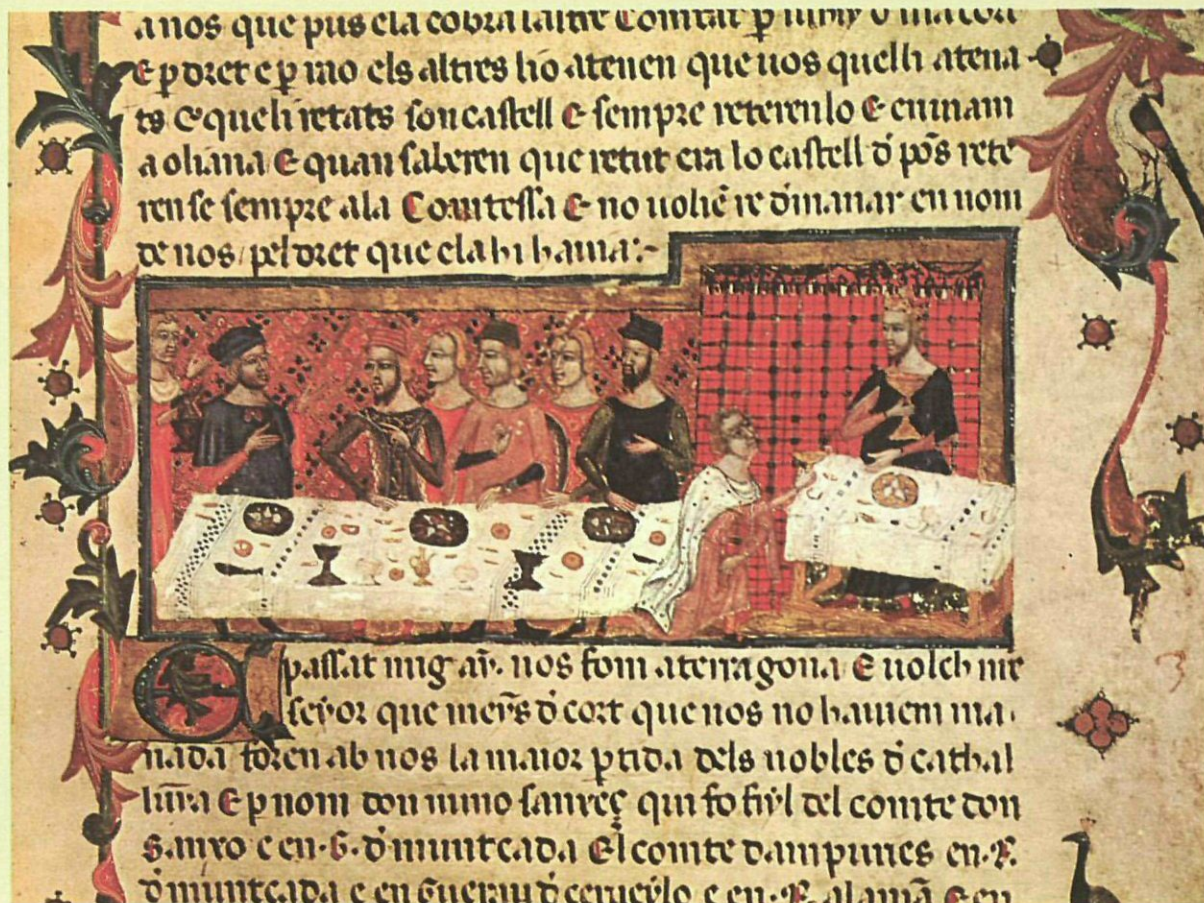
Minva de l’“escriptura”

I no era “aparent”, l’erm. D’una banda, va produir-se una minva notòria, galopant, en l’“escriptura”: els escriptors indígenes tendeixen a canviar de llengua per a la redacció dels seus papers; hi ha, així mateix, una baixa en l’impuls creador, i si València encara dóna bastants literats, en català o en castellà, Barcelona ja no tants en castellà ni gaires en català. Per l’altre cantó, s’hi constata una recessió aclaparadora en la “lectura”: en la lectura literària, precisament. I això és l’important. Totes les literatures han passat per èpoques d’apatia o de misèria en la quantitat o en la qualitat dels seus escriptors, però mentrestant el públic continuava llegint en el propi idioma, bé traduccions, bé llibres dolents. El cas català de la “Decadència” és el d’una profunda dimissió lingüística d’abast col·lectiu, que afecta els “autors” tant com els “lectors”. La crisi no era de la literatura, sinó de la societat que previsiblement havia de mantenir-la. Les causes que ho determinaven són moltes i complexes, i sobrepassen l’àmbit d’aquestes notes.

Dimissió lingüística

De tota manera, no resultaria gens difícil de documentar el procés. El canonge Beuter publica encara en català la seva *Història de València* el 1538, i la

El més important dels manuscrits catalans del LIBRE DELS FEYTS o CRONICA DE JAUME I, és el conservat a la Biblioteca Universitària de Barcelona (que porta el núm. 1). Al darrer foli hi ha el següent colofó:

“Aquest libre féu escriure l'honorat Ponç de Copons, per la gràcia de Déu abat de l'honorat monestir de Sancta Maria de Poblet, en lo qual monestir jau lo molt alt senyor rei En Jacme, aquell de qui aquest libre parla dels feits que féu ni li esdevingueren en la sua vida; e fo escrit en lo dit monestir de Poblet per mà d'En Celestí Destorrents, e fo acabat lo dia de Sant Lambert, a 17 dies del mes de setembre de l'any 1.343.” Els monjos de Poblet, doncs, a més de les despulls del Conqueridor custodiaven un bellíssim i correcte exemplar amb les memòries del gran monarca.

En aquesta pàgina es transcriu el final del capítol 46, i el començament del 47, entre els quals s'intercala una bella miniatura que representa el convit ofert al rei i a alguns nobles de Catalunya, pel ciutadà de Barcelona Pere Martell, còmit de galeres; el convit se celebrà a Tarragona. El rei seu sol a una taula i un coper, agenollat, li serveix el beure. En l'altra taula són representats, sens dubte, l'amfitrió Pere Martell, i uns nobles que podrien ésser el comte don Nuno Sànxec Guillem i Ramon de Montcada, el comte d'Empúries, Guerau de Cervelló, Ramon Alemany, Guillem de Claramunt, i Berenguer de Santa Eugènia, que són els noms que apareixen al començament del capítol 47. El moment que vol recollir la miniatura és quan el rei, acabat de dinar, pregunta a Pere Martell, que havia estat una o dues vegades a Mallorca, quina terra era el regne de la conquesta del qual es parlava en aquell convit.

tradueix i continua en castellà el 1546; a Barcelona la cosa s'esdevé en termes similars. En un famós certamen barceloní del 1580, hi participen cinc poemes en català, tres en llatí i divuit en castellà.

**En castellà tothom se dona a escriure,
tenint per cert que els farà més profit,**

clama algú, des de Barcelona, el 1601.* La provincianització del clima literari és paral·lela. Hi predominen les reminiscències medievals: tòpics de religiositat insulsa o sàtires d'anar per casa. Més tard, en el XVII, s'hi instal·larà el mimetisme de les modes del Barroc carpetovetònic: el rector de Vallfogona, Fontanella, Romaguera. I la prosa s'esvaeix, fora dels sectors més arreladament enèrgics: la història, la jurisprudència, la tècnica a diversos nivells —sobre artilleria o sobre oficis menors—, la pietat. La pietat, tanmateix, com un cert tipus de poesia, d'informació o de polèmica, ja no s'acontenta amb la clientela "cultura" **stricto sensu**, sinó que aspira a guanyar-se una massa més aviat subalterna, sovint "popular", o sigui, mig analfabeta. . . Les repercussions de tot això damunt la indústria editorial havien de ser decisives.

Mimetisme literari al
segle XVII

Edicions en castellà

En gran part, el protagonista del problema era —i ho és encara— la indústria. Les impremtes catalanes del XVI, del XVII, del XVIII, hagueren de dedicar-se a la manufactura castellana: **Celestinas, Quijotes, Lazarillos**, i una pila immensa de **cancioneros, comedias**, novel·les d'aventures, devocionaris, algun breu exercici eròtic, especulacions místiques. Això es venia: era objecte d'exportació i —ai! — de consum interior. L'"editor" català de la "Decadència" no podia —literalment, "no podia"— prendre en consideració l'idioma dels seus llibres si no era des d'un càlcul honestament crematístic. Publicà en llatí tant com la demanda li feia veure que era una operació rendable. Ho féu en castellà per la mateixa motivació. Publicà, també, en català: no deixà mai de publicar en català, ni a València ni a Barcelona, ni a cap altre centre de tipografia regular, als Països Catalans. L'"editor" sabia el seu ofici: el seu negoci.

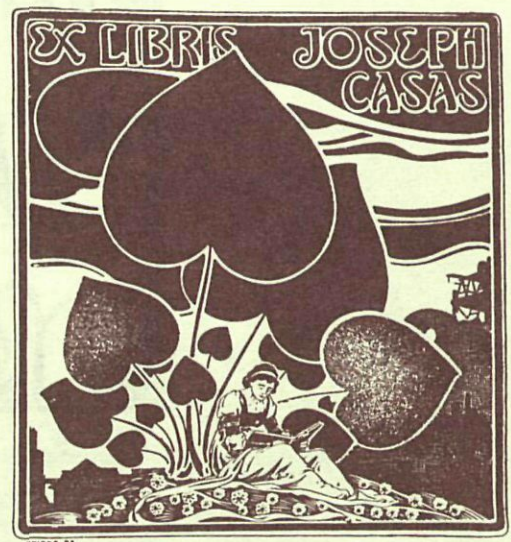
Pervivència de les
edicions catalanes

"Poliglòssia"

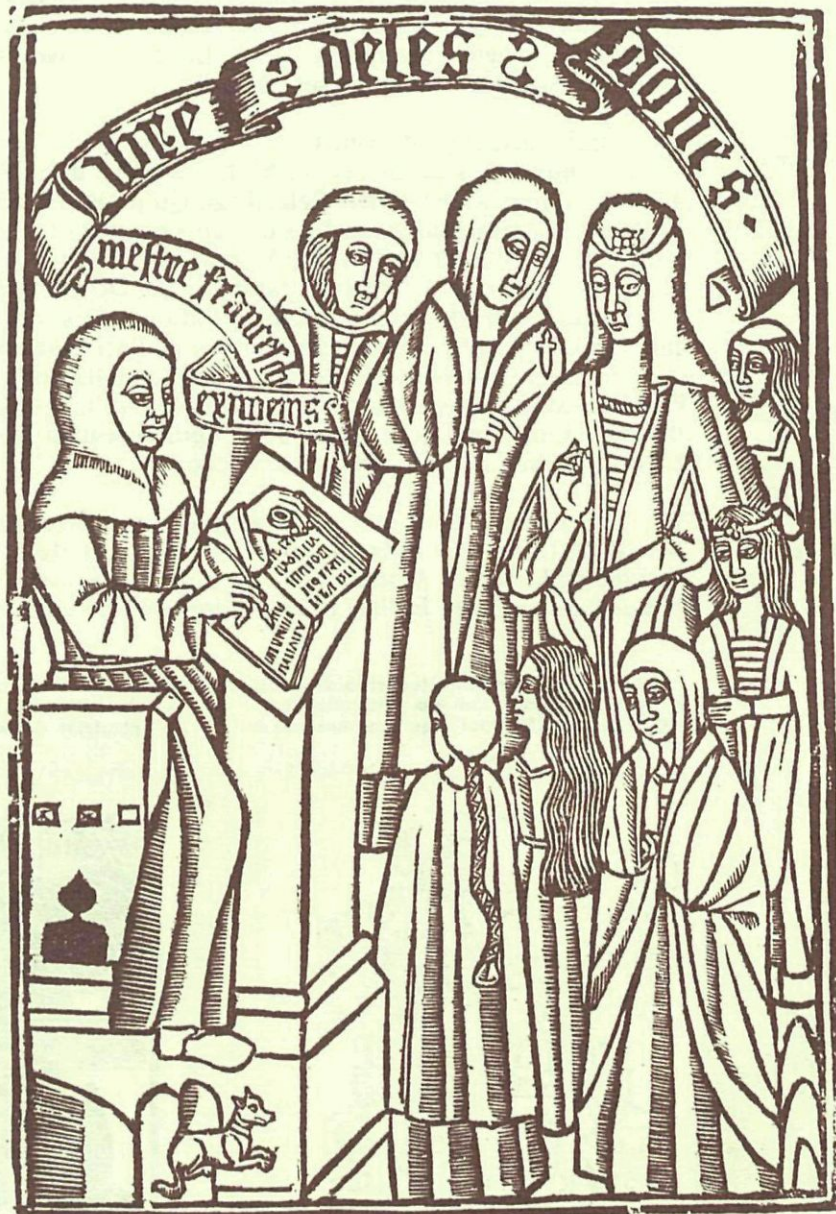
Si ara poguéssim establir els catàlegs de les nostres premses entre el 1500 i el 1833, tindríem l'oportunitat de ponderar els efectes de la "poliglòssia" dominant. Llengües "comercials" eren, almenys, el llatí, el castellà, el francès i el vernacle de tothom. El llatí hi va perdre posicions, però encara va conservar-ne

* L'"erudició" barcelonina tendeix a denunciar la "castellanització" com una particularitat valenciana del XVI. Els Cinquenta romances del

1525, i més detalls documentals, haurien d'ajudar a rectificar el clixé. El problema, comparativament plantejat, demana puntualitzacions acurades.

moltes, ja que amb els "il·lustrats" del XVIII trobà un reforç de supervivència. El francès guanyava un lloc a Perpinyà, bé que la impremta local no podia ser gaire fecunda, en xifres absolutes. El castellà, per contra, oferia les possibilitats més esplèndides, dins i fora casa. Constituïa el competidor realment decisiu, per al català. I el català hagué de recular. Ho féu de mica en mica —i a poc a poc. Els automatismes del mercat li tancaven els accessos a l'edició. L'experiència o la intuïció feia que els industrials del llibre anessin reduint les seves produccions en català, i, en especial, que es cenyissin a explotar els sectors en els quals la llengua del país era una premissa indispensable, per raons pràctiques o per afirmació autòctona. Va haver-hi com una especialització en gèneres. La frontera del fenomen no hauria de ser el 1500. Caldria traslladar-la cap al 1530.

Portada de l'edició del LIBRE DE LES DONES, de Francesc Eiximenis, feta a Barcelona per Joan Rosenbach, l'any 1495 (Biblioteca de Catalunya).

ESCRIURE I PUBLICAR

El català llengua oficial fins a Felip V d'Anjou

L

es edicions catalanes —és a dir, en català— tenen, en principi, el suport de l'oficialitat de l'idioma. La Casa d'Àustria no s'hi ficà massa a fons, en això, i el català va ser, fins al regnat de Felip V d'Anjou, la llengua administrativa dels Països Catalans,

exceptuat el Rosselló, naturalment, que, incorporat a la Casa de França, quedà sotmès des del 1659 a l'estratègia expansiva del francès. Les rutines de les institucions locals solen ser fidels: publiquen en català el que els pertoca publicar, legislació de Corts, reglaments i crides municipals, sermons de festes. Hi ha alguna concessió al castellà, en el XVII; però el to general és addicte. En la mateixa línia, trobem les edicions mig sumptuàries mig patriòtiques que sufraguen les corporacions: les **Cròniques** de Jaume I i de Ramon Muntaner, el 1557 i el 1558 respectivament, surten impreses a costa de la ciutat de València. La poca o molta "història" que s'edita en català —la **Crònica** de Pujades el 1609, els **Títols d'honor** d'Andreu Bosch el 1628, i altres volums semblants— entra en la decisió d'un cert orgull, o una certa resistència, d'ordre "lingüístic", més que no pas en la perspectiva "comercial".

Edicions sumptuàries

Ús de la llengua de l'adversari

Un criteri pragmàtic, potser ben discutit, potser espontani, dirigia l'elecció de llengua, a l'hora de publicar. En el cas dels comentaristes jurídics, no hi havia problema: el català s'hi imposava, o, suplent, un llatí banal, arrossegadament forense. Però, en les polèmiques que al Principat hagueren d'esclatar entorn de la Guerra dels Segadors, no sempre les plomes que argüien contra Felip IV triaven el català. L'operació de propaganda —ja que no de "venda"— aconsellava d'emprar la llengua de l'adversari, paradoxa no cancel·lada avui mateix. De vegades, ni tan sols hi havia això, sinó que la inèrcia castellanitzadora ho feia inevitable. Aquelles **Làgrimes catalanes** que el 1641 vessà —oratoriament— fra Gaspar Sala en els funerals de Pau Claris, i que foren editades per la Generalitat, en són tot un document: en castellà. Les contradiccions que implicava el moment, convé tenir-les en compte. Si tal era el plantejament "polític", ¿quin podia ser el "literari"?

El "literari" ens remet al llibre de lectura "normal": versos o prosa per passar l'estona o per adquirir informació. Després del 1530, la publicació de textos

*Amich Soler: aqui te las
comedias; jo las he doxo firmadas, voste,
qua las entregui, poni la dedicato-
ria de la persona a' qui s' ha gin de dar.*

Moni a' vos afectisimos,

Frederic Soler

Reedicions de clàssics

literaris catalans i en català, o simplement de textos en català, es fa esporàdica. Les “novetats” són aïllades i espaiades. Pensem que els noms més distingits de la creació poètica de la “Decadència” no sempre arribaren als tòrculs. El Rector de Vallfogona, difunt ja el 1623, no fou publicat fins el 1703; Francesc Fontanella, una mica posterior, ha d'esperar el XIX. L'obra de Joan Pujol només aconsegueix una edició parcial. Els llibres de Pere Serafí (1580) i de Josep Romaguera (1681) són excepcions. Alguns papers de narració, reproduïts durant aquest període, no signifiquen res des de l'angle de la “literatura”. Com tampoc alguns opuscles que reuneixen els resultats de certàmens. Importants són, en canvi, les edicions o les reedicions de “clàssics”: Ausias March, a València, el 1539, i a Barcelona, el 1543, el 1545 i el 1560; Jaume Roig, a València, el 1531, el 1561 i el 1735, i a Barcelona, el 1561; **Lo somni de Joan Joan** —amb afegitons—, el 1561. Hi nauria més coses a ressenyar-hi, sens dubte; però, en qualsevol aspecte, el conjunt no era gens ampul·lós. Ni gens efectiu.

Llibres d'Església en català

La continuïtat tipogràfica del català tenia uns canals obvis: precisament, **L**extraliteraris. Eren els llibres i els llibrets, i, més sovint, els fulls solts, que el veïnat no podia llegir sinó en la pròpia llengua. Es tractava de lectures utilitàries. Hi predominava el material per salvar ànimes: oracionaris, arts de ben morir, manuals per a confessors i confitents, indulgències, sermons. No hi mancava el tràmit profà, merament didàctic: beceroles i diccionaris tan conspicus com el Nebrija o el de Lacavalleria —el **Vocabulari molt profitós per aprendre lo catalan alemany i lo alemany catalan**, imprès a Perpinyà el 1502, era una magnífica iniciativa, que no pogué repetir-se—, i **bouquins** menors dedicats a facilitar l'estudi del llatí o la comptabilitat dels mercaders, i algun “llunari” per preveure els secrets de la meteorologia. . . I les cançons que cantava el poble: estrofes sobre sants o bandolers, sobre la probable guerra de cada dia i sobre les gràcies de l'amor. El **Llibre del Coc**, de Robert de Nola —estupefactiva sèrie de receptes de cuina—, procedent del 1520, és reestampat el 1535, el 1560, el 1568.

Regressió a València i al Rosselló

Aquestes notícies, avui, poden semblar-nos poc espectaculars. Mirades de prop, i ben examinats els accidents de la conjuntura, poden, també, fer-nos concloure que, en última instància, la “infraestructura lectora” pertanyia al català. Les variants regionals, però, haurien de ser-hi estipulades. A Mallorca, la situació era més ferma: una illa és una “illa”. El País Valencià, vulnerable i vulnerat, hi representa un començ de dissolució. El Rosselló, petit, i amb els francesos a sobre, s'atrinxera en les parròquies. El Principat vacil·la, però encara és prou fort per convertir-se en la palanca resolutòria. La seva capacitat d'“aguant” fa que la llengua catalana, un dia, pugui tenir allò que diem la “Renaixença”. La

L'Aventura del Llibre Català

“superestructura” dels poetes lírics —els literats previsibles del moment— hagué de resignar-se al manuscrit. La impremta, poderosa i eficient, no desplaça el manuscrit. Ni ací ni enlloc. En català, el sol tipus d’“escriptor” viable després del 1530, era el poeta. I estava condemnat al “manuscrit”. Ell, però, no considerava que això fos lamentable. El Rector de Vallfogona no va veure imprès un llibre amb els seus versos. Sant Joan de la Creu, tampoc.

Ni sant Joan de la Creu, ni fra Luis de León, ni el **divino** Herrera, ni molts altres poetes castellans, no van poder ser llegits pels seus contemporanis a través de la impremta.* En qualsevol idioma del XVI, i fins i tot del XVII, els versos —els bons, tampoc— no interessaven massa als editors. Entre nosaltres, el plantejament havia de ser més greu, a la llarga, perquè la poesia havia esdevingut, no l’únic, però sí pràcticament l’últim reducte literari de la llengua. Durant la “Decadència”, mai no es va interrompre el “cultiu” del català, ni tan sols en els rodals més despersonalitzats. De tota manera, la “literatura”, en tant que producció, no és sinó un —“un”— factor de la història de la llengua. La “lectura” n’és un altre, i de repercussions ben superiors. Els catalans s’estimaven més llegir en castellà, i per a fer circular les obres dels —diguem-ho vullfogonescament— **ingenis** del país bastaven unes quantes còpies a mà. El manuscrit, a diversos nivells, serà molt de temps encara un instrument imprescindible de connexió intel·lectual: els “il·lustrats” setcentistes ho sabien per experiència. Però el llibre imprès eixamplava l’àrea de la seva penetració. El català amb prou feines participa en aquest avantatge.

La cosa s’enfosquia més quan, perduda la Guerra de Successió, Felip V aboleix els règims autònoms del Principat i dels Regnes de Mallorca i de València. El fet comportà, immediatament, la introducció del castellà com a idioma oficial: el 1707 al País Valencià; el 1714 al Principat; el 1715 a les illes de Mallorca i d’Eivissa. El Rosselló —queda ja anotat— havia passat, cinquanta anys abans, sota el domini francès: de corona i de llengua. L’illa de Menorca no s’integrà a la sobirania dels Borbons espanyols fins el 1782, i definitivament, fins el 1802. Menorca, regida pels anglesos, conserva el català en els usos tradicionals, i, de més a més, gràcies a l’estira-i-arrotonsa diplomàtic de les grans Monarquies, eludeix la **platitud** establitzada en les lletres peninsulars del XVIII. Els seus escriptors són els més “europeus” dels Països Catalans del moment. El fenomen de la Menorca centrifugada té un enorme interès sociològic —a part el literari— dins la història de

* Aquest fet, tan “oblidat”, el subratlla Antonio Rodríguez-Moñino en “Construcción crítica y

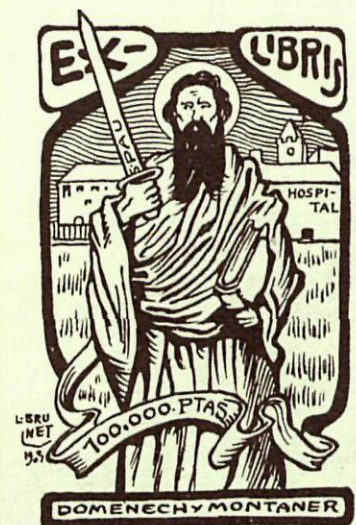
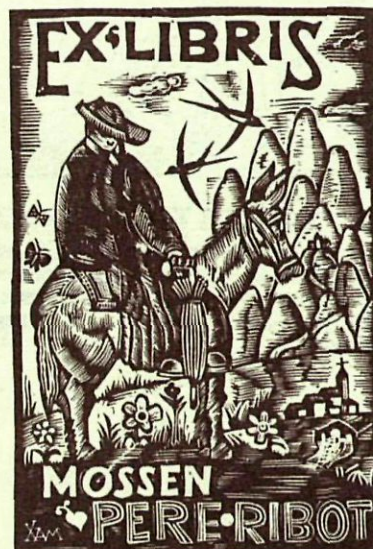
realidad histórica en la poesía española” (Madrid 1968).

La poesia últim reducte de la llengua

Perdurança del manuscrit

El castellà llengua oficial

El cas a part de Menorca

la llengua catalana: és l'excepció, la mostra d'alguna cosa que hauria hagut de ser i que no fou possible.* Però Menorca era una excepció, en efecte, i geogràficament insignificant. A escala d'edicions, això no suposava res. La Catalunya espanyola ho decidia tot, i ara el català patia unes restriccions noves: exclòs de les oficines públiques, mediatitzat a l'església,* ja se li escapaven els ressorts més primaris i obligats. L'escola no tardaria a ser convertida al castellà. No cal insistir en la descripció: cada cop havia d'haver-hi menys lectors. I menys llibres per a uns lectors a extingir.

* Són ben coneguts els treballs de Jordi Carbonell sobre aquest punt.

* Cal cridar l'atenció respecte a un llibre silenciós i silenciats, que, en editio privata, ad usum

exclusivum peritorum in re historica ecclesiastica, va fer publicar el canonge Sanç Capdevila, a Tarragona, pels últims anys de la Dictadura de Primo, amb el títol de Processus Iuris Ecclesiastici.

Xilografia del BLANQUERNA de Ramon Llull, en l'edició de 1521.

C Figura ymaginaria d'la eleuacio: que tenen les tres potencies racionals de la anima a les altres corporals: y la ymaginativa a les potencies sensitives/dins l'home/contemplant aquell en deu. y com entrefi se distinguen per propijs actes: orguens: y objectes: segons q' desí representa esta ymage: o figura del Illuminat doctor: y martyr mestre Ramon Llull/auctor de la present obra.

EL POBLE, CLIENT PASSIU

Plecs solts, fascicles
populars

Textos religiosos

Procés de
dialectalitzacióCançons tradicionals,
romanços polèmics

—com deia—, dins la lògica industrial del “llibre”, figurava, tanmateix, un cert tipus de producte que no podia ser venut si no era en català. Es tractava, més que no pas de “llibres”, de plecs solts, de fascicles, de volums petits i descurats. Els unifica la destinació popular, i “popular” en l’accepció més rigorosa del vocable. Atenien les necessitats diàries d’un públic extens, marginal a la “cultura”, i que, per tant, o ignorava el castellà, o bé no l’acabava d’entendre o el considerava classistentament ofensiu. Hi havia els textos que s’aplicaven a la mínima instrucció de la gent subordinada: “franselms” i “isopets”, on els xics i els grans aprenien a llegir i a pensar (o a no pensar). Hi havia el servei religiós: catecismes, goigs, quaresmes, hagiografies emotives, reflexions morals. Hi havia, també, alguns almanacs que predeien meteors per als pagesos —pluges, pedra, sequeres— a fi de calcular les collites, i algun manual de comptes fets, i models de cartes, i coses pel mateix estil. Era la utilitat pura i simple. I de més a més, la diversió, i la política.

Tot plegat, representa una massa de paper imprès que no sabem avaluar com cal, però enorme. La paciència heroica dels nostres bibliògrafs ha aconseguit reunir notícies sobre aquesta “subliteratura”. Els exemplars que ens n’han arribat són ben pocs: ningú no sol conservar un llibre escolar un cop caducat; ni un cançoner quan les cançons han passat de moda, ni un devocionari quan s’ha fet malbé per l’ús, i la completa gamma dels impresos a què ara em refereixo té en comú la fatalitat de fer-se ràpidament malbé per l’ús. El material supervivent en les biblioteques i les col·leccions no dona una idea del que fou la realitat. D’altra banda, convé recordar que, precisament per ser “populars”, aquests papers acostumen a tenir una projecció eminentment localista. La llengua catalana, a mesura que avança el XVI, es “dialectalitza”: no tant en les maneres de parlar com en la consciència regional d’unes formes de parlar. Damunt, les situacions socials —de llengua— no són idèntiques al Principat i al Rosselló, a les Balears i al País Valencià. La fluència de les edicions populars, doncs, no és sincrònica ni homogènia, en tota l’àrea lingüística del català. En tot cas, però, és permanent.

La transmissió “oral” i “manuscrita”, en aquest terreny, encara degué ser superior a la impresa. Hauríem d’evocar, ara, les “típiques” cançons

essent la Bib. Vat. de llibres estampats destinada exclusivament per consulta de la Bib. de Ms., no són admesos en la primera llibres de ciències naturals, etc., o de literatura moderna. Es componen dels d'obres històriques, filològiques, textos antics i tot lo que pugui interessar als estu-

dis dels temps ^{medieval}-moderns.

Mani a son afu reverent i amic

A. M. Albareda

o s B.

tradicionals, sigui "L'hereu Riera", "La dama d'Aragó", "Els estudiants de Tolosa" o "El testament d'Amèlia", que omplen les planes incertes de les antologies de poesia catalana, quan l'antòleg s'enfronta amb la "Decadència". Però més vàlides serien unes altres mencions. Poso un exemple. En la guerra del 1640, uns soldats valencians lluitaven a favor del rei, contra els rebels del Principat, i el combat no solament era d'armes, sinó també de versos. Hi hagué un intercanvi de romanços agressius i argumentatoris, en català —tot quedava entre la família—: el frare Pere Esteve, de Dènia, "debatia" amb un capità del Principat que es deia com jo, Joan Fuster, i l'episodi, literàriament insensat, ens fa pensar —d'un cantó i de l'altre— en la vigència del vers com a disposició o deposició política. L'anècdota no mereixia els honors de la impremta: eren rimes que circulaven de viva veu, de tropa a tropa, o en cal·ligrafies ineptes, militants o militars. ¿Quants més no va haver-n'hi, avui impensables, i perduts?

Un altre Joan Fuster

"Flor de enamorados"

Les cançons habituals dels menestrals, que eren repetides als domicilis dels notaris i dels canonges, i que anaven i venien dels hostals als convents, no sempre van ser editades. Les demés hagueren de ser d'amor. Un cançoner confeccionat a València entorn del 1550 per Joan Timoneda té a Barcelona vuit o deu edicions entre el 1562 i el 1681: es titulava **Flor de enamorados**, i conté una cinquantena de peces en vernacle. ¿No és això significatiu? I hi havia, igualment, les cançons devotes: de Nadal, de la Passió, de la Mare de Déu, o del que fos. I les humorístiques, tendencialment verdes, com Déu mana. I les de bandolers, contra els bandolers. . . En el XVI i el XVII, tot això constitueix una dada sòlida respecte a la "llengua". La "literatura" no hi comptava. En el XVIII, hi ha una producció irruent de "romanços", "col·loquis", "raonaments", que expliquen festes, jocs, costums, i que la impremta comercial difon amb beneficis. N'hi ha una altra que resta inèdita, i la que s'ha dissipat amb les inclemències del temps. Era la "literatura dels analfabets": dels que només parlaven en català. Quan era viable per a l'estampa, no sempre era "llegida": més aviat era "escoltada" i repetida en el cant o en la recitació.

"Literatura dels analfabets"

Poesia i política

La política no podia no aprofitar-se'n. Ja les cançons contra els bandolers, Labundants —sembla— al Principat, eren polítiques: còndidament afectes a les intencions dels Virreis i dels seus aduldors. Durant la dramàtica fricció presidida i provocada per Felip IV i el Comte-Duc d'Olivares, la política hagué de ser més virulenta en les refraccions cantables o recitables. La cosa es repeteix quan l'eterna guerra civil es concentra contra la Convenció o contra l'emperador Buonaparte. Els pamflets rimats hi pul·lulen. Literàriament són tristíssims. Però ací no parlem

La balada dels sants reis

Els tres Reis van de carní
caminant per plans y terres,
caminant de dia y nit,
caminant, caminant sempre.

Per tot allà out van passant
fan la pregunta mateixa:
"¿No us diríeu, i'is aquí
qui ha parit una donzella?"

Fathom s'els queda mirant
ab un pam de boca oberta:

"¿Donzella que va de part?...
¿No és aquesta la primera!"

— La donzella que troquem

és donzella tan excel·la
qui ha parit un Redemptor
que la Pau porta a la terra.

— Redemptor... no us hem vist cap,
Conquistadors... a Itzemes;
de Pau... us hem sentit parlar,
però no més veu en guerres.

Y els tres Reis passen de lluch
ab tant d'el cap ab tristeta,
caminant de dia y nit,
caminant... caminant sempre....

Apel·les MESTRES

(Apel·les Mestres)

Napoleó i el català

de “literatura”, sinó solament de “llengua”. I era evident que, per enardir el “poble català” de cara a qualsevol predisposició, calia comptar amb l’idioma corrent. Napoleó va fer imprimir gasetes en català allà on li semblava —a ell o als seus assessors— oportú, i fins i tot diuen que pensava traduir el Code que, d’una manera o altra, imposà a mitja Europa. L’oposició a l’Imperi també va acudir al català: el patriotisme espanyol i la devoció dinàstica s’hi abocaren, en una mesura variable, segons els llocs. Quan els principis liberals arriben a germinar en territori celtibèric, la politització dels vernacles s’accentua.

La “llibertat d’impresma”

L’“opinió pública” adquireix, des d’aleshores, una nova entitat, i dretes i esquerres s’afanyen per influir-la. La “llibertat d’impresma” procedent de les Corts de Cadis, tan precària com es vulgui, tan intermitent i tan retallada, va tenir ja aquest efecte beneficiós: tothom ha d’acudir als impresos —a la “lectura”— per intervenir en el debat. Hi havia el “ciudadà”, susceptible de ser convocat a les urnes o a la revolta, i calia acostar-s’hi i convèncer-lo. Ningú no podia resignar-se a la sola minoria lletrada: calia anar al “poble”. I al poble, en la llengua del poble, perquè així l’al·legat ideològic guanyava eficiència. Milers i milers de papers surten de les premses catalanes a partir del 1812, pensats de cara a aquesta funció. Generalment, es tractava de redaccions senzilles, “romanços”, “col·loquis”, “raonaments”, prosa catequística o sarcàstica, fàcils de llegir. De fet, cada full comptabilitzava molts usuaris. L’idioma, en una tal circumstància, era aprofitat pels seus valors emotius i sobretot pels seus estímuls pintorescos i vivaços. Havia de ser-hi necessàriament col·loquial. O sigui: dialecte.

Xilografies de l’obra de Jaume Gassull *Vida de Santa Magdalena en cobles*, de Joan Roís de Corella, editada a València per Joan Jofre l’any 1505, per ordre del frare Gabriel Pellicer, “ermità de l’ermita de la Benaventurada Santa Maria Magdalena de Mococho, la qual està en la baronia d’Entença, en lo terme de la villa de Móra de Ebro” (segons el colofó).

IMPORTÀNCIA DEL DIALECTE

Dialecte”: ara empremem aquest terme sense cap pretensió d’exactitud filològica. Com totes les llengües, el català té des del primer dia les seves variants locals —fonètica, morfologia, lèxic—, més o menys marcades. La refracció que això obté en els escrits cultes és mínima fins a ben avançat el segle XVII.

La koiné literària prolonga llargament la seva eficàcia. Serà en el XVIII que les divergències regionals s’accentuaran. S’havien trencat els nexes de comunicació literària —que ja no podien ser gaires— entre els Països Catalans, i el particularisme hi afegeix la seva força excitada. Cada fragment administratiu de la comunitat catalanoparlant —i de vegades, comarques de mera geografia especial— segrega el seu “dialecte”: “català”, “mallorquí”, “valencià”, “rossellonès”, i encara, “tortosí”, “eivissenc”, “menorquí”. Un dels trets que més subratllen el matís propi de cada demarcació és la quantitat i la mena de castellanismes absorbits; un altre, la degradació de les formes genuïnes segons una tendència aïllada, estrictament exclusiva de la localitat. La “dialectalització” a què em refereixo era —i és— postissa, en part, i, en part, d’inèrcia històrica. I hipoteca penosament l’edició catalana.

Sense nexes de comunicació literària

Deixarem de banda les altres conseqüències del fet: el nostre tema és l’edició. Els abundants productes de la impremta popularitzant veuen frenada la seva expansió pel prejudici dialectal: les modalitats domèstiques del llenguatge determinaven l’esfera d’abast per als escrits respectius, i els de Mallorca resultaven desplaçats a la Península, com els de la Península rarament eren admissibles a les Illes, i entre València i Barcelona s’alçava una invisible barrera lingüística. Malgrat tot, la conclusió a treure no pot ser depriment. Perquè, a pesar del cantonalisme en què es disgregava l’edició catalana, la seva fertilitat és memorable. Molts “romanços” i “colloquis” no arribaren a publicar-se, i molts dels publicats no han pogut defugir la destrucció. Però l’efervescència “literària”—infraliterària—del moment, i l’editorial, queda ben certificada pels exemplars supervivents. Ara: això creava o consolidava un problema estrany, el de la trifurcació o quadrifurcació de la “lectura” catalana entre el poble. La Renaixença se’l trobà plantejat.

Expansió de textos i dialecte

S. N. Elvir domenech: mateita montanya.

Caríssim amic i senyor: V. mateit, tallo y curi
 boquet mati q he enviada a' ion gusty diggen y em
 una silueta del Camigo, pel maltemp que
 per no haver arribat la li dona ion desim
 fotografia, mer es arriba de en Perus.
 aquest vegure, y aqui li Jacinto Verdagner
 envio; esto peria de me
 lluny que la meva y s van
 hen altre arceiter de la
 Barona 15 novembre
 Jacint VERDAGUER

La Renaixença i la llengua medieval

"Català que ara es parla"

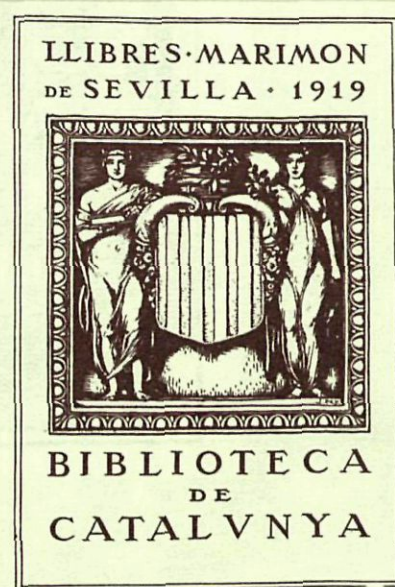
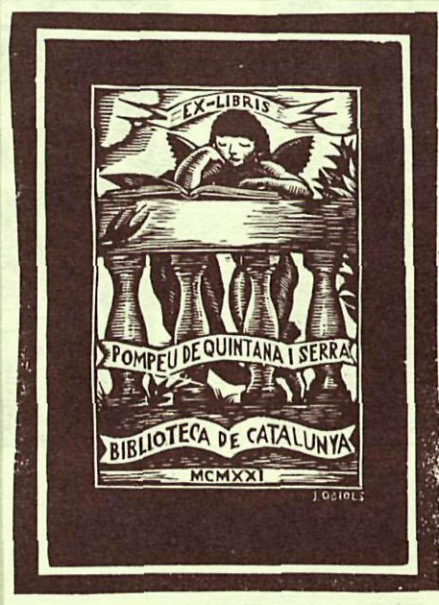
Restauració culta, escrits col·loquials

Diferent grau de consciència idiomàtica

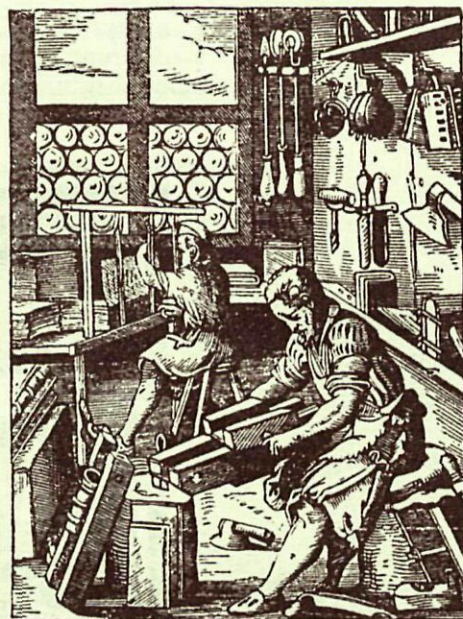
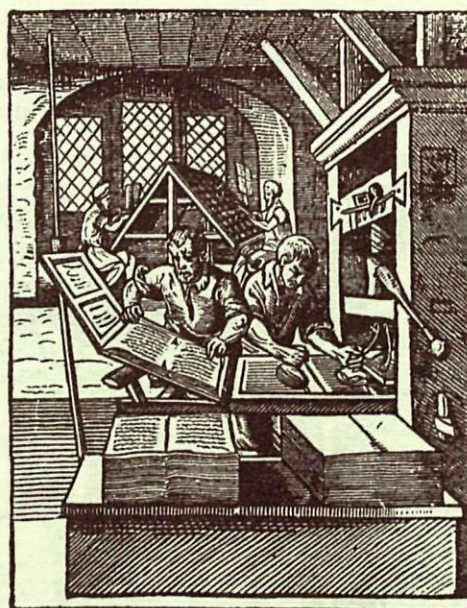
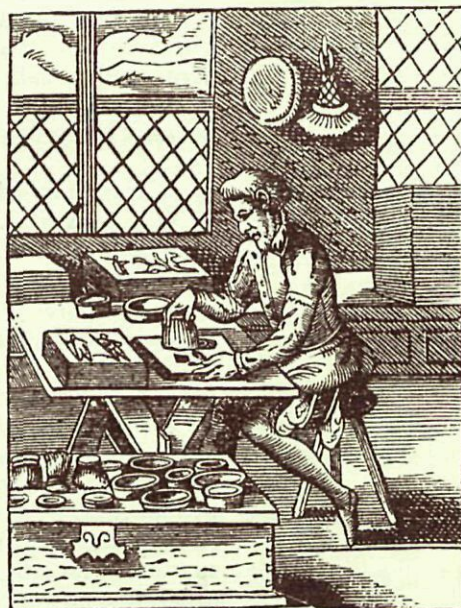
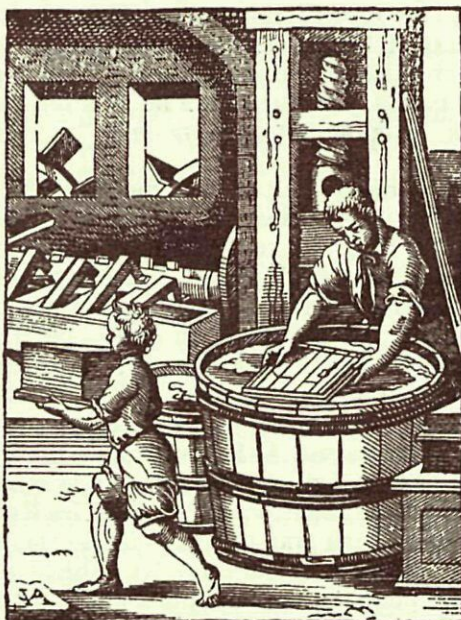
La Renaixença —aquesta cosa vaga i relativament complexa que anomenem "Renaixença"— començà sent una operació d'unes quantes dotzenes de persones, ben identificables des de l'angle social: professors, capellans, erudits, alguns propietaris rurals cultes, algun esporàdic burgès. No podem discutir ací fins a quin punt l'actitud d'aquella gent s'inspirava en una repulsa explícita dels precedents populars. En tot cas, s'hi giraven d'esquena. Ells intentaven reconstruir un mòdul d'idioma literari equivalent al de la llengua "clàssica" medieval, i això els duia a exhumar mots i girs arcaics, aliens als costums verbals coetanis. El recurs al dipòsit intacte del camp i de la muntanya, incontaminat de castellanismes, tampoc no era una solució de cara al lector urbà. Del món urbà surt la reacció del "català que ara es parla". L'episodi acaba assuavint-se, al Principat, quan Pitarrà i els Jocs Florals fan les paus —és una manera emblemàtica d'indicar-ho—, i a la darrereria del XIX, el "barceloní" servirà de base per a uns projectes raonables d'estabilització. Pompeu Fabra n'obté la possibilitat definitiva. El procés és lent. D'altra banda, fins que Fabra no se'n féu càrrec, l'intent no va prendre l'amplitud "total" exigible, integradora de la "perifèria".

La trajectòria de la "restauració" culta deixa, mentrestant, un espai formidable a la persistència de la "lectura" del català "dialectal". L'home del carrer, insensible o irònic davant les filigranes renaixentistes, roman fidel a la tradició dels escrits col·loquials. En el mateix Principat, on, al cap i a la fi, el mecanisme de la recuperació hagué de ser més efectiu, hi ha una immensa fluència de revistes, opuscles, fulls, redactats en el famós "català que ara es parla". La sort fou que, en definitiva, aquest "dialecte" acabà assimilant-se a la normalitat culta. Un repàs a la col·lecció de "La Campana de Gràcia" (1870-1934) o de "L'Esquella de la Torratxa" (1879-1938) ens ho faria veure. Però, a les Illes, al Rosselló, al País Valencià, això no podia passar. Al Rosselló, amb ortografia francesa, els versos i les narracions d'"Oun Tal" representaven una mòdica, ben mòdica probabilitat de temptar el públic subaltern. A les Illes, les Rondalles de mossèn Alcover van assolir, per contra, una gran difusió, i duradora, amb el seu "dialecte" suculent i facciós. Al País Valencià, proliferaren les publicacions setmanals de quaderns, amb novel·letes i peces de teatre —una d'elles, "El Cuento del Dumenche", durant vuit anys seguits (1914-1921)— redactades en un llenguatge depauperat i confús. Són exemples significatius.

La cosa s'explica sense dificultat. El grau de consciència idiomàtica és molt diferent en cada un dels Països Catalans; també ho són les determinants sociopolítiques locals, que repercuteixen en les peripècies de la llengua; hi ha, encara, a les Illes i al País Valencià, la *méfiance* envers el Principat, perpètuament

fomentada. La situació suposava, en la pràctica, retallar el mercat de l'edició catalana, quan l'edició catalana recobrava les esperances de ser "regular". En les etapes de major esplendor editorial català abans del 1936, el consum fora del Principat era minúscul. Donades les dimensions objectivament modestes de la demografia catalanoparlant, que condicionen —i cada dia més— el desplegament de l'edició vernacle, el fet que valencians i mallorquins, i rossellonesos, en quedessin exclosos, constitueix una causa seriosa de l'anèmia crònica de l'esforç. Potser no podia ser d'una altra manera. Hauríem de parlar-ne. Però aquesta és la realitat. . .

APARICIÓ DE L'EDITOR

L

a figura "econòmica" de l'"editor", tal com avui l'entendem, es defineix en el curs del segle XIX. Els editors anteriors ho eren accidentalment: un mercader, un impressor, un clergue, un mecenas, un llibreter, que, pel guany o per qualsevol altre motiu, corrien el risc de la publicació. La idea del "guany", naturalment, hi era decisiva. Però en el Vuit-cents la democratització relativa de la "lectura" obre el camí de noves possibilitats industrials. Rafael Tasis assenjala el professor Antoni Bergnes de les Cases (1801-1879) com el peoner d'una "edició a la moderna" als Països Catalans. Potser se li avançà, des de València, l'aragonès Mariano Cabrerizo (1785-1868). Cabrerizo publica el 1830 **Los bandos de Castilla** de Ramón López Soler, primera novel·la romàntica que dóna el bestiar lletraferit indígena. Bergnes de les Cases i Cabrerizo van proporcionar a les seves clienteles la traducció dels grans autors del moment: Walter Scott, Chateaubriand, Cooper, Manzoni. . . Però en castellà. No era concebible, aleshores, que el català pogués ser conducte d'aquella mena de "lectura". Pels volts del 1830, l'**Oda** del senyor Aribau només era una anècdota ambigua.

Democratització de la lectura

Bergnes de les Cases i Cabrerizo

El negoci editorial es perfila en un ventall molt ample de resolucions: des de les novel·les fulletonesques fins a la reedició d'autors antics. El "mercat" previsible és l'espanyol: el del castellà. Barcelona comença a erigir-se en el centre editorial de la llengua castellana: marques industrials com Muntaner i Simon, Gili, Espasa, Salvat, Maucci, Sopena, Seix i Barral, i més, encarnen el progrés del negoci. I de Barcelona van a Madrid iniciatives tan perdurades com la que l'Aribau de l'**Oda** i el tipògraf Manuel Rivadeneyra, així mateix català, realitzen amb la "Biblioteca de Autores Españoles". Del País Valencià n'hi van d'altres, i el nom de Wenceslau Ayguals d'Izco es vincula a una flòrida producció impresa, política, humorística, narrativa: de "La Risa" a **María, la hija de un jornalero**. De Cabrerizo a Blasco Ibáñez, a València, hi ha encara un impuls de manufactura important. El català, tanmateix, no hi té lloc, o, finalment, només n'hi té un de subordinat, de concessió oportunista.

Barcelona, centre d'editors

Lenta recuperació editorial del català

Davant això, la recuperació "editorial" del català ha de semblar-nos irrisòria. La Renaixença, durant anys, hagué de ser, encara, una literatura "oral" o,

Dich Jo Baiy firmat Bon de La Diet Comunitat de Sant Martí de Palafrugell que Confes aver Debat del Jon Banet vilosa. Siutada hominat abitant en la Dijsat quinze llunas Dich is de Barcelonessa y som per un peio de censal fa tott anyi en dita Diet Ctat Caiguda al ii de maig y paga per lo Anij 1723 y axii o firmo Ruij al 30 de Jura de dit any 1723
Baldiri Reixach Bra y Bat Bon
 1508

Baldiri REIXACH

si més no, “manuscrita”. Els Jocs Florals suposaven un acte de recitacions, i, en editar-ne les “memòries”, només es posava a disposició del públic una part del material convocat pel concurs. Els llibres que, simultàniament, arribaven a la venda, tampoc no eren ni nombrosos ni consistents. Quan el 1888, a Barcelona, la Reina Regent va presidir la Gaia Festa, algú va voler muntar una exhibició dels impresos catalans a fi de “sorprenre” l’Augusta Persona i el seu seguici. No hi mancaren comentaris àcids. Els observadors sardònics van denunciar la misèria de la mostra: tota la Renaixença, reduïda a llibres, cabia en una sola vitrina, i els volums que s’hi exposaven eren tan prims, que no arribaven “a tenerse de pie”. Els tiratges hagueren de ser igualment migrats. Però els prohoms organitzadors de l’espectacle n’estaven orgullosos, i tenien raó d’estar-ne. Aquell petit estoc d’edicions, al capdavant, era heroic.

Aribau i Rubió i Ors

En principi, i per molt de temps, l’única opció era un tros de pàgina de periòdic: en “El Vapor”, el poema de l’Aribau; en el “Diario de Barcelona”, els de Joaquim Rubió i Ors. No pot pas dir-se que no fossin llegits. Ben al contrari: l’impacte de l’Oda fou brillant, i els versos del Gaiter —ho conta Mañé i Flaquer—, en plena carlinada, “nos interesaba (n) más que el paradero de Cabrera”, si més no, “por un momento”. Tanmateix, allò no significava cap certitud respecte a un futur “editorial”. Quan el 1859 s’estableixen els Jocs Florals de Barcelona, no solament s’articula un “concurs” estimulante per als que escriuen en català: l’acte de la Festa, en si, venia a ser l’única —o gairebé única— oportunitat de contacte amb el públic, a base de la dicció cerimoniosa i llorejada. Una gran part de la literatura jocfloral restà inèdita o es dispersà en revistes menors. El “llibre” anual no en recollia sinó unes poques seleccions. El 1888 encara era això.

“Singlots poètics”

Cap editor com Déu mana no s’havia atrevit, fins aleshores, a publicar llibres en català amb un disseny netament comercial: de manera sistemàtica, almenys. El repertori exposat durant la Visita Règia del 88 estava constituït per textos que, en general, tampoc no haurien estat impresos en qualsevol altre idioma, si l’operació es volia “rendable”. Si el 1865 don Innocent López Bernagossi ja havia començat a guanyar diners amb els Singlots poètics de Serafí Pitarrà, això encara era bastant marginal a les directrius que postulava la Renaixença. Cal esperar els últims anys del segle perquè les coses canviïn, i l’evolució serà ràpida, llavors. De les fil es típicament renaixentistes han sortit els primers escriptors que obtenen una audiència “popular”: Verdaguer i Guimerà, Narcís Oller i tot, d’altres. El Modernisme, bé que no deixa de ser minoritari, hi aporta una nova

Es multipliquen els autors i lectors en català

ambició per a la “lectura” catalana: actualització dels temes, afany de traduir, plantejaments “urbans”. El lector possible troba davant seu unes oportunitats més suggestives. I aquest lector es multiplica. La maduresa del moviment catalanista contribueix a vigoritzar les posicions de la llengua dins la societat del Principat. Els programes polítics reivindiquen per al català un lloc oficial, i la propaganda i la polèmica es despleguen en català. El costum de llegir en la pròpia llengua progressa.

Fulletons col·leccionables

La situació dista molt de ser ni tan sols mitjanament satisfactòria, tanmateix. Sense instruments tan decisius com l'escola o com un mínim de normalització gramatical unànimement acceptada, era ben difícil d'obrir-hi camí. Però, en definitiva, el malefici s'estroncava. I resulta ben lògic que les iniciatives més animoses fossin encara les d'uns editors per als quals el lucre no era determinant. Entorn de les publicacions periòdiques, que comptaven amb un públic fidel, sorgeixen “biblioteques” d'una gran transcendència. Tant per la mena d'obres que s'hi presentaven, com per l'envergadura i la continuïtat de l'esforç, signifiquen l'inici de l'“edició catalana” estable i calculada. A base de “fulletons” col·leccionables, que insereixen les mateixes revistes o diaris, o amb volums a part, el “llibre” esdevé habitual i divers, en català. “La Renaixensa”, “Il·lustració Catalana”, “L'Avenç”, “Joventut”, “El Poble Català”, i més, creen, amb els seus annexos, el precedent necessari. Venien a assegurar la virtualitat de la “lectura” en llibres, i venien a demostrar, de més a més, que l'“edició” era econòmicament viable, fins a un cert punt si més no. Això ens col·loca en la primera dècada del XX.

Ventall de revistes

Cada revista, és clar, es dedica a difondre la mena de literatura que més s'avé als criteris del grup que l'orienta. Avui, en fer el balanç d'aquella etapa, no podem aturar-nos a discriminar-ne els matisos, les contradiccions, les febleses, mirant-ho tot des d'un angle “literari”: seria un enfocament anacrònic. Quan ja floria la més esmolada especulació noucentista, encara es publicaven moltes —i molt tronades— reminiscències jocfloralesques. Vull insistir-hi: ací parlem de “lectura” més que no pas de “literatura”. El conjunt, doncs, era el que havia de ser. Francesc Matheu, amb “Il·lustració Catalana”, continua la línia renaixentista. És una paperassa ingent: els gairebé 400 quaderns de “Lectura Popular”, els trenta volums de les “obres completes” de mossèn Cinto, i els dotze de les d'Emili Vilanova, i les de Miquel dels Sants Oliver, del canonge Costa i Llobera, i títols esparsos de Guimerà, de Narcís Oller, de Pin i Soler, d'Ubach i Vinyeta, de... Fins i tot d'autors més “moderns”, com Apel·les Mestres, Joaquim Ruyra o Salvador Albert. En “L'Avenç” —pol oposat—, el Modernisme s'hi

La “lectura Popular” i “L'Avenç”

oficialitza. Autors de la casa són Pompeu Fabra i Maragall, Rusiñol i Pere Coromines, Ignasi Iglésias i Massó i Torrens, l'Alomar i Pous i Pagès. "L'Avenç", encara, en la seva "Biblioteca Popular" —que arribà als 192 títols— concedeix un gran espai a la versió d'obres estrangeres, de Gorki a Novalis, d'Ibsen a La Rochefoucauld, de Leopardi a Goethe, de Whitman a Tolstoi. La "Biblioteca" del setmanari "Joventut" arriba a fer una setantena de volums. Etcètera.

Beneficis migrats,
editors de debò

La dinastia dels López

Fóra molt aventurat d'afirmar que aquesta plètora editorial donés beneficis als seus promotors. Un dia, caldrà intentar d'esbrinar-ho, en una investigació potser problemàtica, o a través de conjetures sensates. Però la durada del treball ja indica que les pèrdues devien ser tolerables. Més encara: hi ha el fet que "editors" no gens o ben poc emocionables pels arguments "patriòtics" —o sigui: editors de debò— van accedir a intercalar en la seva producció castellana algunes importants excepcions en català. Gustau Gili publicà les "obres completes" de Joan Maragall. La casa Salvat llançarà un diccionari enciclopèdic en llengua catalana, i la Gallach un altre de manual. No són els únics casos. I com a cas representatiu, hi ha el de la dinastia dels López. El primer López, el dels **Singlots**, ja hi ve esmentat: ell i el seu fill Antoni van publicar també llibres de Valentí Almirall, de Pompeu Gener, de Pere Coromines. Antoni López explotà les mines —i els "miners"— de "La Campana de Gràcia" i de "L'Esquella de la Torratxa", que no devien ser cap mal negoci. I es quedà amb l'exclusiva de Santiago Rusiñol: uns cinquanta volums. El 1924, el tercer López, López Llausàs, participa en la fundació de la "Llibreria Catalònia" de Barcelona, a la qual van lligades l'edició o la distribució de molts llibres catalans. El **Diccionari General de Fabra**, el 1932, n'és un episodi. No hi ha cap raó per suposar que els López fossin precisament uns "catalanistes" desinteressats. Simplement, el llibre català —poc o molt— semblava reditici.

L'obra més important de fra Antoni Canals és la traducció dels "Dictionum factorumque memorabilium" de l'historiador llatí Valeri Màxim, versió conservada en diversos manuscrits però principalment en un, ricament miniat i cal·ligrafat per Bartol de Savalls, el qual personalment, el portà de València a Barcelona el desembre del 1395 amb una lletra del cardenal fra Jaume d'Aragó, fill de l'infant Pere, comte de Ribagorça.

Prolech.

Molt
Reuerer
pare en
vostre sen
yor meu
molt alt
lo tempo
en Jac
me per
la punitencia diuina de la sca
esgleya Romana Cardenal bis
be de Sabina i Administrador del
bisbat de Valencia Jaume auto
ni Canals del orde dels fraires p
ycatores per vossa obra benaia
en orologia de la sen
te Valencia humil fructor m
vigne de tan venerable patern
tat de la pochia suficiencia v
lent per alguna seruicio accep

hum
instu
gals
sant
que
io m
vint
per la
les g
vint
vint
hars
dit
es h
pobl
als
ued
na
per

El cardenal de València en feia present als consellers de Barcelona, els quals cuitaren a regraciar tan ric exemplar, que encara es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat, i, més endavant, el 1408, el feren copiar per tal que no es malmetés l'original. En el fragment reproduït és representat l'autor de la traducció catalana, Antoni Canals, oferint la seva obra al Cardenal de València Jaume d'Aragó. Caplletra miniaturada del primer foli de la còpia del manuscrit de Valeri Màxim que encarregaren els consellers de Barcelona l'any 1408 a Arnau de Tollís, "escriuà de lletra rodona" (Arxiu Històric de la Ciutat, Barcelona).

GRAMÀTICA I EFICÀCIA

La recerca d'unes
normes gramaticals

L'

anarquia "gramatical" era una penosa rêmora per a l'edició. Mentre les altres llengües romàniques —les veïnes i competitives, en tot cas— havien seguit un procés d'estipulació normativa, que comença en el XVI, el català es veu abandonat a les inèrcies i a les extravagàncies més elementals. La proximitat del castellà, sobretot, influeix sobre la sintaxi, sobre l'ortografia, sobre el vocabulari. La plantilla intel·lectual de la Renaixença estava obligada a posar-hi remei. No va saber fer-ho. I hi hagué resistències al projecte de fer-ho. Cada escriptor tenia la seva opinió personal de com s'havia d'"escriure el català". El caos s'agreujava en l'inevitable destí d'unes compartimentitzacions insolidàries: a escala regional, i, dins de cada zona, els diversos nivells d'ús de l'idioma, entre l'infrapopular i l'ultraacadèmic. Això impedia la constitució d'una massa de lectors maquinals i dòcils, com els que els idiomes de la vora, el castellà, el francès o l'italià, havien aconseguit. El "lector" previsible quedava perplex davant la varietat de l'"escriptura". Pensem, encara, que no hi havia una escola que imposés una fórmula. I, ben mirat, difícilment podia haver-n'hi: l'ensenyament hauria estat així mateix desconcertat i desconcertant.

L'"ordre" de Pompeu
Fabra

Calia introduir-hi un "ordre". Va encarregar-se'n Pompeu Fabra, i hi hagué la sort que, al Principat, el senyor Prat de la Riba, amb visió d'estadista, n'assumís la imposició hàbil i metòdica. Quan ocupa la presidència de la Diputació de Barcelona, el 1907, Prat malda per "catalanitzar" les dependències de la corporació, i la llengua hi recupera, encara que limitadament, uns usos administratius i docents que havien de ser una gran plataforma de cara al futur; a partir del 1914, des de la Mancomunitat de Catalunya, l'acció en aquest sentit s'estén geogràficament, i s'hi intensifica. El mateix 1907, la Diputació de Barcelona crea l'Institut d'Estudis Catalans, i el 1911, dins l'Institut, la Secció de Filologia, la qual rebia la missió de formalitzar una gramàtica i un diccionari normatius. L'any 1913, la Filològica publica les primeres **Normes Ortogràfiques**, que, en última instància, responen al criteri de Fabra. Les etapes successives d'aquesta maniobra són l'aparició del **Diccionari ortogràfic** el 1917 i la del **Diccionari General de la Llengua Catalana** el 1932, l'un i l'altre sota la responsabilitat eminent de Pompeu Fabra.

Les "Normes
Ortogràfiques" de
l'Institut

*à demanar l'exemplar, per començar alguna
cosa, i, per no'n he tractat un à part, per
lo que em coneixen ja temps.*

*Adjectiu vos envio lo meu amb llibres,
rebecho com una petita mostra d'afecte.*

*Repetixo mil gràcies, per tanque vostres
afin demich que vos agraci de usar
Pompeu Gener*

Pompeu GENER

Els enemics de les
"Normes"

La "reforma" fabriana va tenir enemics recalcitrants. Hi havia els tradicionalistes obsessos, escorrialla pertinaç de la Renaixença, i hi havia la suspicàcia "regional" de mallorquins i valencians —el cas de mossèn Antoni M. Alcover representa, d'alguna manera, aquest doble corrent—; s'hi afegia la indiferència de les publicacions més estrictament "populars", que es debatien en la confusió absoluta, entre les grafies castellanitzades i les jocfloralesques. Tot acabà cedint —o gairebé tot— davant la "utilitat" segura de les solucions de Fabra. A les Illes, s'hi sumà el sector intel·lectual que encarnava les millors predisposicions literàries. Al País Valencià, ja el 1918 "El Cuento del Dumenche" es converteix en "El Cuento del Dumenge", i mira d'escampar, des dels quioscos, una lleu aproximació a les Normes: el 1932, quan ja hi havia els precedents de la Societat Castellonenca de Cultura i de "L'Estel", la plana major de la cultura local subscriu col·lectivament l'adhesió al fabricisme ortogràfic. Les revistes satíriques, els diaris, els fulls comarcals, al Principat, s'hi acomoden paulatinament. El 1934, Fabra és invitat a presidir els Jocs Florals de Barcelona, cau de l'antifabricisme més repatani, i el problema queda liquidat. Les "normes" podrien ser més mal o més ben aplicades, però ja no eren discutides.

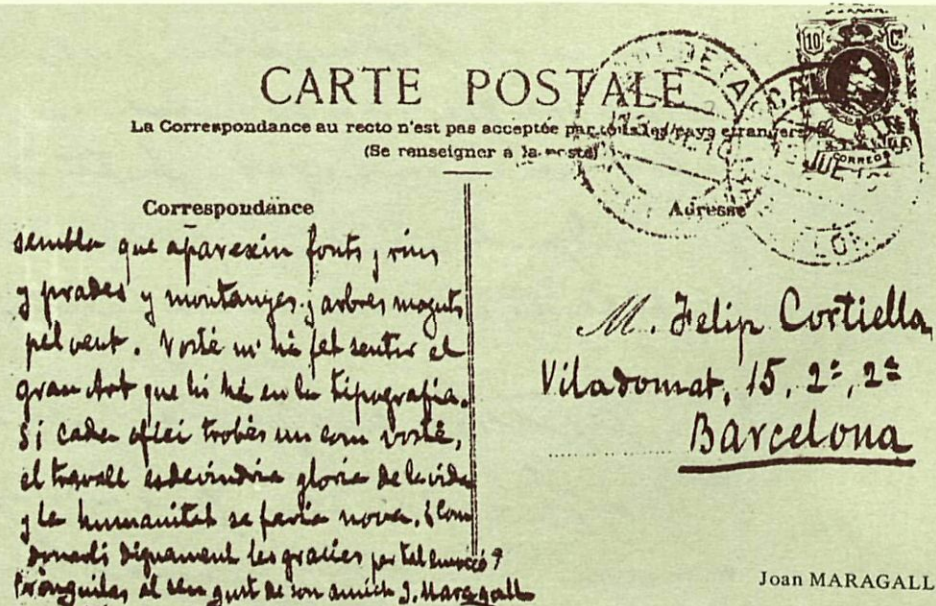
1934: triomf definitiu
de Fabra

El Consell de Pedagogia
de la Mancomunitat

L'ortografia de l'Institut —en general, la gramàtica de l'Institut— hauria acabat sent acceptada per tothom, un dia o altre, per raons intrínseques. L'autoritat de la Diputació de Barcelona, primer, i de la Mancomunitat, després, agilitzava la seva expansió i la prestigiava, a través d'una osmosi quotidiana i perceptible. Com que les institucions de cultura de la Mancomunitat van ser moltes i es dispersaven a terrenys tan diversos, el català "normal" hi aconseguia una expansió segura. Per la seva projecció final, mereix de ser subratllada la tasca de la gent que treballava en el Consell de Pedagogia de la Mancomunitat. S'adreçava a l'"ensenyament", al nivell més urgent i vàlid: a renovar-ne el sistema, i, en la mesura que fos possible, fer-ho en català. Les tècniques educatives eren una preocupació inèdita al país, en el fons. El fet d'introduir-se "en català" suposava un reforç per a l'idioma. Tot això era encara d'un abast molt encongit, en proporció a les necessitats totals. Però hi constituïa un principi.

La dignitat de llengua
político-burocràtica

De l'impuls de Prat emana una producció editorial considerable. Em refereixo a la que té origen en les institucions per ell fundades. Són, d'una banda, memòries, anuals, informes, que servien les necessitats corporatives, i que, alhora, conferien al català la dignitat de llengua política-burocràtica, que és una de les màximes dignitats dels idiomes moderns. Per un altre cantó, són les publicacions científiques de l'Institut, o de l'Oficina d'Estudis Jurídics, o de més centres acadèmics connexos amb la Mancomunitat. I, de més a més, les instigacions

La Col·lecció "Minerva"

indirectes, o potser directíssimes, que es relacionen amb la primera època del Noucentisme, amb l'Eugeni d'Ors com a protagonista, i els manuals que complien les funcions instructives bàsiques, així com una col·lecció útil i sintètica "Minerva". Resultaria impossible de mesurar les conseqüències de tot això. Tanmateix, és ben clar que revertien en la "lectura" corrent: en la lectura de novel·les o de versos. La clientela del llibre, aleshores, i ací i a tot arreu, es recluta entre la burgesia, la classe "cultivada", sensible a la plural seducció del poder i de les lletres. L'"edició" depèn d'aquestes circumstàncies.

La Generalitat i el català cooficial

Si guí com sigui, hi resta pendent el factor més decisiu. Una llengua actual no té una salut certa, si en alguna mesura no és llengua d'Estat. Prat ho intuïa, i, genèricament, tot el Catalanisme. La Mancomunitat, en el marc constitucional de la Restauració, realitza una labor articulada i de grans perspectives, que influeix profundament en esferes socials cada cop més àmplies. La Dictadura del 1923 n'estrangulà una bona part de les eficiències. Amb la Generalitat, el 1931, les possibilitats van augmentar: l'Estatut atorgava al català dispositius bàsics de l'ensenyament, de la Universitat a l'escola primària, i la política de la Conselleria de Cultura en fou un complement adequat. La "lectura" en la pròpia llengua havia prosperat, i, si encara no arribava a un grau satisfactori, ja era una petita base suficient perquè les temptatives "editorials" tinguessin alguna consistència. Però la Generalitat, al capdavant, va ser un episodi fugaç. El 1939 s'encetava tot un altre capítol de la història.

Un dels antics llibres o tractats de cavalleria, plens de normes, lleis, regles i observacions de complicada i difícil comprensió per als tècnics i iniciats, i molt més encara per als qui no ho eren.

Xilografia d'una edició del CONSOLAT DE MAR, edició de 1502. Representa el tipus de nau mercant utilitzada a la Mediterrània per la navegació d'altura durant el segle XV i també immediatament abans i després.

ASSI COMENSA

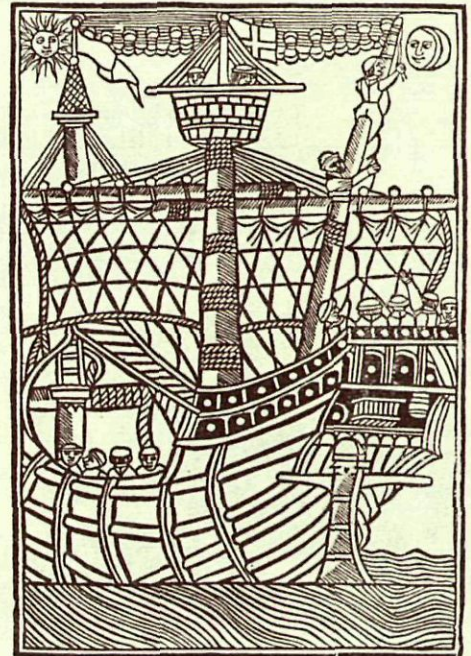
LA GENERAL HISTORIA
DEL ESFORCAT CAVALLER
PARTINOBLÉS,

COMPTE DE BLES: Y APRES FONCH
Emperador de Constantinobla.

NOVAMENT TRADUHIDA DE LENGUA
Castellana, en la nostra Catalana, y al ultim
va ayadida una Decima burlesca.

TARRAGONA: Per Magi Canals Estampes, y
Llibretér, al carrer Major.

Llibre de còsolat tractat
dels fers marítims etc.

ESQUEMA D'UNA TRAJECTÒRIA

Noucentisme-
Mancomunitat

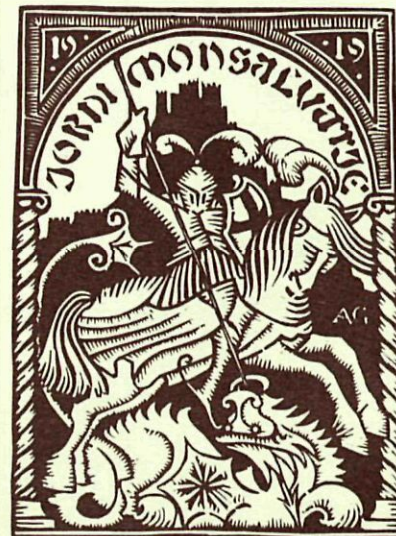
No puc ni tan sols intentar, ara i ací, una organització coherent i escalonada de les notícies que es refereixen a l'edició en català a partir de l'impuls Noucentisme-Mancomunitat. En disposem de moltes, sens dubte; però ningú no les ha completades, i està per fer un treball d'anàlisi i de qualificació, que pugui permetre el dibuix d'un panorama discretament escrupolós. Les dades de tiratges solen ser una mica fantasmagòriques, i els circuits de distribució resten més aviat obscurs. Les xifres de venda, que serien la pedra de toc de la "lectura" real i efectiva, resulten evanescents i de complicada reconstrucció. Caldria, igualment, considerar l'entitat autèntica dels preus dels llibres, en funció del nivell de vida de l'època. Avui mateix, a les llibreries de vell i als encants, trobem piles de volums intonsos de "L'Avenç" o de "Joventut", polsoses i malencòniques: no s'havien despatxat en el moment. Ja no se n'hi veuen tants de les produccions editorials posteriors. L'indici té el seu valor. Però convé aclarir els detalls del "fet social" que és l'edició catalana. En aquestes notes, ens hem de resignar a una informació superficial i parcial.

"La Revista" de
López-Picó

No sé fins a quin punt hauríem d'encapçalar la nòmina amb les publicacions de "La Revista", que el 1915 llançava al carrer Josep M. López-Picó. I no perquè els llibres de "La Revista" siguin pocs o intrascendents. Per contra, van ser-ne molts, i impartien l'obra d'escriptors definitivament insignes —Carner i Riba, Clementina Arderiu i J. S. Pons, Martínez-Ferrando i Pere Coromines, Marià Manent i Folguera, Salvador Albert i Maurici Serrahima. . .— i traduccions extraordinàries. Però "La Revista" encara s'adreçava "to the happy few". Era el pinyol, o la medul·la, de la cultura —amb majúscula: Cultura—, evidentment. Com a revista, "La Revista" de López-Picó tenia una alta categoria, quant a les pretensions i al rigor en aconseguir-les. Els volums que en derivaven, generalment aprofitant el material ja inclòs en el quizenari, continuen la mateixa determinació minoritària. Tota una altra mira va tenir la Societat Catalana d'Edicions. . .

La Societat catalana
d'Edicions

La Societat Catalana d'Edicions, entre el 1910 i el 1919, publica una setantena de volums de tota mena: poesia, assaig, història, política, filosofia. Tot i l'eclecticisme del catàleg —hi figuren Manuel de Montoliu, M. dels S. Oliver,

L'impuls de l'Editorial
Catalana

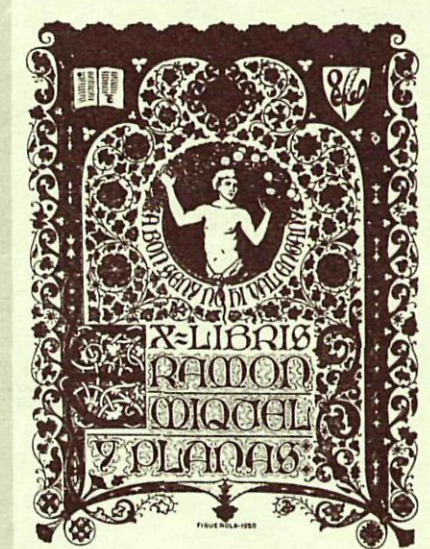
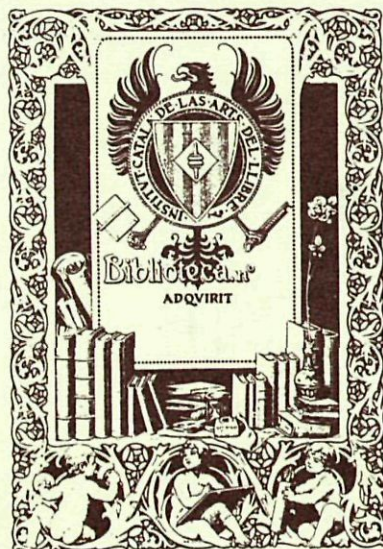
Ferran Agulló, J. M. López-Picó—, sembla predominar-hi una orientació liberal i elàstica, com ho denoten els títols sovintejats d'Antoni Rovira i Virgili, i coses de F. Pi i Margall, de Ramon Turró, de Pompeu Gener. de Lluís Nicolau d'Olwer. Més circumscrita ideològicament, però major en l'amplitud dels projectes, i més perdurable, fou l'Editorial Catalana, S. A., fundada el 1917. Reclutava subscriptors amb "La Veu de Catalunya" i amb el "D'ací d'allà", i així ja en revela les connivències. Editora "cultura", lògicament —el públic que podia ser-li client era el "públic selecte"—, fa circular en la seva "Biblioteca Literària" obres de Sòfocles, de Goethe, de Dickens, de Virgili, de Molière, de Poe —i de Kipling, de Keller, de Twain, de la Lagerlöf. . . I d'autors indígenes consagrats o en via de consagració: de Víctor Català a Josep Carner, de Joaquim Ruyra a Alexandre Plana, de Llorenç Riber a . . . La primera versió ribiana de l'*Odissea* s'hi intercala. Una "Biblioteca Catalana" s'especialitzarà en la producció d'aquí. I una sèrie amb el rètol d'"Enciclopèdia Catalana".

Antoni López-
Llausàs, editor i
llibreter

L'Editorial Catalana demana una monografia. Es tracta d'una empresa, segons sembla, originàriament lligada a l'inexcusable voluntarisme polític-cultural que comportaven les circumstàncies, però que ja hi ataulla una certa rendabilitat. Potser això no era encara el cas de la Societat Catalana d'Edicions. Ben significatiu és que, el 1923, Antoni López Llausàs, "editor" i "llibreter" de conegudes imparcialitats mercantils —és una manera de dir-ho—, s'hi substituís a través de la Llibreria Catalònia, de Barcelona. La Llibreria Catalònia continua i renova la "Biblioteca Literària", durant uns anys; treu col·leccions més barates i més comercials, com la "Biblioteca Univers" i els "Quaderns Blaus"; promou edicions tan costoses com la *Història Nacional de Catalunya* de Rovira i Virgili o el *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra. El marxamo de la Llibreria Catalònia empara, de més a més, una diversitat enorme de textos: Cambó Ivon l'Escop i la seva campanya del "Bon Mot", Francesc Pujols, una adaptació combativa de Plutarc feta per Mariam Rubió Tudurí pensant en l'embolic de la Llei de Contractes de Conreu, un llibre subtítulat "Cinema i Revolució". . .

Guany i distribució de
llibres

Fóra interessant de saber què, de tot això, responia a un plantejament editorial "normal", i quina participació hi tenien els cèntims aportats per l'autor, per la colla política que l'apuntalava, o pel mecenatge, innocent o no. En tot cas, servia per densificar la xarxa d'activitats econòmiques de la casa i, en conseqüència, per consolidar una mecanisme industrial del llibre en català, a escala similar als —així mateix barcelonins— dedicats al mercat hispanoparlant. La Llibreria Catalònia va convertir-se, durant la Dictadura de Primo de Rivera i durant la II República en un conducte de distribució que algunes petites editorials hagueren

d'aprofitar. Les Edicions Diana —que, entre més coses, publicaren quatre llibres de Josep Pla—, la col·lecció “El Ram de l’Olivera” —amb papers de Joan Estelrich, de Manuel de Montoliu, de Josep M. Capdevila—, una “Biblioteca Horitzons”, les “Monografies Mèdiques” dirigides pel doctor Aiguadé, i d’altres, acudien al dipòsit i als recursos de venda de la Catalònia.

Les “petites editorials”

Les “petites editorials”, des d’abans del 1930, es poden comptar per dotzenes. Resultaria difícil ara, a mi almenys, de fer-ne una nòmina exhaustiva. N’hi hagué algunes que arribaren a persistir alguns anys, però la majoria van tenir vida curta i probablement atribolada. Fan la impressió que partien d’unes disponibilitats financeres bastant tènues, i, sovint, només de l’entusiasme d’un grupet algomàger, d’un cenacle literari o d’una militància política més aviat pobra. Les seves bones intencions es veien abocades a la fatiga o a la carència de capital. Tanmateix, en conjunt, suposen una voluminosa i assídua aportació d’obres de tota mena. Caldria escatir d’on procedia cada iniciativa, i com, i si es relacionaven d’alguna manera amb interessos més vastos, i com: una “història de l’edició catalana contemporània” ho podrà revelar. De Les Ales Esteses a Clarisme, de les Edicions de l’Arc de Barà —la primera a publicar textos de Marx i Engels en català— a les de La Rambla o la Mediterrània, d’Els Poetes d’Ara a la Biblioteca Catalana d’Autors Independents, d’Enllà a L’Ocell de Paper, de Nosaltres Sols a Atena, el repertori és aparentment efusiu i brillant. Les temptatives comarcals —alguna, com La Mirada, de Sabadell, admirable— tampoc no són escasses.

De les “edicions de l’Arc de Barà” a “La Mirada”

Fora de la Catalònia, en realitat, el llibre en català no arriba a donar peu a una empresa relativament constant i enraonada. La producció creix, però és a còpia de contribucions disperses i insegures, o bé del tribut eventual d’editores que es dediquen al castellà. Ja he avançat alguns casos, d’aquestes últimes.

N’afegiré uns exemples més: *l’Editorial Joventud, la Bosch-Bastinos, la Políglota, la Central Catalana de Publicaciones, l’Editorial Textil*. . . Continua havent-hi llibreters i impressors que, de tant en tant, “editen”. El català no és prou “negoci” per justificar una plena activitat industrial, bé que algunes obres concretes siguin convincents per a qualsevol editor. Les revistes d’alta cultura o de significació ideològica també segreguen llibres, en col·leccions o amb sortides escadusseres —“Revista de Catalunya”, “La Nova Revista”, “La Paraula Cristiana”, “La Gasetta de les Arts”, “Revista de Poesia”, “Estudis Franciscans”, “L’Amic de les Arts”. . .—, però també són treballs sincopats o apendiculars. De tota manera, aquesta germinació contribuïa a estatuir un “públic”, que un dia podria ser ja

Revistes d’alta cultura

Jaume I presidint les Corts de Catalunya. Miniatura de l’incunable *CONSTITUCIONS DE CATALUNYA*, de l’any 1495 (Arxiu de la Corona d’Aragó, Barcelona). A la dreta del rei, el protonotari; asseguts en bancs, els representants dels tres braços: eclesiàstic, militar (noble) i reial (popular).

definitivament “regular”. L'ensenyament i els periòdics, i alguna cosa més —en parlaré de seguida—, hi col·laboraven, d'un altre cantó. Els “llibres” a què fins ara m'he referit solien ser llibres per a lectors cultes: novel·la amb arrogància literària, versos, assaig, política, erudició. . .

“Edicions Proa” i
“Quaderns Literaris”

Dues noves editorials en català gosaran explotar aquestes expectatives: el 1928, les Edicions Proa, que sota la direcció de Joan Puig i Ferrer apareixen a Badalona; el 1934, a Barcelona, els “Quaderns Literaris” de Josep Janés i Olivé. Amb la col·lecció “A tot vent”, Puig i Ferrer ofereix un mostrari ben triat de la novel·lística universal del XIX i del XX, en versions acurades, que havia d'aconseguir l'atenció de la clientela establerta; hi inclou també, és clar, obres dels millors narradors locals, fins i tot del més joves. La mateixa presentació material dels volums rejoyenia els aparadors de les llibreries. La Proa va eixamplar, amb el temps, el seu catàleg —quasi cent títols abans de 1936—: amb sèries igualment de novel·la, de més gruix o més pretensions; amb textos d'actualitat política. Els “Quaderns Literaris” de Janés començaren sent quaderns de quiosc: de fet, Janés no va abandonar mai la intenció de fer llibres barats, de gran qualitat —terme mitjà— en els títols, pensant potser en una difusió majoritària. A partir del número 23, els fullets es converteixen en petits llibres d'un centenar, o més, de pàgines. Eren, no una “competència”, sinó una “alternativa”, enfront d'“A tot vent”, quant a preus i a compradors. Ja durant la guerra, el 1937, Janés dóna una altra “forma” a les seves publicacions, “Biblioteca de la Rosa dels Vents”, i hi incorpora les novetats més en voga a l'Europa del moment. Malgrat tot, “La Rosa dels Vents” encara s'ofereix, en un eslògan publicitari, com “una col·lecció de llibres selectes per a un públic escollit”. Janés fa també unes belles, minúscules col·leccions de poesia.

“Biblioteca de la Rosa
dels Vents”

Maltempsada i
supervivència

La sotragada del 36 no afectà greument l'edició catalana. El desconcert general i les ulteriors privacions de mà d'obra i de matèries primeres —de paper—, hagueren de pesar-hi, així com una “evasió de plomes” molt comprensible. Malgrat tot, la permanència a Catalunya d'una bona part de la **intelligentsia** nativa en pal·lià el risc. Més encara: l'actitud liberal i pragmàtica de la Generalitat en el camp de la cultura va preservar un notable espai d'independència al treball dels intel·lectuals, que la dinàmica dels esdeveniments tendia a abolir. Basta fullejar la “Revista de Catalunya” d'aquells anys per veure que, fins on era possible, i inclús fins on no era possible, una convivència professional hi perdurava. La Generalitat, en la crisi, accentuà la manipulació dels ressorts emotius de la

Sr. Joan Cumelles i Graells

Distingit senyor meu: he rebut la vostra atenta invitant-me a presentar-me, com més aviat millor, a la Secretaria del Teatre Català de la Comèdia.

Us imploro que m'excuseu. A l'edat de 80 anys i amb les paeres que solen acompanyar la velleïtat, no puc en les actuals circumstàncies servir-me del me-

trapolita en dels tranvies, ni més temps per a peu cap distància una mica llarga. Si tinc ocasió, emiaré a la Secretaria del sudit teatre algun amic que em representi.

Apropito aquesta ocasió per agrair-me vostra atenció.

J. Ruyra

Barcelona
29 d'Abril de 1936

llengua, que podien comportar un estímul de la moral combatent o resistent entre la ciutadania. De la premsa oficial surten llibres per als infants i per als soldats. La Institució de les Lletres Catalanes, de nova erecció, pretenia reestructurar i reendegar la feina dels escriptors. Una quantitat, pocs volums impresos en donen fe. No va haver-hi temps de res més.

Després, l'Estatut fou derogat, i va esvaïr-se el resultat pràctic dels esforços escolars i universitaris, i molts d'altres, que el règim tímidament autònom de la II República havia propiciat. I s'implantava un criteri administratiu que exclouïa la llengua de qualsevol manifestació pública: de la impremta, en primer lloc. Les restriccions equivalien a un retorn, si no al no-res, sí a unes posicions d'inermutat. Durant uns anys no es va publicar cap llibre en català. Proa emigrà; Janés passà a editar en castellà; la Catalònia, transmutada en Editorial Selecta, no reaparegué fins al 1946.

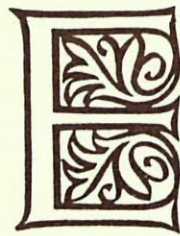
Una lúgubre inermutat

Àngels sonant instruments.
Gravat de la traducció francesa
del "Libre dels Àngels"
d'Eiximenis, impresa el 1486
per Guillaume Le Roy, a Lió.

*(Le premier traictie de ce liure parle de la nature & haulteff: de
sainctz anges & contient six chapitres.)*

LES ALTRES PREPARACIONS

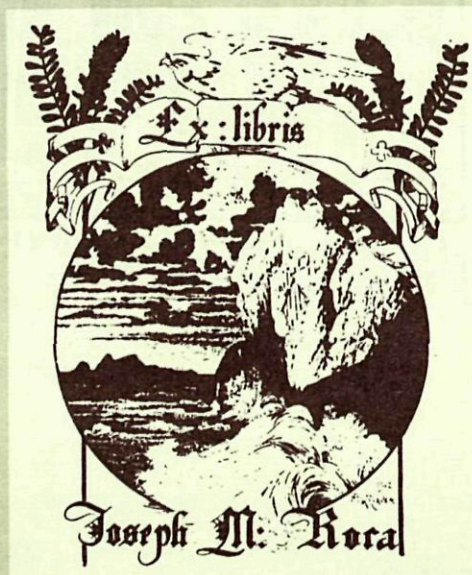

m sembla haver-ho insinuat, poc o molt, en algun passatge anterior. Paral·lela a l'edició que aspirava a ser "normal" —corresponent a les hipòtesis de lectura dels estaments "cultes"—, n'hi va haver una altra que complia la funció d'atendre un públic "inculte", resignat o fidel al català. En dir "inculte", no dono cap sentit pejoratiu al vocable. Les criatures, poso per cas, hi figuren en una posició preeminent: nens i nenes que aprenen a llegir. Les multituds analfabetes o semialfabetitzades també hi compten, com és lògic: alguna cosa senten llegir o llegeixen. Però la mateixa "alfabetització" tampoc no implica, sempre, fer d'un veí corrent —fabricant o obrer, notari o pagès— un lector obligat de Proust o de Carles Riba. La dona, lector de vella tradició, té a sobre uns condicionaments indiscutiblement penosos: quan avança el 900, la dona-lectora creix en nombre. . . Convé reconèixer que, aquest, és un públic molt diferent del previst fins ara: és un públic passiu. Objecte, per tant, d'una tàctica incisiva. En primer terme, hi ha això que s'anomena l'"educació"; de seguida, o al mateix temps, hi ha la influència ideològica. La lletra impresa ho decideix. Parlo d'una època en què els mitjans de comunicació audiovisuals encara eren inimaginables.

Lectors i alfabetització

El català, llengua pastoral

L'Església; al Principat, i a les Illes, mai no va desdenyar el català, ni tan sols en els moments de màxima pressió castellanitzadora. L'idioma era una eina emotiva, fàcil a les exposicions de catecisme o de trona; una gran massa de la feligresia, sobretot la rural, tampoc no sabia gaire castellà. En els humils fastos de l'edició catalana, sant Antoni M. Claret i els seus missioners representen un bloc immens de fascicles i de llibrets, cantorals, novenes, devocionaris, que hi venien a mantenir o a despertar una certa "lectura". El Foment de Pietat, ja en el segle XX, sistematitza i dona un abast major a aquesta mena de papers, entre els quals una traducció incompleta de la Bíblia. La mateixa Bible Society britànica, quan estudia de fer prosèlits per al protestantisme als Països Catalans, sufraga una traducció del Nou Testament, de la qual fa dues edicions, una a Londres el 1832 i l'altra a Barcelona el 1836. Més tard, les comunitats evangèliques de Catalunya, en el seu desenvolupament atzarós, tornaran de tant en tant a l'ús del català. Des d'un altre angle, secular, hi ha també una literatura "edificant" que busca

exercir una influència moral determinada. Els infants en són el primer objectiu.

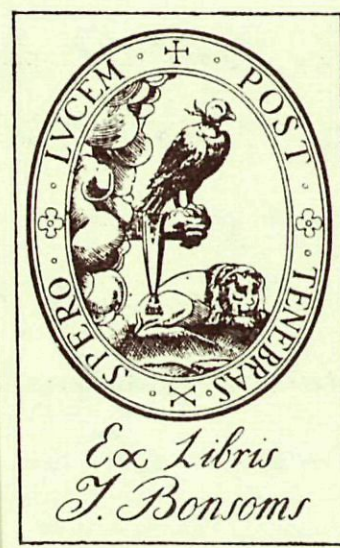
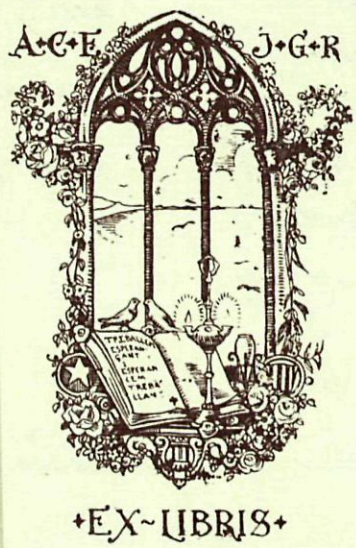
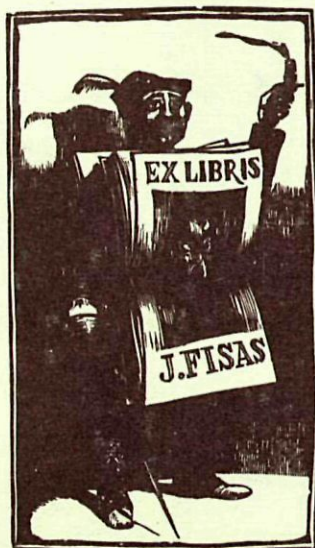
Edicions per a infants

A vui, amb la **Bibliografia històrica del libro infantil en catalán** (Madrid, 1972), de Teresa Rovira i M. del Carmen Ribé, disposem d'una informació detallada sobre els impresos destinats a criatures. Fer que els nens aprenguessin a llegir en català havia de ser un programa immediat, tan bon punt com la Renaixença sobrepassés la ratlla del narcisisme englantinesc. Cau fora de la jurisdicció d'aquestes notes el problema de l'escola: els obstacles que calia superar, les realitzacions intrèpides i desassistides, "L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana", la tasca de la Mancomunitat i de la Generalitat. Al cap i a la fi, la llar també podia ser "escola", havent-hi llibres. Escola insuficient, però escola. Començat el 900, la producció de llibres per a l'ensenyament creix i es diversifica, al ritme de les necessitats i de la insistència. Els de simple "lectura" —contes, faules, rondalles, episodis d'història, manuals de cançó o de joc...— van ser més abundants. En la **Bibliografia** esmentada s'observa com a partir del 1912 l'edició infantil en català augmenta ràpidament, i ja no baixa potser del centenar el nombre de títols que es publiquen cada any. Ben sovint eren fullets de poques planes, però mai no hi mancaren els "llibres" de gruix i format corrents, amb il·lustracions apropiades. Del 1926 al 1935, l'Editorial Joventut llança els clàssics universals del gènere —Lewis Carroll, Grimm, Andersen, Barrie, Collodi...— traduïts per escriptors tan il·lustres com Carner, Riba o Manent.

"En Patufet"

Un setmanari amb ninots, tanmateix, podia tenir-hi millors oportunitats: "En Patufet" les monopolitzà. S'ha dit que unes quantes generacions de catalans van aprendre a llegir en les pàgines del "Patufet", i és ben cert. Entre el 1904 i el 1938, la revista assoleix un èxit excepcional. Tant, que els intents simultanis de disputar-li la clientela —"La Mainada", "Jordi"— no van saber fer-hi res. "En Patufet", i els seus suplementes "Esquix" i "Violet", no havien tardat a derivar cap a una molt específica direcció ideològica, i era natural que hi hagués el propòsit d'emular-los des d'unes altres posicions. "En Patufet" preservà l'avantatge. L'editor Bagañà, que publicava la revista, va estendre'l a una "Biblioteca Patufet" i a diverses col·leccions pensades de cara al mateix públic. Pogué fer-ho gràcies a Josep M. Folch i Torres tenia un gran domini dels recursos de l'especialitat, era incansable en la feina, i injectava als seus papers un to sentimental i moralitzant molt del gust d'un públic ingenu i tradicional. Fou, precisament, aquest "esperit" que Folch i Torres donà a les seves publicacions el motiu d'unes crítiques dures que s'han centrat sobre la seva activitat. No em pertany de jutjar-ho, això. El cas evident és l'extraordinària eficàcia, en termes de

Josep Maria Folch i Torres

“lectura”, que “En Patufet” representà per a la llengua catalana en el primer terç del segle XX.

De fet, la penetració del “Patufet” anava prou més enllà dels infants. El setmanari contenia seccions hàbilment redactades per ser llegides per la resta de la família. Pels adolescents, i també pels grans. Les publicacions catalanes concretament dirigides a l'edat fluida i efervescent de l'adolescència no van ser moltes. Jules Verne i alguna cosa més —Kipling, per exemple— entren en aquesta línia. Folch i Torres va omplir el buit a la seva manera: **pro domo**. Les “Pàgines viscudes” —deu volums, en edició a part— van ser ben acollides, encara, en la intimitat innocent dels pares i els avis. Les dones, un públic no explotat, també van rebre l'atenció de l'escriptor, i la “Biblioteca Gentil”, durant quatre anys —1924 - 1928—, publicà una novel·la mensual de Folch i Torres. Aquest tipus de “literatura” —“rosa”— va obtenir una gran audiència: els tiratges elevats ho fan veure, i les imitacions. Perquè la “Gentil” no fou l'única “biblioteca” diguem-ne “femenina”, en l'accepció trivial de l'adjectiu. En realitat, les edicions alimentades per la facúndia de Folch i Torres són, com a “edicions” —o sigui: com a empresa regular—, les més importants d'abans del 36.

Com aprenien a llegir

Un problema d'avaluació queda ¿quants dels catalans que van aprendre a llegir en català al “Patufet” esdevingueren després lectors d’“A tot vent” o d’“Els Quaderns Literaris”? No m'atreveixo a invocar la “Bernat Metge”, ja que seria abusiu. Sense voler, en parlar d'edicions, pensem en les edicions “cultes”. Fins i tot en els països més alfabetitzats, el percentatge de lectors potencials que a la llarga esdevenen lectors actuals, i lectors de llibres “cultes”, sol ser escandalosament mínim. En aquets països, però, l’“edició” cobreix una gamma ben àmplia de curiositats, dins la qual la “literatura” no és potser la principal. En l'àrea del català, la gradació de serveis que acomplia el paper imprès no podia ser, ni de bon tros, gaire variada. . . Sigui com sigui, les edicions “populars” —i, salvades les proporcions i l'abast, tant se val les del “Patufet” com qualsevol altra— hi representaven un “fet” positiu. Si arribàvem a descomptar-ne les implicacions ideològiques —és tota una altra qüestió—, cabria afirmar que “molt positiu”. Caldria tenir en compte també la difusió de certes col·leccions populars com “La Novela d'ara” i “La Novela nova”, al costat de la proliferació de moltes sèries teatrals entre les quals destaquen per seu gruix les dels editors Millà, de Barcelona.

Que les meves pobres paraules, sortides de l'ànima, siguin l'oració piadosa que endrego a l'home bondados i a l'obrer culte i humil (forançada, abans de temps, del branquelló que la veste-

nia), per a qui jo, amb mi, fervorosament, demano un resort maternal a la Glòria.

Ignasi IGLESIAS

Barcelona, 9 juliol 1921.

ELS SAVIS I ELS RICS

Monografies d'història

el seu cantó erudit, d'origen, la Renaixença havia de donar lloc a molts impresos que nòmes podien interessar un cercle restringit de lectors. Solien ser monografies d'història. Eren, sobretot, resurreccions de textos antics. "Refer" el català com a llengua literària, i reintroduir en la consciència civil dels catalans

la memòria d'una tradició cultural privativa —més o menys "genial"— en el propi idioma, implicava treure dels arxius i de les biblioteques polsoses l'obra dels escriptors antics. Calia recobrar els clàssics. Després, quan amb el Modernisme, i més amb el Noucentisme, s'hi instal·la la idea, altrament inevitable, d'una "normalització" intel·lectual: són "els altres clàssics", els forasters, que han d'incorporar-se al català, i són les obres de "ciència", que, decisives o no, aportaven al català la seguretat d'un ús equivalent al dels idiomes institucionalitzats. Tot això hauria estat temerari d'assumir per un qualsevol editor comercial, obligat —per principi— a no perdre diners. L'Acadèmia, el mecenatge o el sacrifici personal n'eren l'única sortida; o una operació d'Estat, que, en les nostres circumstàncies, únicament podia ser a escala d'"administració local", i encara provisòria, com fou el cas de la Mancomunitat i el de la Generalitat. La situació global —minoritarisme "culte", clientela "cultura", és a dir, "rica"— facilita obsequiosament un expedient nou: la bibliofília, de tiratges oclusius, lletres triades i papers fabricats a posta. Era, tot plegat, un altre nivell editorial.

La llengua de la ciència i de l'administració

Marià Aguiló

La "Biblioteca Catalana" de Marià Aguiló, entorn del 1888, és, si no la primera, la més impressionant de les temptatives de recuperació dels clàssics. L'Aguiló fou el personatge central de la Renaixença: una mena de Ramon Muntaner burocràtic, alhora voluntariós i abúlic, itinerant entre Ciutat de Mallorca, València i Barcelona, que ens ha llegat unes insuperades acumulacions de materials, començant pel Catálogo. La "Biblioteca Catalana" de Ramon Miquel i Planas —i les col·leccions derivades— demana una menció especial. Per Miquel i Planas tenim accés a una notable quantitat de clàssics, delicadament puntuats —don Ramon era un geni de la puntuació, com es veu en les Obres de l'envitricollat Joan Roís de Corella, o en el complicadíssim Espill de Jaume Roig—, però es tractava d'edicions cares, marginals. Els lul·listes de Mallorca no

Ramon Miquel i Planas

" El pipereu.

Las siluetas dels pipereus son las lapides dels
papers. Son el secret dels humans; son l'essència
de l'esperit ha de patir al despedirse del món tant
reconneix la matèria; son el repulser vivunt dels
últims secrets de la vida; l'arbre sagrat, fill
de l'últim sospir de l'home.

Quan l'últim arxi muert, gran el món
sia un desert, quan el planera rodolí tan son

unany centuri, el pipereu sobriament recordaria els
que moriren.

Veni l'oració d'auson de la terra angorosa
despedint a las ànimes

(De "Oracions")

Santiago Rusiñol

Barcelona. 4 Janer 1922

arribaven a aquests extrems, encara que les seves edicions tampoc no podien ser sinó reservades i tangents a les necessitats de la ciutadania.

Altres erudits

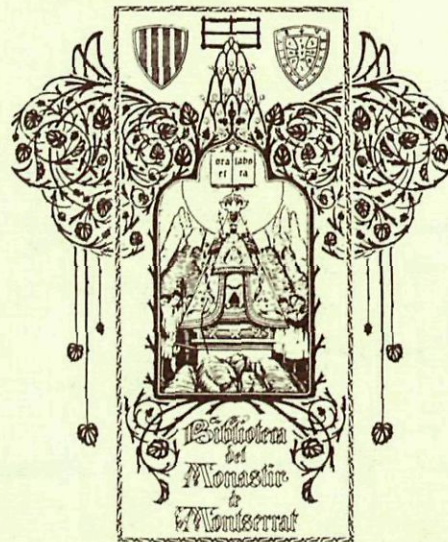
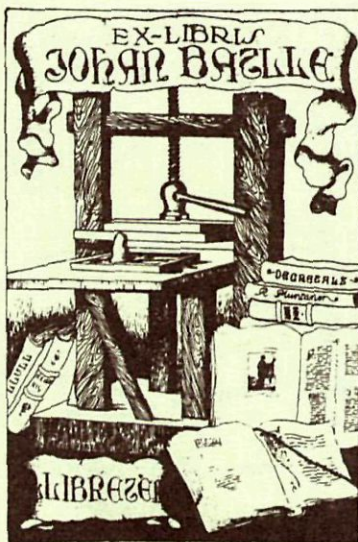
Potser no seria lícit d'excloure d'aquesta relació la **Colecció de Documentos Inéditos**, de l'arxiver Bofarull. L'"Arxiu Històric de Josep Coroleu, amb les **Cròniques** (1885) de Bernat Desclot i de Pere el Cerimoniós, és una aportació no gens menyspreable. El "Recull de textos catalans antics" demana una altra consideració. Més d'una vegada, aquestes edicions no surten del "paper" de fil o japó, amb filigranes *ex professo* i encuadernacions decorades, els exemplars numerats a màquina, un per un. El pas de l'edició erudita a l'edició de bibliòfil és imperceptible. Tot s'ha de dir: els promotors d'aquestes especulacions no eren, malgrat tot, una tribu eixarreïda i mòmia. El general Faraudo va traduir gloriosament Rabelais, i ell i els seus amics publicaren —això sí, en lletra gòtica— diversos tractats d'alegre gastronomia i preciosos promptuaris afrodisíacs. Traduíren Boccaccio i d'altres autors "verds" de la Itàlia renaixentista. Ells eren enemics de Fabra i de l'Institut: van ser, tanmateix, més divertits i desprejudiciats. En edició de bibliòfil, és clar. . .

Les edicions de l'"Institut"

L'Institut d'Estudis Catalans havia de ser l'"acadèmia" per antonomàsia, segons el projecte de Prat de la Riba. Les edicions de l'Institut, a càrrec de l'erari provincial o regional, suposen una alta aportació científica en els més diversos sectors de la investigació: les seves sèries d'"Arxius", d'"Anuaris", el **Diccionari** d'Aguiló, els volums de presentació independent, abracen un horitzó dilatat de treball consciencios i plausible. Van de la Filologia a la Química, de les Matemàtiques a la Filosofia o la Història. Són publicacions greus, solemnes, espaiades, de circulació circumspecta, com ho són a tot arreu les publicacions similars. Quan Primo de Rivera suprimí la Mancomunitat, hagueren de mantenir-se per la col·laboració econòmica privada, i la de Rafael Patxot i Jubert hi fou fonamental. Les Fundacions que subvencionà Rafael Patxot —ell mateix en fa una ressenya en el volum **Guaitant enrera** (Ginebra, 1952)— van ser moltes i variades, la majoria de les quals es reflectien en llibres, que compten memorablement entre la bibliografia erudita catalana de les dècades dels 20 i dels 30. Les edicions d'en Patxot eren, de més a més, belles i d'un format característic, que marquen el gran estil d'un mecenatge.

Fundacions i mecenatges

Francesc Cambó crea dues Fundacions importants: la Bernat Metge i la Bíblica Catalana. Amb la Bernat Metge, es tractava de donar en català els autors més eminents de l'Antiguitat greco-llatina; amb la Bíblica, el propòsit era de promoure una traducció de l'Escriptura que fos, alhora, solvent i d'una noble

Allure literària. En el fons, potser hi havia l'esperança que, a l'entorn d'aquestes idees, sorgís una doble "escola" d'humanistes i d'escriptoristes, que durien a la cultura catalana el bagatge d'unes experiències intel·lectuals de la més pura tradició europea. Més coses van sortir de la butxaca d'en Cambó: "Monumenta Cataloniae", poso per cas. I la **Història de Catalunya**, de Ferran Soldevila. L'Editorial Alpha, que endega aquest esforç, continuarà després del 1939 les propostes de Francesc Cambó. I un programa de versions d'obres excelses: la **Divina Comèdia** i Shakespeare, per Josep M. de Sagarra; l'**Odissea** i els tràgics hel·lènics, per Carles Riba. Les Fundacions vinculades a Rafael Patxot quedaren cancel·lades amb la mort —1964— de l'home que les va nodrir i animar. Ben mirat, els ajust materials de Patxot, a partir del 36, ja van aplicar-se a la labor d'altri: la Proa, en l'etapa de Perpinyà, no fou l'única a rebre'n.

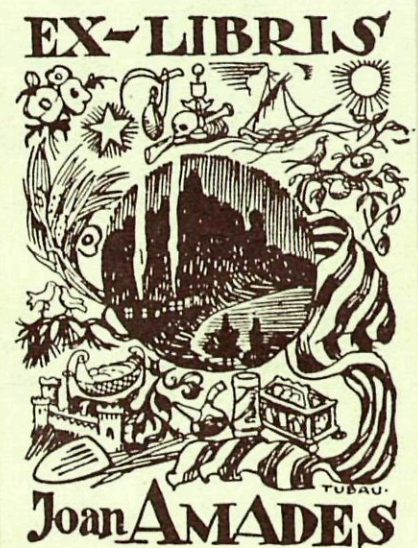
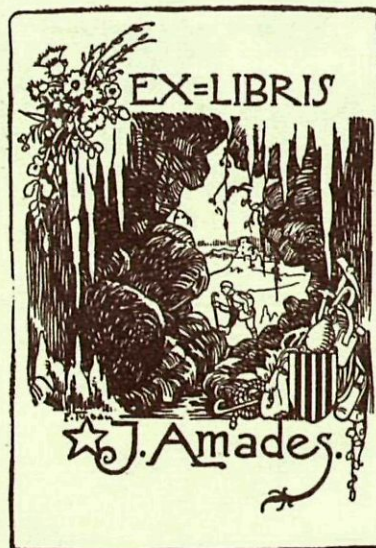
Només Patxot i Cambó

Tot s'ha de dir: la burgesia catalana no va estar a l'altura de les circumstàncies, en aquest terreny, ni durant la Dictadura, ni abans, ni després. Els mecenatges de Patxot i de Cambó, enmig del desert general, tenien una superfície aparatosa: inevitable. El clixé d'una "burgesia catalanista" hi semblava convalidat. Quan el tema s'enfoqui sense previsions ni demagògies, potser els historiadors i els crítics de la política matisaran considerablement el tòpic. Dos mecenes grossos

i mitja dotzena de petits, a tot estirar, ¿què representaven "proporcionalment" en el conjunt de la classe, al Principat? Ni tota la burgesia del Principat era catalanista, ni la que es manifestava catalanista arribava a sobrepassar les preocupacions urgentment electorals. El problema no ha perdut actualitat, i, al capdavant, és avui més escandalós que mai. La intervenció de beneficència que la "burgesia" té en la cultura catalana és bastant poca cosa, si la comparem amb la que exerceix en esferes culturals no catalanes. Això té explicacions òbvies, dins un context social tèrbol i contradictori. Però calia apuntar el distíngu. El mecenatge fou una excepció. Continua sent una excepció. I una cultura com la catalana, mentre no sigui una cultura d'Estat, necessita el mecenatge: si més no, per a la feina lenta i essencial, de base, "científiques" per exemple, que mai no serà reduïble a best-seller.

Josep Pin i Soler

Més edicions "sàvies" són les del senyor Pin i Soler, que, posat a fer d'humanista, més dedicà a l'humanisme autèntic, el del Renaixement, amb traduccions de Maquiavel, de Vives, d'Antoni Agustí, d'Erasme, de Moore. L'Editorial Balmes s'especialitzava en història eclesiàstica i en serpentines teològiques. Les corporacions acadèmiques d'origen administratiu, com la Universitat de Barcelona i la Reial Acadèmia de Bones Lletres, no deixen d'aportar-hi la seva

El "Diccionari" Alcover

contribució. Des de Ciutat de Mallorca, mossèn Alcover se'n sortia amb la seva obstinació, i el primer volum del **Diccionari Català-Valencià-Balear**, datat del 1930, ho demostra. Ja he evocat una altra tossuderia condecorable: la dels lul·listes. Al País Valencià, la Societat Castellonenca de Cultura publica textos medievals i monografies d'art i d'història. L'erudició local no para en la seva labor. A l'altre extrem, algunes edicions delicades —les de Joan Merli, verbigràcia— fan, en el racó de les arts plàstiques poc o molt d'avantguarda, un acte de presència estimable. L'Abadia de Montserrat treu la Bíblia del P. Ubach i l'erudició del P. Albareda. . .

Cal remarcar una triple coincidència de valors valencians a l'hora de confeccionar la present Nadala.

I.- L'objectiu és commemorar els 500 anys del primer llibre imprès en català, precisament a València en 1474.

II.- En acomplir-se cinc segles de l'efemèrides, "L'Aventura editorial de Catalunya", és glossada per un valencià, literat eximi, Joan Fuster, que dona testimoni permanent d'una cultura, vivint, estudiant i escrivint a la seva casa pairal de Sueca.

III.- Per primera vegada i per mitjà d'aquest cartell, fixat als murs de la ciutat, el Batlle de la capital de l'antic Regne, fa una crida "a tots els valencians", convocant-los a celebrar el 734 aniversari de la incorporació de València, per obra de l'invicte Jaume I, a la civilització cristiana.

L'EXCM. SR. DR.

En Vicent López Rosat

ALCALDE-PRESIDENT

de l'Excelentíssim Ajuntament d'aquesta Ciutat

VALENCIANS:

El proxím dia nou d'Octubre commemora la nostra Ciutat el setcents trenta quatre aniversari de la seua incorporació a la civilització Cristiana i havent pres l'acord l'Ajuntament de la meua presidència de celebrar com li cal amb tota solemnitat i esplendor la festa; esta Alcaldia vos convida a participar en tots els actes que s'han organitzat a l'efecte. Molt especialment a la processó cívica que tindrà lloc l'esmentat dia a les onze del matí que es formarà davant la casa de la Ciutat. La Gloriosa Senyera presidirà els actes, que consistirán en un solemne "TE DEUM" en la Santa Església Catedral i després l'homenatge a l'invicte Jaume I als peus del seu monument en el Jardí del Parterre.

Esta Alcaldia espera l'assistència de tots els valencians i vos agraiix de bestreta la vostra participació.

Valencia, 2 d'Octubre de 1972.

El vostre Alcalde,

Vicent López Rosat

Començament del text del LIBRE DELS ANGELS, de Francesc Eiximenis, Escrit a València el 1392, tingué un èxit extraordinari, car suscità a tot Espanya un renovellament del culte als àngels, les figures dels quals abunden en la decoració escultòrica de l'exterior de la Llotja valenciana, a conseqüència, precisament, de la revifalla que tal culte experimentà mercès a aquest llibre d'Eiximenis.

APARTAT SOBRE LA BARCINO

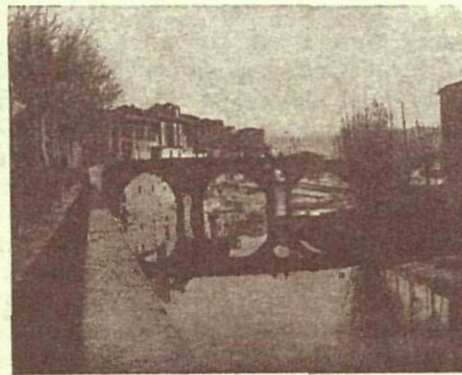
El 1924, Josep M. de Casacuberta enceta una col·lecció que, amb el temps estava destinada a convertir-se en l'eix d'un programa editorial sense precedents. Era "Els Nostres Clàssics". D'entrada, Casacuberta es proposava de facilitar al lector mitjà —al lector "culte", si més no— la lectura dels autors catalans antics. Enfront de les edicions aproximativament crítiques —estimabilíssimes, però, i algunes encara no superades— de Miquel i Planas, "Els Nostres Clàssics" oferien la transcripció ortogràficament moderna dels textos medievals, començant per *Lo somni* de Bernat Metge. Més tard, i després d'haver donat un *Èspill*, un *Tirant*, un *Curial*, "Els Nostres Clàssics" hagueren de virar cap a l'"edició crítica". Però l'Editorial Barcino de Josep M. de Casacuberta ja quedava oberta a exigències molt esparses: traduccions de Molière i de Shakespeare, una "Enciclopèdia Catalunya" d'articulació monogràfica, la sèrie "Sant Jordi" de temes religiosos o parareligiosos, manuals de gramàtica, i una "Col·lecció Popular" que volia cobrir una àrea de divulgació necessària. . . La "Popular Barcino" no és una obra menor en els plans de Casacuberta. Els petits volums que la integraven tracten de les coses més disperses i convergents, i al costat d'una versió del *Discurs del Mètode* o de la *Introducció a la Saviesa*, o d'una reedició de *La Nacionalitat Catalana*, hi ha cartilles d'urbanitat, formularis de cartes, instruccions per a organitzar biblioteques, resums d'història literària o vademècums d'idioma. Les millors firmes del país s'hi combinaven: de Fabra a Rovira i Virgili, de Nicolau d'Olwer a Martí de Riquer, de Pau Vila a A. Maseras, de Carles Riba a Carles Soldevila. La lliçó d'humilitat intel·lectual que suposa aquesta col·laboració és memorable. . . Passada la quaresma de la Postguerra, la Barcino manté la "Popular", amb la conclusió de les *Cròniques de Jaume I* i de Ramon Muntaner, amb el recull de les *Converses filològiques* fabrianes i amb nous originals pensats per instrumentalitzar l'ensenyament del català. Les ampliacions posteriors són ben expressives: la represa de la col·lecció "La Revista", gramàtiques catalanes per a estrangers, una biblioteca d'autors o temes rossellonesos, erudició sobre la Renaixença. Els mateixos "Nostres Clàssics" —que ja s'havien desdoblant, el 1930, amb l'aparició d'una "Col·lecció B"—, en arribar al volum 100 canvien de format i emprenen projectes més ambiciosos. . . La Barcino tampoc no era —no podia ser— una editorial

"Els Nostres Clàssics"

"Col·lecció Popular
Barcino"Les "Converses
filològiques"

Josep Maria de
Casacuberta, "artesà"

"normal". Ni tan sols es lucrava de cap mecenatge reduït a duros. Però sí d'una mena de "mecenatge" —si val la fórmula— "de sang": del sacrifici amatent i quotidià del matrimoni Casacuberta. La qualificació adequada seria: "artesanía". Ve a ser un senyal més de la situació anòmala del llibre català. Dins la seva anomalia, l'Editorial Barcino representa una energia de continuïtat i de competència singularment elogiabile. De cara al futur, l'obra editorial de J. M. de Casacuberta ja disposa d'una garantia de persistència, que assegurarà la perduració del seu esforç i del seu esperit. La Fundació Carulla-Font ha inclòs en els seus plans immediats una estreta col·laboració amb la Barcino, a través de la qual allò que fou durant molts anys un treball personal heroic podrà tenir consolidació institucionalitzada i expansiva. Altrament, la Barcino ha estat l'única editorial —o gairebé l'única— que s'ha sentit "catalana" en el ple i més exacte sentit del terme: atenta a Guardamar i a Salses, a Fraga i a Maó. És una manera de dir-ho.

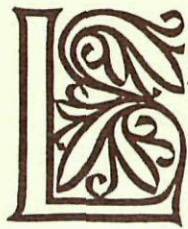
GONÇAL DE REPARAZ (FILL)

LA PLANA DE VIC

MORT I RESURRECCIÓ: PROVISIONALS, L'UNA I L'ALTRA

L'Editorial Selecta

es prohibicions del 39 van ser tallants. No crec que calgui especificar-les. A partir del 1945, consumada la victòria dels Aliats, les condescendències s'insinuen. El 1946, Josep M. Cruzet endega l'Editorial Selecta. "El 1946 no hi havia en el mercat cap llibre català que no hagués estat editat com mínim deu anys abans", recorda Josep Pla. N'hi havia alguns, sens dubte; però tan excepcionals o tan locals, que podríem negligir-los a efectes d'una consideració general. Tampoc els principis de la Selecta no foren senzills. Les autoritzacions governatives li eren donades amb comptagotes i condicionadament. De primer, només van ser permeses "reedicions": de Verdaguer i amb l'ortografia vuitcentista. L'ortografia de l'Institut era suspecta. Els llibres amb què Cruzet trencà el glaç no podien interessar un lector normal: Verdaguer, l'Ors, Rusiñol. No és que no fossin llibres "interessants" objectivament parlant, ben al contrari; sinó que no s'ajustaven a unes apetències lògiques en el possible públic del moment. De fet, molts compradors de *L'Atlàntida*, de *La Ben Plantada*, de *L'illa de la calma*, en aquella conjuntura, no feien més que "cotitzar" emocionadament.

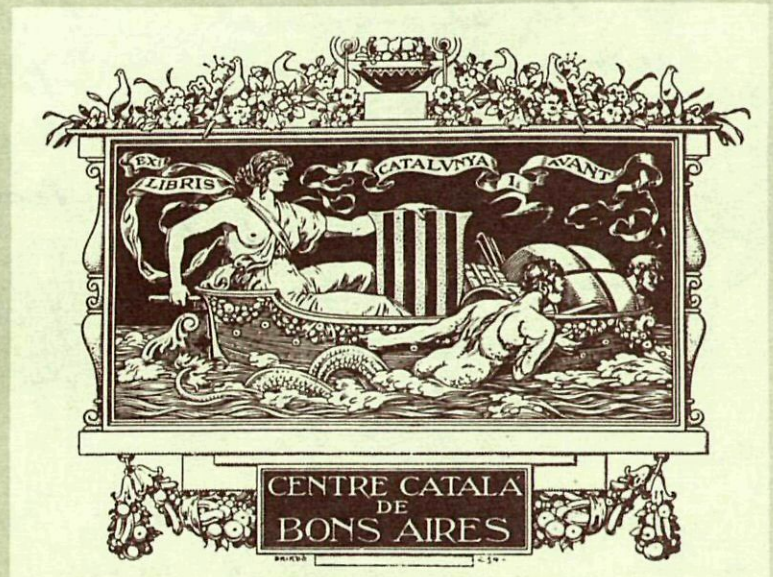
L'"esclètxa" s'eixampla

De mica en mica, l'"esclètxa" s'eixamplà. En deien l'"esclètxa", aleshores, i a la "Revista de Catalunya", de la segona etapa a París, els intel·lectuals de l'Exili van discutir seriosament si convenia, o no, aprofitar-la. ¿No fóra "col·laboracionisme", el sí? Una actitud puritana ¿no resultaria moralment més fastuosa? Per fortuna, ningú no va fer cas d'aquells bizantinismes. La Selecta continuà la seva tasca. I a mesura que s'atenuava la por s'estovaven les coercions, d'altres editorials s'incorporaven al mercat: la família Aymà, Dalmau i Jové, Santiago Albertí amb la "Nova Col·lecció Lletres", i alguna altra. No pretenc de servir, ací, un rigor cronològic primmirat, ni m'és factible d'establir-hi, de moment, una llista completa. La primera batalla a guanyar era la de la permanència impresa del català, en forma literària.* Tanmateix, perdurava el veto

Aymà i Albertí

* Hauríem de recordar-hi, també, no poques reedicions de llibres per a infants fetes per la

Balmesiana, per Baguñà, per Salvatella de Gràcia i per alguna altra editorial menor.

a les traduccions. Reduir la lectura del català a l'obra dels escriptors autòctons equivalia a folkloritzar-lo. Per més que els escriptors en qüestió fossin Riba, Oliver o Espriu. La flexió administrativa, quant a traduccions, es limità a deixar "reeditar".

Ni premsa ni escola

El català quedava ofegat per lleis, reglaments i circulars de consigna. El "llibre català" n'era, al mateix temps, el supervivent i la víctima. Suprimides l'escola i la premsa, el "públic" que tant havia costat de fer, poc o molt, es desfeia: es dispersava. I el llibre "permès" era repetit o anacrònic. Un dia, per xamba, una primera traducció inèdita arribà a les botigues. El "llibre català" ja no era únicament una mòmia amb barretina, ni una enyorança dels anys 20, ni una petita producció genial i minoritària. Les traduccions no podien ser gaires ni gaire triades. Però allò constituïa un pas endavant. Els progressos, en aquest sentit, foren d'una lentitud ben comprensible, i no solament pels entrebancs de la censura. Hi havia un "cercle viciós" difícil de rompre, que paralizava la bona voluntat dels editors: calia que el públic recuperés la confiança en el llibre català, i només ho faria davant una oferta "normal", en la qual les traduccions hi havien de jugar un paper suggestiu; però publicar traduccions resultava econòmicament arriscat quan el públic amb prou feines era perceptible.

Anys de supervivència

El "llibre" tolerat, doncs, sortia a pit descobert: amb una privació absoluta de base i de ressonància. Continuo referint-me al Principat: pitjor —i més modest— era el plantejament de Mallorca, amb "Les Illes d'Or", i el del País Valencià, amb "Lletres Valencianes" o "L'espiga". Refer el públic fou una operació d'anys, i encara no ha acabat. De la situació dels 40 a l'actual hi ha, malgrat tot, una distància positiva, i ben grossa. Si pensem com ha estat salvada —en quines condicions, amb quantes rèmores—, hem de reconèixer que no s'ha perdut el temps. Certament, això no és el que hauria pogut ser, si la catàstrofe no s'hi hagués intercalat. Una anàlisi realista de la qüestió ens menaria a examinar els canvis de composició demogràfica de la societat catalana —la massa dels immigrants, prodigiosament acrescuda— i les conseqüències que en ordre a la llengua comporta el fet. Les xifres editorials —de títols o en tiratges— poden ser enganyoses, si les desconcertem del seu context.

Els primers temps de la Llei Seca produïren unes dotzenes de transgressions inefables. Llibres publicats a Barcelona duïen peu d'impremta sud-americà o amb dates fantàstiques, i així arribaren a editar-se textos de Riba, de Carner el Shakespeare de Sagarra, d'altres escriptors, generalment poetes. La clandestinitat, tanmateix, té les seves fronteres, i les obres al·ludides havien de

D'alla' al martinet
sent moure la roda;
l' Aleix com un gat
bampanthi tremola...
- Qui sou? - diu cridant
- Qui sou? - ... y s'hi topa
ab l' ombra del mort
trobat a la gorga.

De l'ombra al devant

l' Aleix s'agenolla
- Perdo'! fa ab los ulls
Espint de las conques;
Perdo'! fa l' Aleix...
l' atrapa la roda,
y can esclafat
de boca-terrosa.

A. Bori y Fontestà.

Edicions fora de Catalunya

ser, obligadament, de circulació amagada i de preus elevats. De vegades, hi afegien unes litografies de qualsevol artista apreciat, i la cosa esdevenia peça de bibliofília. O sigui: tot el contrari d'un llibre per llegir —o per ser molt llegit. . . Una altra derivació del drama foren les edicions de l'Exili. Un cop assentats on van poder fer-ho, els expatriats de la guerra —els intel·lectuals i alguns no intel·lectuals— van muntar les seves “editorials”: a Ciutat de Mèxic, a Santiago de Xile, a París, a Buenos Aires. . . Naturalment, no eren ben bé “editorials”. Fins i tot la de B. Costa-Amic a Mèxic, amb la seva “Biblioteca Catalana”, i altres produccions s'acosta al mig centenar de títols— era filla d'una tenacitat moral, més que no pas d'una mínima pretensió econòmica. Al capdavall, la clientela possible d'aquells llibres vivia a l'interior. Però eren llibres de Riba, de Carner, de Pere Coromines, de Domènec Guansé, del doctor Trueta, i, sobretot, llibres d'Agustí Bartra, de Riera Llorca, d'Artís-Gener, autors nous i d'esperances fèrtils.

Josep Maria Cruzet

L'etapa del deixondiment s'acompleix a Barcelona. La Selecta n'és el centre. Cruzet, amb ajudes no sempre dissimulades —més d'una vegada hi fa constar el patrocini—, fa marxar la “Biblioteca Selecta”, i, per damunt de tot, crea i aguanta la “Biblioteca Perenne” i la “Biblioteca Excelsa” —*opera omnia* dels grans escriptors moderns, el *Tirant*, un Lull voluminós— que no haurien estat ni imaginables en els períodes més afectuosos del passat. La Selecta, encara, publica Josep Pla i Sagarra, i després, Gaziol, autors que “es fan llegir”, i es fan vendre. Amb la Selecta, l'editorial dels Aymà treballa en la mateixa direcció, bé que amb menys possibilitats. Els Aymà i Josep M. Cruzet funden uns premis que seran, en definitiva, un estímul interessant de cara als literats i una plataforma espectacular de cara als lectors. . . No m'aturaré a ressenyar les múltiples improvisacions editorials anteriors als 60. Totes foren estrènues, i admirables, però habitualment d'una precarietat total. Si un parell de referències a part calgués fer, serien la d'Albertí, i, en particular, la de F. de B. Moll, que, des de Mallorca, amb la seva “Raixa”, estableix un costum de relació i de correlació literària entre els Països Catalans, que mai no sabrem agrair-li prou.*

* Una relativa informació sobre aquesta època, la trobem als Cap d'any de “Raixa” (Ciutat de Mallorca 1956 - 1964) i en el Llibre

de l'any (Barcelona 1963, 1964) que una instantània Editorial Alcides arribà a publicar.

*Començat al Sr. Prat de
la Niva. L'admirador del
seu gran any
M. Fuster,*

ELS FELIÇOS 60

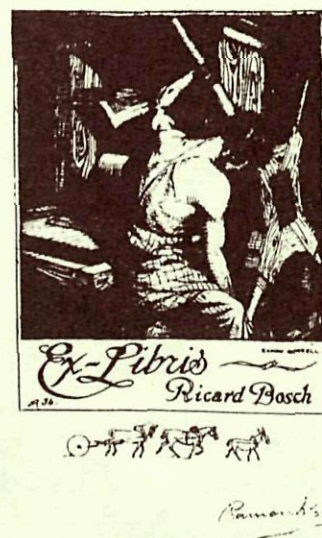
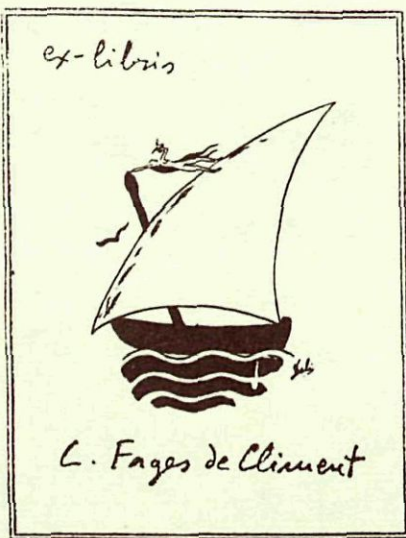
ntorn del 1960, els aparadors de les llibreries catalanes – fins i tot les de València – començaren a concedir un espai distingit al llibre en català. De fet, l'edició autòctona hi prenia un ritme accelerat: semblava afirmar-se. Les pressions oficials s'afluixaven una mica, i ja hi havia “lectors”, que, naturalment, augmentaven

en la mesura que els catàlegs esdevenien temptadors i diversos. Les traduccions ja no trobaven més fre que el del criteri regular de l'establishment, o poc menys. D'Estela, Nova Terra o Fontanella, d'inspiració clerical – originàriament, si més no –, a Edicions de Materials, d'un socialisme conjuntiu i elàstic, el marge d'expedient bibliogràfic fou ben variat. Les Edicions 62 de Max Cahner, eclèctiques, i galopantment productives, donaren una major sensació de seguretat al moment. En van dir boom. ¿Era un boom, una fal·làcia, un miratge? Caldria parlar-ne molt i amb calma. Hi participaven les editorials de tradició: les acadèmiques, la Barcino, la Joventut, la Balmesiana, l'Alpha, la Bagaña. . . S'hi sumarien les editorials de base castellana: Destino, Alfaguara, Grijalbo, Herder, Vergara, Hyma, Lumen, Polígrafa, Plaza y Janés, Teide. . . La Proa, repatriada en l'Aymà, fa una presentació publicitària colossal. Entre l'Arimany i la Tàber, la llista de bons propòsits és llarga. . .

Per aclarir el presumpte boom, hauríem d'aprofundir en el secret del debe y haber de les empreses involucrades. Això no és possible. Als efectes de la present exposició, l'única font de notícies ha de ser el còmput de títols i de tiratges. Deixarem els tiratges per a després. Es poden publicar molts llibres en català, i ser, cada llibre, una mera circumvallació familiar: entre catalanistes. Però un llibre sempre era una “lectura” possible, i els números semblen instructius. La vitrina del 1888 no podia ser sinó el que fou. El 1927, quan a través de “La Gaceta Literaria” de Giménez Caballero, es munta a Madrid una Exposició del Llibre Català, ja van ser uns 6.000 els volums a exhibir, i tots ells editats després del 1900. ¿Era poc, o era molt, això? Era poc i era molt, segons com es miri. En tot cas, hi havia hagut una evolució afanyosa. Els càlculs de Joan Coromines, en *El que s'ha de saber de la llengua catalana* (Ciutat de Mallorca, 1954), són aquests: el 1876, entre llibres i opuscles, havíem arribat a les 90 unitats; la producció de l'any 1925 ja es pot fixar en 500; la del 1933 seria d'unes 740. Francesc Vallverdú,

“Edicions 62” i moltes d'altres

Sobre els tiratges

en **L'escriptor català i el problema de la llengua** (Barcelona 1968), dóna les notícies de l'última dècada.

Anys 1966: 548 títols

Vallverdú diu que el 1960 els llibres catalans —incloent-hi els més primers— van ser 183. No estava gens malament la xifra, si no perdem de vista el que hi havia passat. Els títols controlats ascendien a 270 el 1962, a 309 el 1963, a 368 el 1964 i a 430 el 1965. El 1966 eren 548. L'adversitat podia semblar conjurada. Cal indicar que, dins d'aquestes quantitats, la part de les traduccions experimenta una pujada encara més vistosa: són 10 el 1960, 49 el 1962, 131 el 1963, 186 el 1964, 236 el 1965, i 207 el 1966. Notem-ho: més de la meitat dels llibres catalans publicats el 1964 i el 1965 eren versions d'altres idiomes, i la proporció del 1966 continuava sent notable. El fet constituïa, en certa manera, un senyal de "normalització". "Llegir en català" es convertia simplement en "llegir", sense que el factor llengua, amb la seva càrrega polític-emocional, en fos la determinació absoluta. Una visió general de la situació queda documentada en les bibliografies que Montserrat Martí insereix a "Serra d'Or" i en els successius catàlegs de l'Institut Nacional del Libro Español, **Llibres en català** (Barcelona, 1967 - 1971), elaborats per Maria Ballester. La crisi esclata, i encara no ha trobat solució: segons les dades de l'INLE, l'any 1970 només es van publicar 426 llibres —llibres i opuscles— en català, i el 1971 la xifra davalla a 326.

La davallada d'un "boom" editorial

L'incident crucial fou l'ensorrada d'Edicions 62. Max Cahner havia fet, amb Edicions 62, l'assaig més ambiciós d'"editorial" que registra la història del llibre català. Partia del convenciment que el mercat existent, tot i les seves limitacions, permetia treballar en termes "normals": sense subvencions, amb obres "normals" i a un ritme industrialment regular. En deu anys escassos, l'empresa d'en Cahner arribà a treure a la venda uns 500 títols, potser més. Hi arrencava amb la col·lecció "A l'abast", que tant ha influït a tots els Països Catalans, en la revocació d'idees i en el desplegament de problemes. Les altres sèries de 62 no són menys importants: "Estudis i documents", "Antologia Catalana", "El balanci", "El trapezi", la joiallitat pre/post-conciliar de "Blanquerna" i de la "Biblioteca de Pensament Cristià", els "Clàssics Catalans del Segle XX", llibres de còmics. . . I "La cua de palla", tan ben conduïda per Manuel de Pedrolo, "de lladres i serenos". Com que l'episodi és tan pròxim, m'excuso de més particularitzacions. La **Gran Enciclopèdia Catalana** n'era una culminació. I Edicions 62 va sofrir un greu col·lapse.

Causas d'una crisi

No seria discret ni oportú d'escorcollar-ne les causes. Jo, que vaig viure de prop l'episodi, em resisteixo a creure que hi hagués hagut una "crisi de mercat"

*Tinc en projecte una antologia de poemes anglesos del se-
gle XIX traduïts al català. L'ecubricació dels vèrtexs "diversos" de
geografia lírica" que dirien prou que puc comptar amb vos i espero
que us hi doneu la bondat de confiar-vos-me'ns. En què autèntic us inter-
ressaria de traduir? En Cameró i McCarren de Shelley, Keats, pe-
tant a El Moment, juro adreçar-me a l'Alomar, perquè afegir
si alguna versió de Swinburne a la del Ave que Vale a l'En Folgue
ra, per la meua part penso traduir alguna cosa de Wordsworth. Si
però me hi Ritó, hi Fera i d'altres voldreu ajudar-me, em us
sembla? us agrairé tota ajuda.*

us tindrà amb tot afecte

F. Soldevila

Ferran SOLDEVILA

que desmentís les previsions de Max Cahner. Potser, sí, una mica: la insistència en determinades temàtiques —la clerical i la marxistoide—, projectada sobre un mateix públic, arribà a un punt de saturació desgraciat. Però van haver-hi d'altres factors més onerosos. . . Sigui com sigui, la commoció d'Edicions 62 encapçalà un seguit de "crisis" menors, que es reflectien en la retirada total d'algunes petites "editorials", en la minva de producció d'unes altres, la retracció de cara al català d'editores castellanes, en la melangiosa rutina de la resta. El "públic", que tant havia costat de revifar, es trobà, de la nit al dia, sense llibres per comprar. Tot s'ha de dir: l'edició en castellà tampoc no passava per un bon moment, aleshores, i vol dir que el context econòmic global, i no sols el de les edicions catalanes, hi pesava d'alguna forma. És probable que la fórmula del "llibre de butxaca", introduïda en castellà —i expertament—, hi intervingués com una concurrència insuperable. La cosa certa, tanmateix, era, i és, que, ni volent-ho, el públic no pot comprar tants llibres en català.

Menys traduccions

El mal —o el "pitjor mal", si puc dir-ho així— no era únicament el retrocés en el nombre d'edicions. Més importància té l'encolliment de la "temàtica"; reculen les traduccions, és a dir, el "llibre" normal. La preferència dels editors s'entafora en la producció literària local, que, si compta amb figures de gran i universal talla, necessàriament havia de caure en els entreteniments comarcalistes o d'història patrimonial. "Llegir en català" corre el risc de ser "llegir catalanescentament papers, paperets o paperots, de o sobre Catalunya". O sigui: la Renaixença, amb les seves vibracions d'englantina. Això té uns compradors impertèrrits. Tots els Marcuses, els Paveses, els Kafkes, els Bölls, els Millers, els Robbe-Grilletts, els Sillitoes, els Soljenitsins, els Gombroviczs, els Calvinos, els Durells, els Brechts, els Sallingers, les McCarties, cedeixen el lloc al castellà i a la barretina.* La bella pretensió de 62, de la Proa d'Aymà, d'algunes altres i admirables temptatives, hi queda bloquejada. Algun "editor" m'ha confessat que la gent "ja no compra traduccions". És possible. Però ¿per què no en compra? No perquè no sàpiga ni vulgui "llegir en català". ¿Per una qüestió de preus? El problema del llibre de butxaca en català encara no s'ha enfocat amb la resolució que cal.

L'indole del públic

Un altre extrem a considerar és el de l'indole del públic. Exactament: el públic que l'editor prenia en compte. "Cap dels nostres editors no es dedica a publicar novel·les que no tinguin un alt propòsit literari —encara que després no passin d'això, del propòsit, ha denunciat Joan Triadú. Al costat de les novel·les, hi havia més coses. El nivell del "llibre català" no deixava de ser "culte". La mateixa "Cua de palla", que esperava la "lectura" despreocupada, "de quiosc", era una col·lecció extraordinàriament "culte": elogiament "culte", diria jo. Però la clientela que un dia va obtenir Folch i Torres —que tampoc no era

Actualment patesc de sequedat poètica. Jo prou voldria enviar-li qualcun de la meua cullita, y no tenc res qui ho valga. Li transmetré lo dretes qui he fet, una impressio neta de Jesús a Bethania unicament perquè en veig la meua bona voluntat y ademes qualcuna de les meues pobres glosades de pelegrina que i'm sem

bla recordat que forte desitjava tenir les. Perdóim que no pugun correspon dre per atà ab altra cosa a tanttes aten cions com li dech, y pregui a Jesús per mi, que jo també ho farei pel vostre

Sempre y de col' amiga sena
Maria Antònia Salvà

Maria Antònia SALVA

“total” – restava desemparada. No la “literatura”, sinó la “lectura” catalana té pendent aquesta angoixa. No hi ha dubte. Ara: amb tots els perills d'un mandarinisme, l'edició en català, forçosament “culta”, ha decaïgut, quan res no augurava –ni explica– aquesta dissolució. La conquesta del “quiosc” no ha estat afrontada. Ni pot ser afrontada, si el català no obté un *status* social –en primer terme, administratiu– segur.

Una difícil continuïtat

Actualment, l'edició catalana fluctua en una ambigüïtat descoratjada. Les editorials tímides o de finançament boirós o heroic, fan el seu fet: la Barcino i la Selecta, el Club dels Novel·listes i l'Institut, la Balmesiana o les altres Acadèmies o càtedres, que realment no són “editorials”. * Edicions 62, en canviar d'amos, ha perdut energia; l'Aymà no respon als anuncis esplendorosos de la seva epifania. L'una i l'altra, per sobreviure empresarialment, han hagut de publicar en castellà. I Nova Terra, i les altres: les noves, com Laia, no escapen a la llei. Per a unes editorials catalanes, el castellà és el complement inicialment útil, i, a la llarga, no un complement sinó la funció axial. El “llibre català”, avui, depèn en part d'editores assentades en el castellà: Destino, amb les

“Obres completes” de Pla

Obres Completes de Josep Pla, i “El Doff”, i altres col·leccions; i Ariel, i la Bruguera, Alfaguara, i Casal i Vall, i EDHASA, i les altres. Sort d'això, però. La bateria “almogàver” –Aportació Catalana, Dalmau, o Pòrtic– no hi representa una alternativa vàlida. De moment, si més no. I novetats tan recents com Curial encara són de futur enigmàtic.

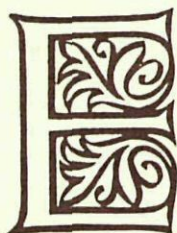
* Fóra injust de negar importància a l'activitat irregular, però tenaç, de moltes “editorials” ex-cèntriques i de propòsits modestos, que realment no són “editorials”, sovint creades per mantenir el “foc sagrat” a les comarques o a la perifèria. Algunes d'elles canalitzen el treball erudit dels historiadors locals, i amb aportacions il·lustres.

* Potser convé destacar que, després de la desaparició de tantes col·leccions –i fins i tot d'editorials senceres– que es dedicaven al “llibre d'espiritualitat”, Montserrat ha reprès les seves edicions en aquest terreny. L'Abadia de Poblet ha publicat obres d'història monàstica o literària, sobretot.

Fundició tipogràfica del segle XVI (de “tipus”, nom de cada una de les lletres en relleu i mobibles que componen el motlle o “forma” de la impremta), on cada peça era emmotllada manualment amb plom, i mitjançant enginyosos mecanismes i “matrius” fetes pel propi artesà. (Gentilesa del Museu d'Etnografia i Folklore, de Barcelona).

TIRATGES, I ANAR TIRANT

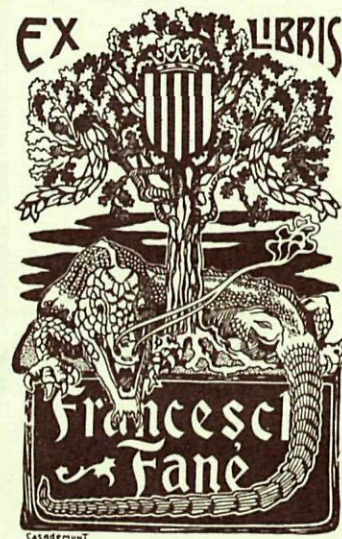

El nombre de “llibres” –títols– publicats no acaba de ser una pista clara respecte a la situació real de la “lectura”. Ni tan sols el tiratge de cada llibre: caldria anar més enllà, i veure quants exemplars se n’han venut, i com, i fins i tot a qui. Però davant la impossibilitat d’una investigació, haurem d’acontentar-nos amb les poques referències disponibles sobre les tirades. Que no són gens segures, d’una banda. I que, de l’altra, sempre són equívocues. Una primera edició d’un recull de versos de Carles Riba o de J. V. Foix, contemporània d’una primera edició de Paul Valéry feta a París i en francès, admetia un confrontament orgullós. No em sorprendria que, en definitiva, les **Estances** o **Les irreals omegues** haguessin sortit al carrer amb un tiratge més alt que els **Charmes** o **Le Cimetière Marin**. La projecció posterior dels llibres no tolera la comparança. Ni que només sigui per la diferència de base demogràfica en la clientela. De vegades, l’apologètica patriotarda cau en aquesta trampa, i arriba a conclusions astoradores: una primera edició d’una novel·la en castellà, llevat de casos excepcionals, no passa dels tres mil exemplars; una novel·la catalana s’edita amb dos mil cinc-cents; el castellà el parlen i el llegeixen molts milions de persones, i el català teòricament no arriba als vuit; ergo. . . L’“ergo” fa pena.

Els grans tiratges

Abans de l’Editorial Catalana –o sigui: del 1917– hi havia hagut llibres catalans de “gran tiratge”: algunes coses de Verdaguer, Pitarrà, **Les presons imaginàries**, una mica de Guimerà. . . L’Editorial Catalana, de vegades, ultrapassà el cànon regular del miler: tres, i algun cop, quatre mil exemplars. El senyor Folch i Torres, en les seves diverses manipulacions, superava aquesta misèria culturalista: de més d’un títol seu se’n comptaven vint mil exemplars. Els capellans –del P. Claret a Montserrat, passant pel Foment– obtenien els 100.000 exemplars: uns Evangelis, un eucologi, una novena de santa Rita. . . En la dècada dels 60, l’edició piadosa manté la primacia, amb el Nou Testament de Montserrat, sens dubte. Però no hi ha manera d’aclarir quins han estat els tiratges de Josep Pla, trabucats en títols diferents i “obres completes” diverses. El Club dels Novel·listes subratlla en el seu catàleg nou edicions de **La Plaça del Diamant** de Mercè Rodoreda, set de **Mort de dama** de Llorenç Villalonga,

El “Club dels novel·listes”

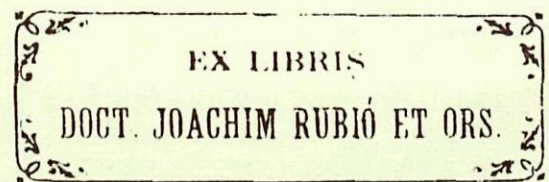
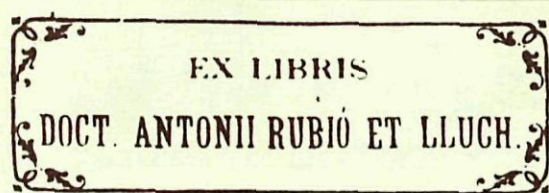
i set d'una narració truculenta de Kazantzaki, quatre del Bearn i del seu bessó **El Guepard**, i d'**Incerta glòria** de Joan Sales. ¿Què vol dir això traduït en números concrets? **L'Atlàntida** de la Selecta s'ha encallat en la quinzena edició; la **Fanny** d'en Carles Soldevila es queda en la vuitena; **La família dels Garrigues** d'en Pin i Soler, en la setena; **La Papallona** d'Oller, en la que fa sis. . . Etcètera.

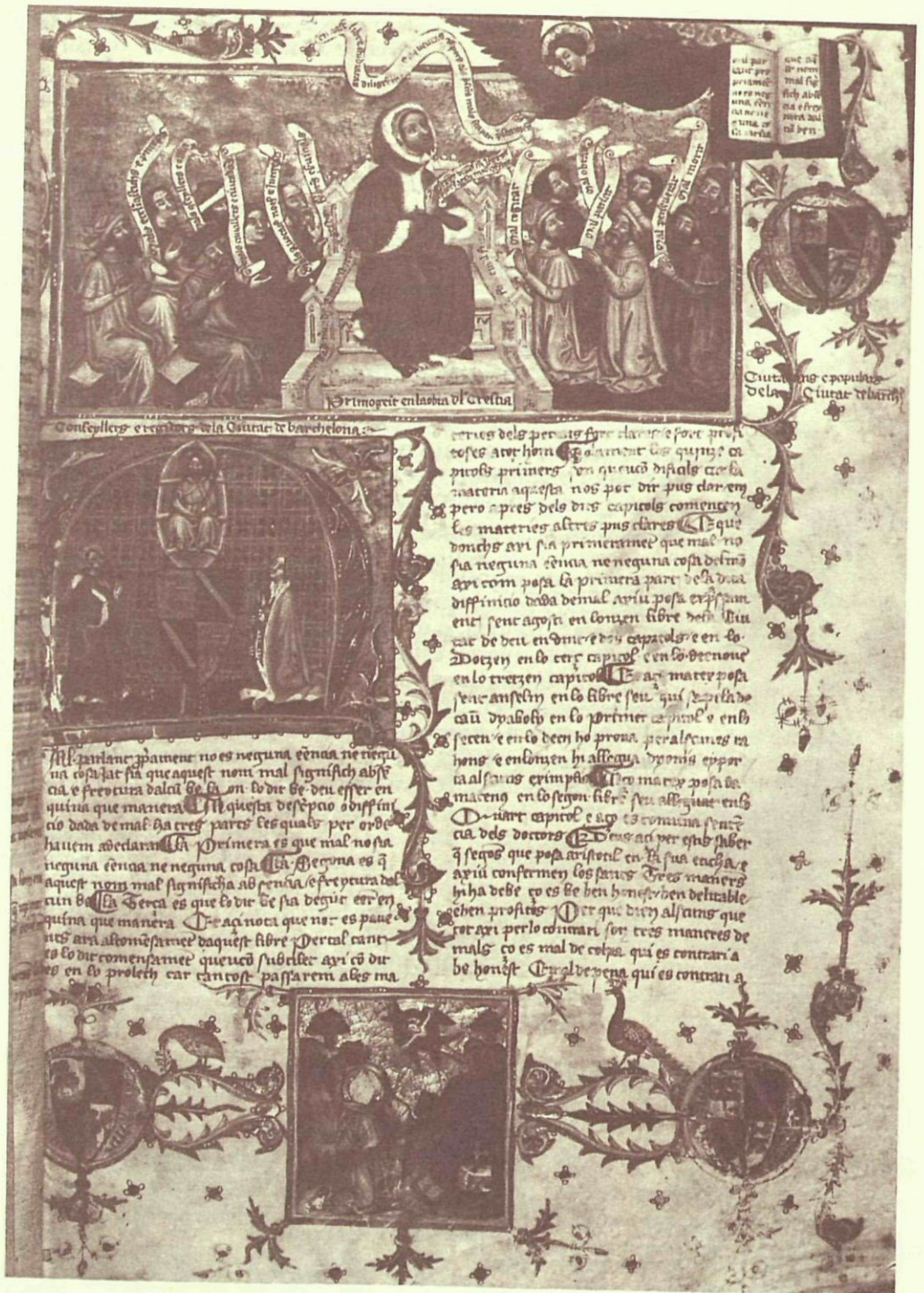
“Els altres catalans”

El pas del temps i els tiratges són interdependents. Tant com una obra sigui “perdurable” i perduri la lleialtat a la llengua, el llibre té un futur indefinit: sigui **El roig i el negre**, **La guerra i la pau** o un missal. Vallverdú apunta que els escrits d'un senyor anomenat Quoist, sacerdot preconiliar, em sembla, traduïts del francès, van aconseguir set o vuit edicions. **Els altres catalans** de Francesc Candel, en tres anys, arribaren a deu edicions, amb un total de 30.000 exemplars. Com que —em fa una certa angúnia insistir-hi— ací no parlem de “literatura” ni d’“ideologies”, sinó de bruta i abrupta activitat editorial, aquestes informacions revelen l'existència d'una massa de lectors potencials vertaderament propícia, però no explotada. Em repetiré si faig constar que un client dels Evangelis no ha de ser automàticament un lector de Henri Miller o de Bertolt Brecht. Però hi ha un públic. I em temo que es tracta d'un públic que, còndidament, llegeix en castellà perquè no pot llegir en català coses —per exemple traduccions— que li agradarien.

El futur depèn de nosaltres

Tampoc no és insòlit que algú s'allargui a fer referència a llengües “parlades” per tanta gent com el català: rodals d'Escandinàvia, dels Balkans, d'alguna República Soviètica, o de vés a saber on. Les edicions d'aquestes “llengües” disposen d'un aparell estatal que les estabilitza. Quan la veu interpel·latòria s'inclina a l'optimisme, sol retreure els casos d'Occitània, de Bretanya o del País Basc. Nosaltres, els catalans, no som, per desgràcia, Dinamarca, ni, per fortuna, Occitània. Les nostres edicions es troben, avui, sumides en una indecisió obscura i que podran ser demà és cosa que depèn de molts factors; però, sobretot, de la mateixa voluntat dels catalans.

L'obra de més empenta, de més alè i de més volum de Francesc Eiximenis és LO CHRESTIÀ, una mena d'enciclopèdia de l'home cristià que "conté sumàriament tot lo fonament de cristianisme e tot ço qui's pertany a hom qui segueixa vida cristiana."

LO CHRESTIÀ fou un molt ambiciós projecte que Eiximenis no pogué dur a terme totalment. Segons el seu pla previ, havia de comprendre tretze llibres, vastíssima esposició del dogma i de la moral del Cristianisme. D'aquests tretze llibres només en resten quatre.

El llibre manuscrit en llengua catalana*

PERE BOHIGAS

COMENÇ DE LES LITERATURES EN LLENGUA VULGAR

El manuscrit en llengua catalana començà en el moment en què la literatura en vernacle comptà amb un públic de lectors. Aquest fet es produí tardanament. A l'Edat Mitjana, durant molts segles, el llibre fou patrimoni gairebé exclusiu dels clergues, perquè l'element laic, aristòcrata o plebeu, era analfabet, llevat de rares excepcions. En aquest ambient es comprèn que no es pogués desenrotllar una literatura escrita en llengua vulgar, per tal com no existia el seu públic, la qual cosa, d'altra banda, no significa absència de literatura. En els segles més obscurs de l'Edat Mitjana florí una literatura en llengua vulgar, que esporàdicament pogué ésser fixada per l'escriptura, bé que aquesta no hagués estat la seva forma normal de difusió.

PRIMERS TEXTOS LITERARIS EN CATALÀ.

No podem dubtar de l'existència d'una poesia èpica que els joglars cantaven a les places i d'una lírica popular que devia

circular en boca del poble; la predicació per prescripció de l'Església es feia en llengua vulgar, i, per tant, de fet, esdevenia un gènere de literatura oral, malgrat l'existència de molts reculls de sermons en llatí, pertanyents a totes les èpoques de la literatura cristiana, en els quals devien o podien inspirar-se els predicadors. És possible també que alguns d'aquests predicadors fessin guions dels seus sermons o els escrivissin ells mateixos personalment, per tal que els fos més fàcil la predicació. Un exemple d'això el trobem en el cèlebre manuscrit de les **Homilies d'Organyà**,* conservat a la Biblioteca de Catalunya. Aquest manuscrit és un quadern de 13 fulls, de pergami gruixut, amb tares, no gaire cal·ligrafat i sense cap mena d'ornamentació. No és manuscrit del cal·lígraf professional, i per tant hem de pensar que ha estat l'obra d'un modest eclesiàstic, que per al seu ús escriví o copià aquestes sermons a les darreries del segle XII o començaments del XIII. De manuscrits d'aquesta mena, pot haver-n'hi hagut d'altres que s'han perdut. La casualitat, però, d'haver-se'n salvat un, ha estat causa que ens hagi arribat un text molt

* Les dades que figuren en aquest article procedeixen en la seva major part dels materials reunits fins ara en vista de la confecció d'un Repertori de Manuscrits Catalans, que es troben a la Biblioteca de Catalunya.

* La darrera edició de les Homilies d'Organyà és la de Maurice Molho, al Bulletin Hispanique, 63, 1961.

arcaic de llengua, considerat fins fa poc el monument literari més antic de la llengua catalana.

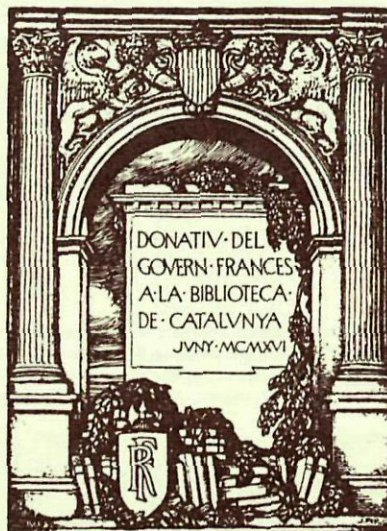
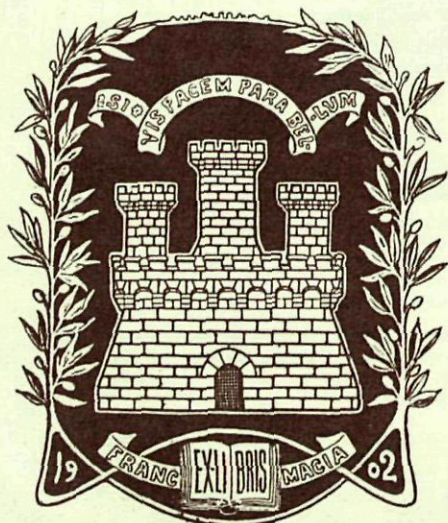
Diem fins fa poc, perquè avui la prioritat de les **Homilies d'Organyà** no es pot afirmar d'una manera absoluta. A Montserrat fou descobert un full d'una antiga traducció catalana del **Forum iudicum**,* l'escriptura del qual es pot datar també al segle **XII** i sembla més antiga que la de les **Homilies**. La llengua d'un i altre text, però, és diferent. La del fragment jurídic s'acosta més a la llengua popular; la de les **Homilies** és més provençalitzada. Avui fóra prematur treure conclusions d'un fet semblant, que de primer antuvi sembla assenyalar dos corrents literaris o dos estats de llengua: un de més atansat a la llengua poètica del temps, que en aquesta època era el provençal, i un altre de més pròxim a la llengua del poble. Però el fet important és l'aparició d'aquell nou text en llengua catalana, que permet suposar que el llibre en vulgar, en aquest cas el llibre en català, tal vegada començava ja a circular al segle **XII**. D'altra manera costa bastant d'explicar-se la traducció d'un text jurídic a la nostra llengua si aquest només havia de servir per a ús del traductor i no havia de divulgar-se en altres còpies. Quan aquests dos textos degueren compondre's, la poesia dels trobadors, que ací fou considerada com a nostra i comptà amb conreadors de vàlua, es trobava en el seu moment més brillant. Ara

bé: els cançoners que han recollit una part d'aquesta poesia, escrita per a ésser cantada, són quelcom posteriors a l'època de la seva composició i es fa difícil de dir si els primers manuscrits que la recolliren eren tan sols quaderns joglarescs per a ús dels qui havien de cantar-la, o si de bell antuvi existiren ja reculls per l'estil dels cançoners provençals que es compilaren al segle **XIII**. Un petit recull d'aquests, datat el 1268, és conservat a la Biblioteca Marciana de Venècia, i el seu copista porta un nom català: Ramon de Capellades. A mitjans del segle **XIV** fou copiat al nostre país el **Cançoner Gil** (ms. 146 de la Biblioteca de Catalunya) que aplegà obres de diverses èpoques, del segle **XII** al **XIV**, de poetes que escrigueren en la llengua dels trobadors, on hi ha obres de trobadors de l'època clàssica, com Riambat de Vaqueiras; l'obra completa que ens ha pervingut de Cerverí, i la d'alguns poetes de l'escola de Tolosa, de la primera meitat del segle **XIV**. Aquest còdex fou copiat damunt de pergami i amb relatiu luxe.

LA LITERATURA CATALANA MEDIJEVAL EN LA SEVA PLENITUD

A finals del segle **XIII** és quan la literatura en llengua catalana prengué gran embranzida, i és a partir d'aquesta època que la còpia de manuscrits en català assolí gran increment. La literatura en llengua catalana

* Sobre aquest fragment, veg. A. Mundó, Un monument antiquíssim de la llengua catalana, publicat a Serra d'Or, 2^a èp., 11, 1960, núm. 6.

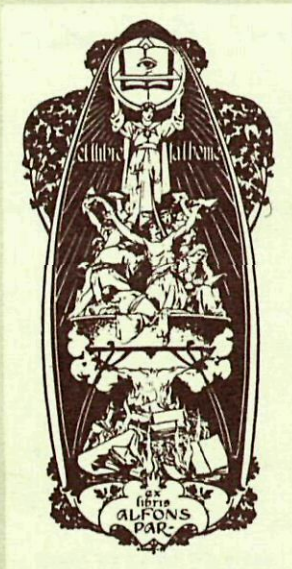
s'havia enriquit considerablement. El nivell de cultura de l'element laic havia augmentat; hi havia més gent que sabia llegir; però com que no podien fer-ho en llatí, perquè aquesta llengua era poc coneguda fora del món dels clergues, calgué escriure en vulgar, en català, per tal d'oferir lectures a aquests lectors laics. Ara, però, el que s'escriu o el que es copia ja no són homilies molt senzilles o alguna traducció escadussera; ara es tracta, pel contrari, d'una literatura que produí tota mena d'obres, originals en llur majoria, i també traduïdes. I aquesta literatura havia d'ésser llegida. El llibre, doncs, era indispensable i era el seu únic mitjà de propagació. Aquest gran moment coincidí amb el temps en què hi havia persones, eclesiàstiques o llegendes, que vivien del llibre. La tasca de copiar havia ja deixat d'ésser ocupació exclusiva de clergues, i s'havia professionalitzat en la persona del copista.

Des de les darreries del segle XIII, els llibres que s'escriuen en català són nombrosos, i el nombre de manuscrits que ens els han conservat va cada vegada en augment. A partir de 1270 aproximadament, començà la gran producció lulliana, i pertanyen al segle XIII les seves obres cabdals en català, com el **Llibre de Contemplació**, el **Llibre del gentil i dels tres**

savis, **Blanquerna**, **Fèlix o Llibre de meravelles**, l'**Arbre de Filosofia d'Amor**, alguns dels seus millors poemes, com el **Desconhort**,* el **Cant de Ramon**, etc. Pertanyen al mateix segle dues de les nostres grans Cròniques: la de Jaume I i la de Desclot, i al segle següent les de Muntaner i de Pere el Cerimoniós. Els segles XIV i XV són dos grans segles per a les nostres lletres. En el regnat de Pere el Cerimoniós es feren moltes traduccions al català, i en els darrers anys del regnat en forma una escola poètica que durarà fins que Ausiàs March imposarà en la poesia una llengua totalment catalana i en renovarà el contingut. Als darrers anys d'aquest rei i als dels seus fills Joan I i Martí l'Humà, ens trobem a Catalunya amb dos prosistes exemplars, cada un a la seva manera, Francesc Eiximenis i Bernat Metge, als quals fa companyia el valencià Antoni Canals. Al segle següent abunden, així mateix, les traduccions, i podem presentar els noms de dos grans poetes: Ausiàs March i Jaume Roig. S'escrigueren en llengua catalana dues de les millors novel·les del final de l'Edat Mitjana: **Curial e Güelfa**, i **Tirant lo Blanc**. Al final del segle hi ha una considerable florida d'autors valencians amb una figura important, **Joan Rois de Corella**. Hem citat només alguns dels noms més alts

* No devia ésser gaire diferent la forma de propagació de l'obra d'alguns escriptors dels segles XVI i XVII, quan la tipografia s'havia estès arreu, segons fa remarcar oportunament

Joan Fuster en el seu assaig. La forma manuscrita de difusió no fou impediment per a les polèmiques literàries.

de les nostres lletres als darrers segles medievals, i de cap manera pretenem fer, ni que sigui per recordança, un índex o un compendi de la literatura catalana antiga. Les obres de caràcter religiós, històric i jurídic són nombroses. Ara bé, aquesta literatura ens ha arribat en manuscrits d'aspecte molt divers, a través dels quals podem veure totes les formes del llibre medieval, des de les més senzilles a les més luxoses. Hi ha manuscrits descurats, de composició molt irregular i d'una escriptura cursiva, que denota que qui el féu no havia d'acontentar cap client. Tal és el cas del petit cançoner que havia estat d'Estanislau Aguiló, actualment a la Societat Arqueològica Lul·liana de Mallorca, el qual ens ha conservat diversos poemes narratius i didàctics en noves rimades, alguns en còpia única, com la *Vesió* de Bernat de So, i diverses obres en noves rimades dels poetes Jacme i Pere March, de darreries del segle XIV. L'aspecte del manuscrit fa creure que devia copiar-se'l un diletant per al seu ús. Aquest hipotètic i obscur copista, però, ens ha salvat algunes obres poètiques bastant estimables, que d'altra manera hauríem ignorat totalment.

Podríem citar altres casos semblants, bé que el fet més corrent és que els manuscrits siguin obra de cal·lígrafs professionals, els quals han consignat, de vegades, en el colofó, el seu nom, la data d'acabament del manuscrit, i també, de vegades, la seva condició social. Si a aquestes dades afegim les que apareixen en documents de la cancelleria reial i en escriptures de notaries, publicades fins ara, podrem fer-nos

càrrec del que era el món del llibre medieval abans de la invenció de la tipografia.

L'OFICI DE COPISTA

L'estament dels copistes era variat. N'hi havia d'eclesiàstics i de seglars. Antoni de Colliure era escrivent de la cúria de Perpinyà i tenia a les seves ordres Guillem Jordà, Ramon Mestre i Guillem Carbonell, escrivents de la dita vila, als quals féu copiar en 1345 un llibre de *Cròniques* destinat al Rei. Joan de Barbastre era escrivent a la cancelleria reial. En 1380 acabà de copiar l'exemplar de la *Crònica* de Jaume I, que havia pertangut al comte d'Ayamans, a Mallorca, i avui és a la Biblioteca de Catalunya.

L'altre gran manuscrit d'aquesta *Crònica*, més antic que l'anterior, fou copiat a Poblet per Celestí Destorrents, per ordre de l'abat Ponç de Copons, en 1343. Bartomeu Teixidor, que en 1418 copià per al General de Catalunya les *Constitucions* del nostre país, era beneficiat de Santa Maria del Pi, i Guillem Serra, copista en 1451 del *Gènesi* d'escriptura, era rector de Sant Julià del Montseny. El Cardenal de València encarregà en 1395, al copista valencià Bartol de Çavalls, la còpia de l'exemplar de la traducció catalana dels *Fets e dits memorables* de Valeri Màxim, feta per fra Antoni Canals, que regalà als concellers de Barcelona, i aquests, vers 1408, feren treure una altra còpia d'aquesta obra a Arnau de Collis o de Tollis. Entre els copistes que signen els manuscrits, apareixen noms de notaris, com Lluís Palau, de Tortosa, que a finals del segle

*Estimat amic: moltes merces
per la tèsis teològica que m'has
enviat. Que via la enhorabona per
lo gran. L'estudi teològic tan intere-
ssant en si mateix y necessari pera
fomentarathi tot l'edifici intel·lectual, ho
es molt mes encara pel qui com tu*

*exercice lo noble ofici de la divinis-
cipital del poble; per aixó m'alegro
de que te afiranes al estudi de la
Revelació!*

Tuus in X. P.

Joseph Ferras y Bages

quod/ et in undecima parte.

*Laudatio et aprobatio or̄ in hoc libro
missimū Martimum iam Regem in fine
terio facta de orto de Xerica dicto de pa
et tinea de Xerica et terminis de altura*

De Marti
lence /
Comelas /
Hons sap
ore altali
suavis m
uitatem /
cia nra cu

Aulam superno Regi constreuer
rum infrascriptum scdm ord
laudem fundare diligenti cur

Hoc siquidem desiderium ne
a nostris affectibus uelut nu
pues deducere / et de munda

Molts documents catalans importants, foren escrits, encara, en llatí, com aquests PRIVILEGIS de la cartoixa de la Vall de Crist (Biblioteca de Catalunya), on veiem el retrat de Martí I. Malgrat haver estat un enemic polític de Martí, quan aquest era infant i eventual successor de Joan I en el tron, Bernat Metge es guanyà la confiança del nou sobirà, en bona part gràcies a LO SOMNI, i tornà a la Cancelleria com a secretari del rei, el qual serví amb fidelitat. Evidentment, el rei Martí no va voler prescindir de la culta i capaç minoria de funcionaris àulics formada sota Pere el Cerimoniós i Joan I, a la qual pertanyia el nostre escriptor. A poc a poc als manuscrits en llatí apareixen mots estranys que el copista, no havent trobat la forma correcta, transcriu tal com els diu, és a dir, en un català primitiu. Són els primers testimonis escrits de la nostra llengua encara en formació, però ja arrelada en el poble.

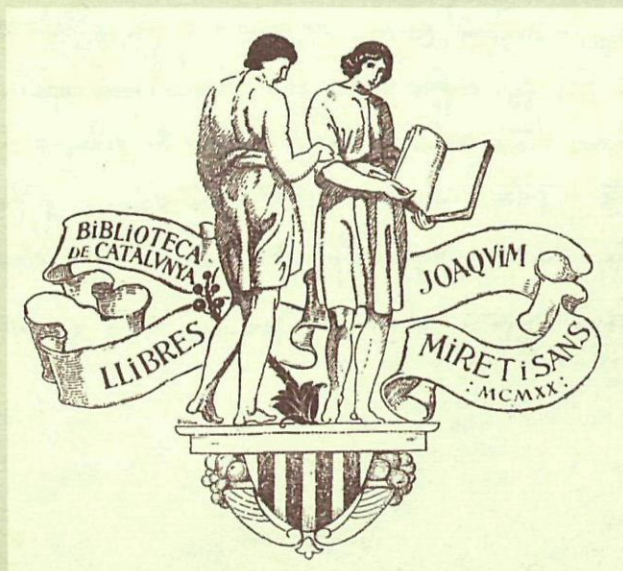
XV copià un manuscrit que es troba a Trinity College, de Cambridge, i conté un recull d'obres de Joan Roís de Corella; Guillem de Pomereda, que en 1420 copià el manuscrit de l'Arxiu Capitular de València amb un tractat català sobre la missa, i Ausiàs Sanxo, copista en 1444 dels **Cànons** de Jacob ben David ben Bon Jorn, del manuscrit 39 de la Biblioteca de Catalunya. D'altres copistes exercien professions menys distingides. Miquel Çagrau, de Barcelona, que en 1435 copià el **Llibre de les dones**, d'Eiximenis, de la Universitat de Barcelona, i Joan Espanya, que en 1409 copià el **Llibre dels Àngels** del mateix autor, actualment a l'Escorial, eren pellicers, i Bartomeu Miquel, copista en 1433 d'un manuscrit de les **Històries Troianes** i de les **Tragèdies** de Sèneca, de la Biblioteca de Catalunya, era candeler de cera. Exemples com aquests poden multiplicar-se i demostren la varietat de persones que es dedicava a la còpia de llibres, amb finalitat de lucre. Són molts els qui en documents de molt diversa mena són anomenats simplement "escrivents", mot que equival a copistes, i també sovint els documents especifiquen que són "escrivents" de lletra formada o rodona, els tipus de lletra més cal·ligrafiats, usats solament en manuscrits, principalment en els llatins i en còdexs luxosos de qualsevol mena. Corrien també pel país copistes originaris d'altres terres, fet normal en una època en què el llatí era la llengua internacional de cultura, la qual cosa feia que en qualsevol país poguessin treballar copistes estrangers, sense topar amb dificultats de llengua. Guillem Avetzat, escrivent de lletra formada, era originari de Tolosa de Llenguadoc, i en 1332

era a Vic, per tal de cobrar uns llibres que havia copiat per al jurista Francesc Maians; Garcia Martínez d'Alcan de la diòcesi de Pamplona, es comprometé en 1342 a copiar un **Sisè de les Decretals** per a Arnau de Palol, rector de Santa Creu de Calafell; el copista de l'esplèndid **Missal** de Sant Cugat del Vallès, devers 1400, Joan Melec, era bretó, i Joan de Caudrelies que en 1423 i 1424 copià llibres litúrgics per a l'església d'Elna, al Rosselló, era picard. En aquest ambient, com arreu, no manquen també els fets pintorescs, com el cas de Joan Argent, escrivent de lletra rodona de Perpinyà, que havent estat condemnat per alguns crims, demanà al rei Martí que li fes copiar llibres durant dos anys, i que aquest temps li fos descomptat de la pena.

L'OFICI D' "IL·LUMINADOR" O MINIATURISTA

A l'costat dels copistes hi havia els "il·luminadors", que decoraven o il·lustraven els llibres. En aquesta denominació entraven els simples decoradors i els miniaturistes, antecessors dels nostres il·lustradors. Els il·luminadors també constitueixen un estament social, que reunia personal de valor molt diversa, car l'obra d'il·luminar o de miniaturar un còdex es prestava a treballs d'importància molt vària.

Hi ha pintors importants que conrearen la miniatura. Se sap documentalment, per exemple, que Ferrer Bassa, el pintor de Pedralbes, havia il·lustrat llibres. L'anònim miniaturista dels **Privilegis** de Mallorca,

copiats el 1334 pel religiós Romeu des Poal, és autor del retaule de Santa Quitèria, del Museu de la Ciutat de Mallorca. Un grup important de manuscrits miniaturats de les darreries del segle XIV és atribuït al Mestre de Sant Marc, autor del retaule d'aquest sant a la Seu de Manresa, artista que ha estat identificat amb Ramon Destorrents i amb Arnau Bassa, fill de Ferrer. Bernat Martorell, el Mestre de Sant Jordi, un dels més il·lustres pintors de la primera meitat del segle XV, també fou il·lustrador de llibres, i és seva la gran miniatura del *Comentari als Usatges*, de Marquilles, que es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. El llibre manuscrit, doncs, podia portar text i il·lustració, i a més era susceptible d'una ornamentació que podríem anomenar de sèrie, comuna des de les darreries del segle XIII a la major part de manuscrits. Els epígrafs o rúbriques en roig i l'alternança de les inicials de capítol en blau i roig, amb imbricacions cal·ligràfiques amb roig i violeta, respectivament, no podem considerar-los com un luxe, per tal com amb diferents graus d'habilitat tècnica, són comuns a molts còdexs. En canvi era ja un luxe l'ús de colors fets amb pinzell, a les caplletres, l'ús de l'or i el de les miniatures. No m'entretindré a especificar les diverses maneres d'aplicar aquesta decoració a les diverses menes de llibres. N'hi ha prou de fer remarcar que aleshores, com ara, l'art del llibre comportava, un grau molt variable de riquesa, des dels exemplars més sumptuosos, equivalents a l'alta bibliofília dels nostres dies, fins als exemplars més senzills. Hi havia, però, un cert tipus de llibre il·luminat, que estava per sobre del llibre corrent, sense arribar a ésser una obra excepcional, i aquest

tipus de llibre comportava, per exemple, la presència d'una pàgina orlada amb alguna miniatura independent, o dins la caplletra a la primera pàgina del llibre; inicials il·luminades o miniaturades, a les principals divisions de l'obra, i inicials a la ploma, en roig i blau, amb imbricacions, al principi dels capítols. Els comptes que hom pagava quan es feia fer un llibre donen idea de la diversa estimació en què hom tenia aquests diferents treballs. Pere el Cerimoniós, per exemple, en 1351, pagà un Ofici de *corpore Christi* per a ús de la reina i per 545 lletres florejades, fetes segurament a la ploma, pagà 54 sous i 5 diners, a raó de 8 sous i 3 diners el centenar; les 102 lletres fetes amb pinzell les pagà a raó de 50 sous el centenar, i 7 històries, o sigui set miniatures, foren pagades a raó de 7 sous cada una.

LA CÒPIA ORGANITZADA

Hi havia organitzacions més complexes per tal d'activar la còpia d'obres de molta consulta, com els llibres de text de les Universitats, i en ciutats grans, com París, des del segle XIII els copistes vivien d'igual manera que altres professions, en un carrer. L'actual Rue de la Parcheminerie, prop de l'església de Saint Severin, a la vora esquerra del Sena, era el barri de la gent dedicada al llibre, on hi havia els tallers de còpia organitzada, dels quals sortiren, per exemple, les *Bíblies* de París, prodigis de cal·ligrafia, amb tipus de decoració estàndard, que s'escamparen arreu d'Europa. A Holanda i als països renans, a la segona meitat del segle XIV i al segle XV funcionaren així mateix tallers de còpia dedicats al llibre popular, i

Hic Bernardus medicus dnois Regis et Regine Anglorum Cantuarum ac Norw et Scipionis generalis Cantuarum
 et dnois p[ro]p[ri]et[ar]i ad curiam dno Regi p[ro]p[ri]et[ar]i f[er]re et dnois regis n[ost]ri vobis
 honorabilis dno Johanni gaubern. Scholasticus dnois Cantuarum i dnois Cantuarum. Et p[ro]p[ri]et[ar]i n[ost]ri ad
 mea vobis Cantuarum libras Cantuarum p[ro] p[ro]p[ri]et[ar]i n[ost]ri Cantuarum dnois Cantuarum p[ro] p[ro]p[ri]et[ar]i n[ost]ri
 q[ui] p[ro]p[ri]et[ar]i n[ost]ri Cantuarum p[ro] p[ro]p[ri]et[ar]i n[ost]ri Cantuarum Et in testimonium p[ro]p[ri]et[ar]i n[ost]ri Cantuarum p[ro] p[ro]p[ri]et[ar]i n[ost]ri
 Cantuarum sigilla sigilla Cantuarum n[ost]ri p[ro]p[ri]et[ar]i n[ost]ri Cantuarum Cantuarum die Januarey Anno a nativitate
 d[omi]ni m[ille] CCC[XXXIII] Nonagiesimo

Comença lo libre appellat Somny den
bñt Metge lo p̄mer tractat

POch temps ha passat que estat
en la presó no per demerits q̄
mos p̄seguidors e enueiosos sa
bessen contra mi segons q̄ després
clarament aluz vergonya ses
demostra. Mas p̄ sola iniquitat que haime
Op ventura p̄ algun secret pyde deu. Vn di
uendres entorn migge nit studiant en la
cambria bon yohaiya a costumata esta la
qual es testimonij de les mies cogitacions
me vench fort gran desig de dormir eleuat
me en peg passegi vn poch p̄ la dita cambria
Mas soptat de molta son couench me gitat
sobrel lit esobtosament sens despullar adorm
no pas en la forma acostumada Mas en
aquella q̄ malalts o fameiats solen dormir.
Estant axi amj a pech amon vijazes vn hom
de migge estatura ab reuerent cara vestit
de bellut pellos carmesí sembrat de coronas
dobles d'aur ab vn barret x mell en lo cap.
E acõpanyauen lo dos homens de gran estatura

Començament de LO SOMNI, obra màxima de Bernat Metge, segons manuscrit
que es troba a la Biblioteca Nacional de París. L'obra consta de quatre llibres:

en el primer descriu l'aparició de l'esperit de Joan I, mort recentment;
en el llibre segon formula quatre preguntes al Rei, que troben adient resposta;
en el llibre tercer, Orfeu explica la seva vida i és reprès per Tirèsias i, finalment,
en el llibre quart, Bernat Metge fa un llarg elogi de les dones famoses de
l'antiguitat i sis reines catalanes (Elisenda de Montcada, Lionor de Sicília,
Lionor de Xipre, Sibila de Fortià, Violant de Bar i Maria de Luna).

crearen en aquelles terres un ambient favorable a la multiplicació del llibre, que impulsà els primers experiments i assaigs que precediren la naixença de la impremta.

COMERÇ INCIPIENT DEL LLIBRE

La nostra terra no arribà a assolir tan gran volum en la producció del llibre a l'Edat Mitjana, però seguí el camí dels altres països, més o menys guiada pels països capdavanters. L'activitat llibrària que hem volgut esbossar breument, tot presentant-ne alguns exemples, tingué en aquella època una real eficàcia, dintre dels límits que imposaven la còpia a mà i el preu elevat dels llibres, que n'era la conseqüència. Entorn dels copistes s'organitzà un modest comerç de llibres que afavorí llur difusió. Les tendes que venien pergamí, i més endavant paper, també venien llibres, quan es presentava el cas. Els copistes i els il·luminadors eren generalment relligadors, i de vegades llibreters, com aquell Cristòfor Bosch, de Barcelona, que en 1468 copià la traducció de l'Ètica d'Aristòtil feta per al príncep de Viana, actualment a la Biblioteca Nacional de Lisboa, i la *Sátira de felice e infelice vida* del Conestable de Portugal, de la Biblioteca Nacional de Madrid. En època molt primerenca trobem ja corredors de llibres, com un Samuel Samson, de noms jueus, que Rubió i Lluch registrà en 1374; Gabriel Moliner, documentat pel mateix Rubió en 1402, i Ramon Comes que féu d'intermediari entre Agnès, vídua de Ramon Çavall, i el Monestir de Sant Jeroni de la Murtra, prop de Barcelona, en la venda de l'exemplar del *Terç del Crestià*, que havia pertangut al seu marit, el qual fou

representat en la gran miniatura del llibre, que avui es troba a la Biblioteca Nacional de Madrid. Els qui podien, com els reis i els magnats bibliòfils, de vegades adquirien els llibres ben lluny i en pagaven preus força elevats. Jaume II comprà un llibre a París per mediació de Jaume d'Alzina, en 1311, i el 1315 féu lliurar la considerable suma de 100 florins d'or a Tomàs de Pròixida perquè li comprés un *Tit Livi*, que Joan de Burgundi, sagristà de Mallorca, havia vist a Nàpols. Els bibliòfils de l'Edat Mitjana, com els de totes les èpoques, no reparaven en preus ni en dificultats quan un llibre els interessava de debò.

Amb uns mitjans tan limitats i amb una organització tan precària, la cultura pogué viure durant segles i segles. Limitant-nos als temps medievals, veiem que els llibres es propagaren suficientment per arribar al públic; que hi hagué un normal intercanvi de préstecs i manlleus literaris o d'altre ordre; aparegueren i desaparegueren modes literàries i circularen idees renovadores i d'altres de signe tradicional, les quals de vegades s'enfrontaren i es combateren. Posteriorment la invenció de la tipografia donà molta major amplitud a aquesta vida, però a l'Edat Mitjana ja havia estat particularment intensa, especialment a partir del segle XIII.

LA DIFUSIÓ DEL LLIBRE

Un exemple de com la circulació d'obres manuscrites podia crear un clima literari ens el dona el mallorquí Ferran Valentí, el qual, a la dedicatòria de la seva traducció catalana de les *Paradoxes* de Ciceró, al seu

Joan M. Llorens Ric.

Prament

Molt Sr. nostre i distingit amic: La Societat Catalana d'Estudis està preparant la publicació del volum «Poets catalans moderns», que s'publicarà l'11 d'agost, i en el qual s'inclouran versos inèdits dels millors poètes de la nostra terra.

Coment vosté un d'aquests, li preguem que us faci l'honor de

col·laborar en l'obra esmentada, enviant-nos alguns de les seves poesies inèdites.

El poeta es versos del nostre formen part de la nostra antologia reberem 10 exemplars de l'obra, bellament relligats o tela.

Desprem confidènciament que voldrà atendre el nostre preu. En aquest cas, pot fer a més les poesies a l'amic plans.

Cordialment el salutem.

Antoni Rovira i Virgili

Bitat 18-6-13

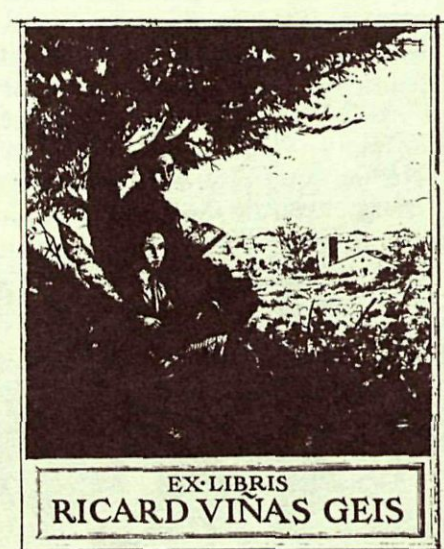
Antoni ROVIRA I VIRGILI

deixeble Ramon Gual vers 1450 —o sigui aproximadament pels anys que s'estampaven a Magúncia els primers impresos dels quals tenim notícia, i més de vint anys abans d'ésser introduïda la tipografia als països catalans—, assenyalava la importància dels grans escriptors italians del primer Renaixement, enaltia la figura de Ramon Llull, “llum, glòria e honor de la gran illa balear, doctor e maestre sobre tots los altres”, i feia remarcar la significació que en el seu temps tenien “En Bernat Metge, gran cortesà e familiar real, en la gran **Visió e Somni** per ell compost,” i un grup de traduccions del llatí dels segles XIV i començaments del XV, precursors del Renaixement de les lletres clàssiques: “lo **Trovà, e Valeri, e Boeci, e Sèneca moral, Yosopho (Flavi Josep), Livio e los grans fets hebreus**; e a la fi aquells **Officis** de Ciceró romà per aquell religiós e prudent hom en la ciutat de Barcelona, frare de la orde de menors, maestre Nicolau Quiris” (sic).

LA DIFUSIÓ DE LA LITERATURA CATALANA MEDIEVAL

El que hem conservat de la literatura catalana medieval és molt, però també se n'ha perdut molt. Un se'n convenç quan compara la difusió que obtingueren algunes obres i els pocs manuscrits que en conservem. Del text català del **Blanquerna**, de Ramon Llull, ens ha arribat només un sol còdex, de la primera meitat del segle XV, que avui es troba a la Staatsbibliothek de Munic, on han anat a raure molts altres manuscrits lul·lians, entre els quals un nombre bastant important en llengua catalana. Ara bé, si considerem

que el **Blanquerna** s'escriu vers 1283 - 1285, l'existència d'una còpia del segle XV demostra que aquesta obra, bastant de temps després de la seva composició, encara era llegida, i degué continuar interessant més endavant puix que se'n féu una edició a València en 1521. L'obra, doncs, a desgrat de l'escassetat de manuscrits conservats, degué obtenir molta difusió dins i fora del país, car en conservem un manuscrit, encara inèdit, en provençal, i quatre manuscrits francesos, un dels quals, que havia pertangut a Pierre de Limoges, és datat a les darreries del segle XIII. La traducció catalana del **Decamerone**, obra cabdal de la prosa catalana, ens ha pervingut en un sol manuscrit, copiat a la vila de Sant Cugat del Vallès (no al Monestir) en 1429, i el mateix s'esdevé amb una obra tan important per a la nostra narrativa i tan representativa de la novel·lística del final de l'Edat Mitjana, com **Curial e Güelfa**, l'únic manuscrit de la qual fou descobert per Antoni Rubió i Lluch i publicat per ell en 1901. Podem, doncs, dir que aquestes obres, com moltes d'altres, s'han salvat per un pur atzar, car els únics manuscrits que ens les conserven s'haurien pogut perdre, com se n'han perdut tants d'altres, en el qual cas la nostra visió de les lletres catalanes hauria estat diferent del que és ara. D'una obra que esdevingué tan famosa, com l'**Espill** de Jaume Roig, també es conserva un sol manuscrit a la Biblioteca Vaticana, però fou impresa els anys 1531, 1561 (dues edicions: València i Barcelona) i 1735, i a principis del segle XVII encara s'usava el vers de **Jaume Roig** en relacions versificades.

Creació deu local
 Fla terra mas
 latera era
 bnyda e vana
 Fla tanebres
 Fla n sobre la
 fas del lais e
 l'esperit de deu
 Fla portat so

bre las aygues. Forx deu ha fetia lum
 e fetia fou la lum. Fou deu la lum que
 era bona de perit la lum de las tenebres
 e apella la lum die e las tenebres apella
 nyt e fet es vespre e mati vn die. Forx deu
 ha fet firmament e sepeia las aygues q
 eia en lo firmament de aquellas q eian
 sobre lo firmament e fet es ay e apella
 deu lo firmament cel e fet es vespre e ma
 ti die segon. Forx deu han congrades
 las aygues q de pus local son en .i. loch e
 aparega. fet es ay. Anomena deu
 la setha terra e los ajustaments de las
 aygues apella mar. Foac deu que ra
 bona coie e dy brota la terra eiba ver
 deant faent sament e cabre portant
 fuyt segons la sia destreccio la sament
 del qual en si matye ha sobre la terra
 fet fou ay. Produy la terra eiba ver
 deant e apoyant sament segons la
 natma e la bre faent fuyt e hauent

calcu sament segons la speca e viu deu
 que era bo e fet fou vespre e mati die ter
 ce. Forx deu han fetas lumenaries en
 lo firmament del cel que de perit sien
 lo die e la nyt. Fien en senyal hi en tays
 e en dies e en anys per que cleregen en
 lo firmament del cel e enlumpnen la
 terra e fet fou ay. Fien deu dues gras
 lumenaries la lumenarie que deuant
 anas al die e la lumenarie maior que
 deuant anas a la nyt e las stelas posa en
 lo firmament del cel que lubicen sobre
 la terra e deuant anacen al die e a la
 nyt e de perit en la lum e las tanebres
 e viu deu que fou bo e fet es vespre e ma
 ti die quart. Forx deu produesca las
 aygues remouilla de aia viuent e vo
 letaria sobre la terra sots lo firmament
 del cel. Fiea deu las bale nas grans e
 anima viuent e morible las quals
 han produides las aygues en las speces
 e tota voletaria segons la distreccio e viu
 deu que era bo e bany a ell dient creyen
 e han multiplicats e complui las aygues
 de la mar e los au cells han multiplicats
 sobre la terra e fet fou vespre e mati lo
 die sinque. Forx deu produesca la terra
 aia viuent en la distreccio pumentas
 rosegants e tot rosegant de la terra en
 la distreccio. Fou deu que era bo e dy
 faiam hom a ymage e semblansa
 nostra e senyoteig als pejos de la mar
 e a la voletaria del cel e a las besties de
 tota latera e a tot rosegant ques mou
 en terra. Fiea deu lom a ymage e
 a semblansa sua crea aquell mastie e
 famella e bany aquells deu e dy ce
 yen e han multiplicats e complui
 la terra e s'ingau aquella e seyoia a:
 als pejos de la mar e als au cells del cel
 e a tots los animals que calyon sobre
 la terra. Forx deu veus que ha donat
 la uoluntat a la terra e a tot cabre q en si matyeos
 sobre la terra e a tot cabre q en si matyeos

Fóra, doncs, molt equivocac jutjar el grau de difusió d'una obra pel nombre de manuscrits que se n'han salvat. El nombre de còpies perdudes és considerable i a aquestes altures solament podem refer hipotèticament el fil de la transmissió d'algunes d'aquestes obres per l'arbre genealògic que la crítica textual amb un grau d'aproximació no massa segur, intenta establir basant-se en el testimoni de les còpies conservades. Sovint, però, aquests arbres porten a uns arquetipus o siguin unes còpies que poden haver procedit directament o no de l'original de l'autor i, si no és en casos especials, resta en l'aire el problema de com s'establí la relació entre l'autor i els seus primers copistes. En el cas que hem esmentat de Llull, hom troba explicacions fàcils. Llull tingué deixebles molt addictes i moltes relacions amb la Universitat de París i amb ordes religiosos que pogueren fer copiar les seves obres i ajudaren a llur difusió. El mateix es pot dir de les persones reials, dels magnats, i corporacions públiques que s'interessaren per certs autors, puix que tots ells comptaren amb copistes de dintre o fora de casa, dels quals podien servir-se. Aleshores, com en temps força posteriors, el fet de dedicar una obra a una persona influent devia resultar un poderós ajut per fer-la copiar i per difondre-la i d'aquest mitjà se serviren figures ben conegudes de les nostres lletres, com fra Francesc Eiximenis i fra Antoni Canals. Hem de creure que a l'Edat Mitjana degueren establir-se relacions particulars entre escriptors i entre aquests i el públic. La Cort reial era un centre d'atracció per a molts homes de lletres com ho foren també les corts dels poderosos. Els

afecionats a la lectura devien saber on es trobaven els llibres i de qui podien obtenir-ne còpies, i els copistes devien saber on podien cercar els seus clients. La cort amb els seus viatges i amb les seves relacions; les cases religioses, escampades arreu dels reialmes devien facilitar la circulació dels llibres, que arribava fins a la burgesia, segons revelen nombrosos inventaris que s'han conservat. Només amb obres repertorials —que des de fa temps estan planejades i començades, però que encara estan lluny del seu acompliment—, on es faci l'inventari de tot el que s'ha conservat dins i fora del país i s'hi incorporin tota mena d'inventaris, des dels catàlegs de les antigues biblioteques fins a les notícies de tota mena que ens donen els arxius notarials, podrem formar-nos una idea aproximada del que fou el llibre en català a l'Edat Mitjana, del grau de difusió d'autors i obres, de la penetració del llibre en els diversos estaments socials i de les preferències d'aquests. Els materials de què disposem actualment són importants, però incomplets.

ALGUNS CÒDEX LITERARIS CATALANS

Volem acabar aquestes notes amb l'esment d'alguns exemplars que considerem remarcables per la forma com ens han arribat. En primer lloc la còpia del **Llibre de Contemplació**, de Ramon Llull, de la Biblioteca Ambrosiana, de Milà, copiada pel prevere Guillem Pagès i datada en 1.280. Aquesta còpia és només

Bíblia catalana, manuscrit conservat al British Museum de Londres.

+

Al Sr. D. E. Moliné y Brases
saluda afectuosament, y li participa
que l'excmt enyat para el número
Homenaje de la Gaceta de Vich, ha
rigut tot tixtat y suprimint per la

Censura, empenyada en feros rabiar;

tot contra

Faume Collell

Ardiaca de la Seu de Vich

Vich, 17 de Maig de 1927.

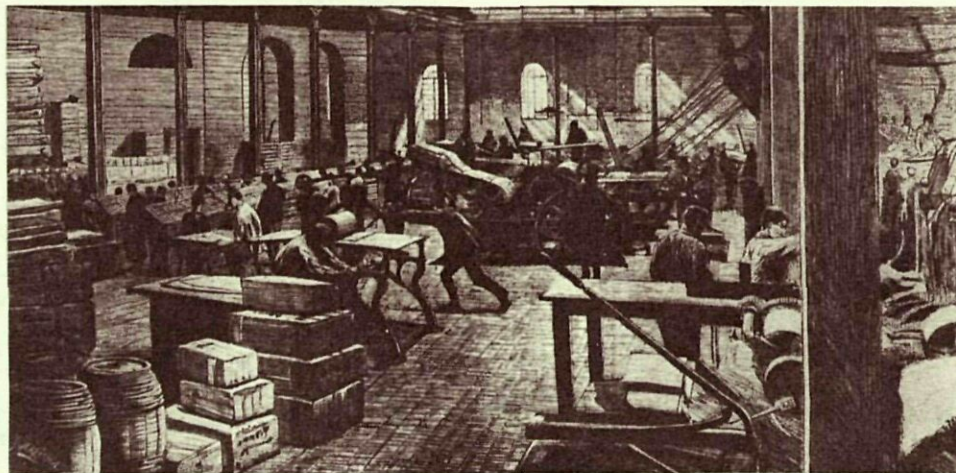
uns deu anys posterior a la redacció de l'obra, fou feta en vida de l'autor i ens dona un text que presenta variants importants respecte del manuscrit del Col·legi de la Sapiència de Mallorca, que és copia, segons sembla, molt acurada, i bellament cal·ligrafiada, de la primera meitat del segle XIV. Al mateix Col·legi de la Sapiència hi ha un exemplar de l'**Arbre de Filosofia d'Amor**, amb una bella miniatura on s'ha representat la simbologia de l'obra, que d'una banda és una aplicació mística de l'art lul·lià i d'altra un teixit de finíssimes al·legories del mateix gènere que les del **Llibre d'Amic e Amat**.

Més amunt hem esmentat els manuscrits del **Llibre dels feits del rei Jaume**. De la Crònica de Desclot es conserven bastants manuscrits, però n'hi ha un (ms. 486 de la Biblioteca de Catalunya) que és de data molt antiga, si hom el jutja per la seva lletra, que es pot datar a finals del segle XIII o principis del XIV. Els dibuixos a la ploma que conté el manuscrit són de data posterior. El manuscrit de l'Escorial (K.1.6) de la **Crònica de Muntaner** (F. a Eivissa en 1.336), del segle XIV, és notable per la ingènua miniatura que representa el cronista escrivint l'obra a la seva alqueria de Xilvella, a l'Horta de València. El text català de les cròniques del rei Jaume i de la de Muntaner fou editat en 1557 i 1558 respectivament, a València. Entre els manuscrits datats més importants assenyalarem l'exemplar del **Terç del Crestià**, de Francesc Eiximenis, de la Universitat de Barcelona, de l'any 1.389. L'obra fou composta el

1.384 a València, on l'autor residia des de feia un any. El gironí Eiximenis arrelà molt a aquella ciutat que estimà entranyablement. Per això els seus jurats i ciutadans seguiren amb interès les seves obres i vetllaren per llur conservació. Al convent de franciscans guardaven una còpia del **Primer del Crestià** que serví d'original per a la impressió que a instància i consell del famós teòleg i escriptor valencià, Joan Roís de Corella, acabà d'imprimir l'alemany Lambert Palmart, el 24 de gener de 1483, i a la sala de l'Ajuntament de València, guardaven un exemplar de la **Primera part del Dotzè del Crestià**, una secció de la qual, escrita en 1383, havia estat dedicada per Eiximenis als jurats de la ciutat. El 15 de març de 1484, el mateix Palmart acabà d'imprimir tota la **Primera part del Dotzè**, treta de la còpia de la sala de la Ciutat "per prechs e instància dels reverends e honorables senyors e ciutadans de la insigne ciutat de València". Per la bellesa de la còpia i de la miniatura i pàgina orlada del principi, esmentem també la còpia del **Primer Crestià**, de la biblioteca de l'Escorial, de mitjans del segle XV. Tant a l'orla com a la miniatura, hom remarca influències flamenques i italianes, i a la part superior de l'orla s'hi veu una figura amb un escut, en el qual hi ha pintats uns pals com els del nostre escut reial.

Bé que no es tracti de cap manuscrit datat ni miniaturat, sinó que pel contrari és un llibre senzillíssim, esmentarem el **Cançoner Vega-Aguiló** de la Biblioteca de Catalunya, compilat entre 1420 i 1430, potser no després de 1423, on foren reunides algunes obres de trobadors provençals i de poetes

Una impremta del segle XIX, en plena era industrial.

catalans fins a Jordi de Sant Jordi. Aquest manuscrit és l'únic que ens ha conservat tota l'obra coneguda de Gilabert de Pròixita, fra Joan Benet, Andreu Febrer i Francesc de la Via, i és el recull més complet de poesia catalana anterior a Ausiàs March.

Recordarem ara alguns exemples de bibliofília medieval. A l'Edat Mitjana, el llibre confeccionat artísticament era destinat als alts personatges, que eren els qui disposaven de mitjans de tota mena, i a l'ombra dels quals floria l'Art. Per això no és sorprenent que alguns manuscrits miniaturats amb textos en català procedeixin de la cort reial. Aquest és el cas de l'exemplar de la **Crònica dels Reis d'Aragó i Comtes de Barcelona** que actualment es troba a la Universitat de Salamanca. Aquesta Crònica, fou compilada sota la direcció de Pere el Cerimoniós. L'exemplar de Salamanca és una còpia feta per al rei, amb una pàgina orlada, amb nombroses figures i algunes miniatures petites, de la mateixa mà que les miniatures d'un manuscrit de les **Ordinacions** del mateix rei Pere, de París (Biblioteca Nacional ms. esp. 99). Un i altre manuscrit procedeixen d'un taller que devia treballar per a la cort, estretament emparentat amb el que ja hem esmentat del mestre de Sant Marc. Recentment s'ha venut a Londres un altre manuscrit miniaturat de la mateixa obra, fet també per a la cort, amb el mateix cicle de miniatures del manuscrit de París i amb una orla molt semblant a la d'aquest al primer full. Aquest còdex ha estat recentment adquirit per la Biblioteca March, de Mallorca.

La il·lustració, però, no sempre era un

luxe. De vegades era exigida pel text, com en el cas del **Breviari d'Amor**, poema enciclopèdic, en provençal, de Manfred Ermengaud, del qual hi ha una traducció catalana en prosa del segle XIV. Aquest poema, que tracta del món sobrenatural i del natural, porta nombroses il·lustracions, que són comentades pel text. La còpia del manuscrit de París (B.N. esp.205) és datada en 1400. N'hi ha una altra còpia a Madrid, que he datat al segon terç del segle XIV, i una altra a Londres (Museu Britànic, E.Y. Tompson 31), que és una de les peces cabdals de la miniatura catalana de finals del segle XIV. Els cicles de miniatures d'aquests manuscrits són els mateixos i també n'és *idèntica la iconografia, que és la mateixa de l'original provençal*. Quan es féu, doncs, la versió catalana en prosa d'aquesta obra, no solament es traduí el text sinó que en fou reproduïda la il·lustració, que n'era part inseparable.

Hem esmentat la traducció catalana del **Valeri Màxim**, de la qual l'Ajuntament de Barcelona posseeix dos exemplars. L'obra fou traduïda a València per fra Antoni Canals, per encàrrec del Cardenal de València, Jaume d'Aragó, i aquest féu present d'un exemplar de l'obra als concellers de Barcelona. La còpia encarregada pel cardenal conté un cicle de miniatures senzilles semblants a les d'un manuscrit llatí de la mateixa obra, fet també a València, que es troba a Madrid. Els concellers de Barcelona, vers 1408, en feren treure una altra còpia, amb un cicle d'excel·lents miniatures per un mestre no identificat, però que ofereix analogies d'estil amb Rafael Destorrents, miniaturista

Barcelona, XIII març 1954

h.

Josep M. López-Pico.

Entat.

he judic benivol. Que algun dia arribi a ésser digno d'ell!

A l'entretant, i mentre dura l'espera difícil, valguen em

viduan-me com a vostre devot s. s. q. e. v. m. e.

Admirat Mestre: Agradeixo profundament el vos-

Salvador Espriu

Salvador ESPRIU

del Missal de Santa Eulàlia, contemporani seu.

Un exemple curiós de miniatura de taller estandarditzada, el trobem en tres manuscrits bíblics en català, de finals del segle XV. Un dels quals (París, B.N. esp. 5) és datat en 1461; un altre de Londres (M.B. Egerton 1526) fou copiat per un tal Marc en 1465, i un altre, també de París (B.N. esp. 2-5); l'únic complet en tres volums, no porta data, però és de format i de lletra molt semblant als anteriors, i no hi ha dubte que es degué copiar pels mateixos anys. La semblança de lletra s'estén també a la il·lustració. Les tres còpies començaven amb una pàgina orlada, en la qual hi havia representats en sengles medallons els sis dies de la creació, tema iconogràfic que propagaren les bíblies llatines sortides dels tallers de París. Dels tres manuscrits, contenen aquest primer full el de Londres; i el ms. esp. 2 de París; en l'esp. 5 es veu encara el senyal d'haver-hi estat i es conserven vestigis d'orla. Els mss. esp. 3 i 4, segon i tercer volum de

l'única Bíblia completa, tenen, com el primer volum, l'esp. 2, una primera pàgina orlada, amb una miniatura similar. Aquests il·lustradors eren homes del país, sense gran personalitat, però que pintaven segons l'estil de la seva època, ja influït per les escoles flamenques.

El llibre manuscrit en llengua catalana és només una part del llibre que es copià a Catalunya a l'Edat Mitjana. La part més grossa correspon al llibre en llatí, la llengua de cultura internacional de l'època, i que, com a tal, arreu d'Europa, tenia un ús escrit molt més extens que les llengües vulgars. El llibre català, doncs, el constitueixen els llibres en català i en llatí, que es copiaren a la nostra terra, instruments de dos tipus de cultura que es complementaven. Sense el mestratge de la cultura llatina medieval, ni la cultura catalana ni cap altra d'Europa haurien esdevingut el que han estat. El llibre en català, però, és la conseqüència de la força nova que plasmà la nostra personalitat i ens donà la nostra peculiar fesomia.

pere Bohigas

• bé i després quan se fe fe
 m'entretenia i fe caricatures
 m'afasso deus aver vist to de
 la Vanguardia qu en som-
 bla van millor qu'antes.

• Els diumenges també fem
 la nostra brometa, a n'el bell.

ya hi tenim d'allo mes cone-
 xences que ens aserveixen per
 tot fins per fer de models

son unas noyas que es
 fan estimar pel lo serviciu
 Ahir mentres em pintaba
 una i'entretenia a cosirme
 tots els botons de la roba

que per cert em feyan mol-
 ta falta, es diu me ens falta.

Suposo que a casa tua
 deuen estar tots be, que habe
 passat unes bones festes
 amb apo records a tot i
 una abraçada de ton
 cosí

H. Casas

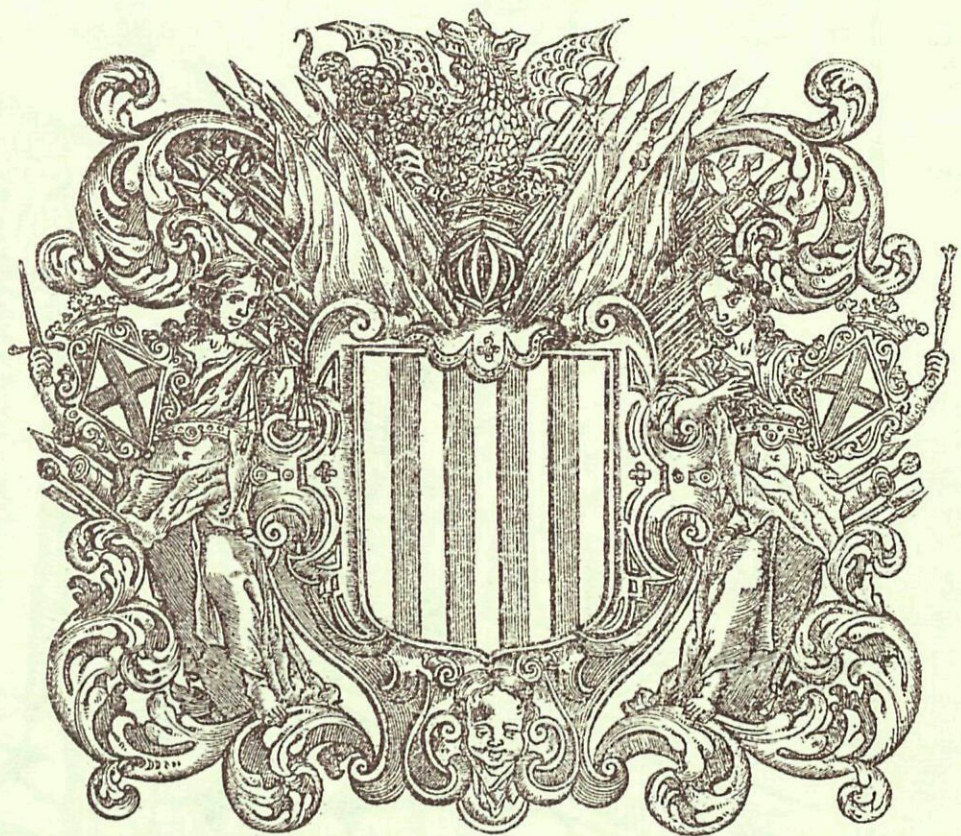
"Doctrina com los pares deuen criar los fils axí al servey de Déu: com a honor del mon".

"Mon fil apren la doctrina de ton pare i a ta mare obeeix".

Doctrina coz los pares deuen criar los fils axí al servey de deu:coz ha honor del mon

CONSTITVTIONS
Y
ALTRES DRETS
D E
CATHALVNYA,
COMPILATS EN VIRTVT
DEL CAPITOL DE CORT LXXXII.
DE LAS CORTS PER LA S.C. Y R. MAJESTAT
DEL REY DON PHILIP IV. NOSTRE SENYOR
CELEBRADAS EN LA CIVTAT DE BARCELONA
ANY M.DCCII.

VOLVM PRIMER.

BARCELONA: En Casa de Joan Pau Martí, y Joseph Llopis Estampers, Any 1704.

Assaig de Cronologia

JOSEP M. AINAUD

La nit del 28 de maig de 1914 fou inaugurada públicament la Biblioteca de Catalunya, magna creació de l'Institut d'Estudis Catalans. Del discurs de Jaume Massó i Torrents són les paraules següents: "Cal imaginar la transcendència que per als catalans tindria el dia, que prou vindrà, que podrem mostrar a un estranger d'idees generoses i desproveït d'apassionaments extremats, la nostra Biblioteca i podrem dir-li, després d'haver-ne recorregut algunes: -En aquesta sala, en original o en còpia fotogràfica, hi ha tots els manuscrits que de la nostra antiga glòria els segles han respectat i els homes ens han transmès; en aquesta altra, tan gran i plena, hi figuren tots els llibres impresos en català des de l'establiment de la impremta fins als nostres dies, i cada llibre que va sortint hi té el seu lloc." De lluny, imaginativament, estem sentint el que ens respondria: -"Teniu tota una història de grans escriptors; teniu una llengua actual que parleu i en la qual s'expressen la ciència i la poesia: sou tot un poble! "

Es urgent acostumar-nos a l'ideal que marcava Massó i Torrents i enfrontar científicament la tasca d'inventariar tot el que s'ha publicat en català del segle XV ençà. Així seria possible de mesurar un esforç tenaç i perdurable.

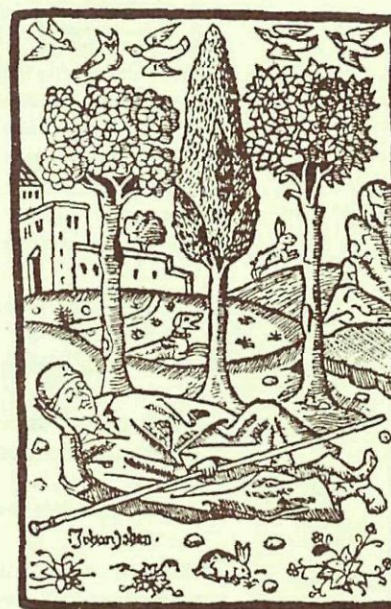
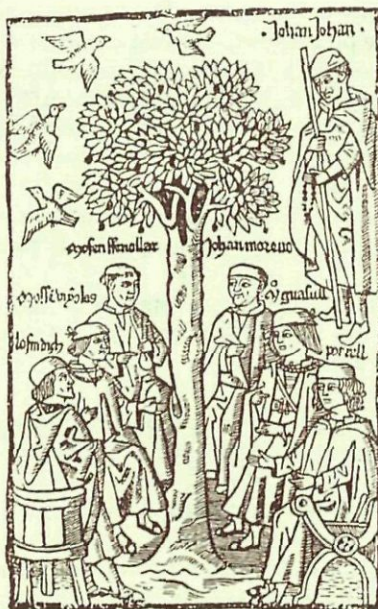
Amb les fluctuacions inevitables que les circumstàncies històriques poden haver imposat, a l'hora de les mesuracions la continuïtat de l'obra és el tret més remarcable.

Aquesta nadala no permet un treball d'investigació total, i per això no podem fer una relació exhaustiva, sinó, donar, a títol indicatiu, una visió, segle per segle, d'algunes fites de l'edició en català. Som conscients que el treball resultarà forçosament incomplet, però convidem els estudiosos de la nostra llengua i de la nostra literatura a aprofundir-lo i ampliar-lo.

SEGLE XV

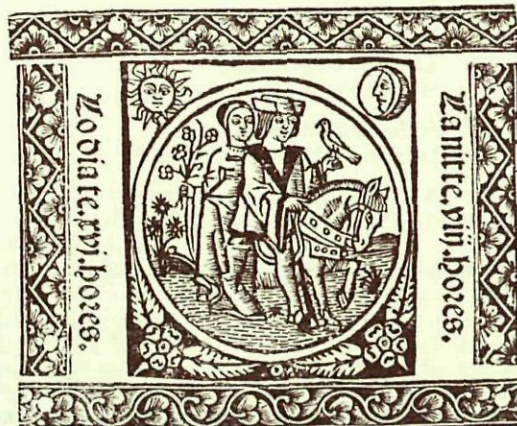
- 1474 **Trobes en llaor de la Verge Maria**
Bernat Fenollar. València
- 1478 **Bíblia**
Traduïda per fra Bonifaci Ferrer
València
- 1481 **Vida del Rei Alexandre el Gran**
Plutarc i Quint Curcius
Trad. Lluís de Fenollet. Barcelona
- 1482 **Imitació de Jesucrist**
Joan Gerson
Trad. Miquel Péreç. Barcelona
- Suma de l'art de l'aritmètica**
Francesc Santcliment. Barcelona
- Furs de València.** València
- 1483 **Pecador remut**
Felip de Malla. Girona
- Primer Llibre del Crestià**
Francesc Eiximenis. València
- 1484 **Llibre del Consolat de Mar**
Barcelona
- 1489 **De Consolació**
Boeci. Barcelona
- 1490 **Regiment preservatiu i curatiu de la pestilència**
Lluís Alcanyis. València.
- Tirant lo Blanc**
Joanot Martorell. València
- Psalteri**
Trad. Joan Roig de Corella. València
- 1492 **Col·lectori de Cirurgia**
Guiu de Cauliac. Barcelona
- 1493 **Càrcer d'amor**
Diego de San Pedro
Trad. Bernardí Vallmanya. Barcelona
- 1494 **Transformacions**
Ovidi. Barcelona
- Verger de la Sacratíssima Verge Maria**
Miquel Péreç. València
- 1495 **Històries i conquestes de Catalunya**
Pere Tomic. Barcelona
- Llibre dels jocs**
Francesc Vicens. València
- Lo quart del Cartoixà**
Roig de Corella. València
- 1497 **El procés de les olives o El Somni de Joan Joan**
Jaume Gaçull, Bernat Fenollar.
València
- Vita Christi**
Sor Isabel de Villena. València

Xilografies de "El procés de les olives". A la primera de les quals veiem, a dalt, Joan Joan, encarnació de l'home del poble; "lo síndic del comú dels peixcadors"; Mossèn Vinyoles, Mossèn Fenollar, Joan Moreno, Jaume Gassull i Baltasar Portell.

SEGLE XVI

- 1502 **Vocabulari català-alemany i alemany-català.** Perpinyà
- 1507 **Compendi utilíssim contra pestilència**
Barcelona
- 1512 **Gamaliel.** Barcelona
- 1513 **Llunari i repertori del temps**
Bernat de Granollachs. Barcelona
- 1515 **Llibre de manescalia**
Manuel Dieç. Barcelona
Espill de bé viure i bé confessar
Jaume d'Olesa. València
- 1520 **Llibre de Coc**
Robert de Nola. Barcelona
- 1521 **Pràctica mercantívola**
Joan Ventallol. Lyon
- 1531 **Llibre de les Dones**
Jaume Roig. València
- 1532 **Lo Cavaller**
Ponç de Menaguerra. València
- 1538 **Primera part de la Història de València**
Pere Anton Beuter. València.
- 1539 **Llibre de les Costums Generals de Tortosa**
- 1543 **Obres**
Ausiàs March. Barcelona
- 1545 **Sentències Catòliques**
Dant Alighieri
Trad. Jaume Ferrer de Blanes. Barcelona
- 1546 **Cròniques d'Espanya**
Pere Miquel Carbonell. Barcelona
- 1550 **Faules**
Isop. Barcelona
- 1561 **La brama dels llauradors**
Jaume Gaçull. València
Doctrina Cristiana
Fra Pere Màrtir Coma. Barcelona
- 1562 **Crònica**
Ramon Muntaner. Barcelona
Capítols de Cort. Barcelona
- 1565 **Poesies**
Pere Serafí. Barcelona
Estil de capbrevar
Francesc Solsona. Barcelona
- 1566 **Directorium Curatorum**
Fra Pere Màrtir Coma. Barcelona
- 1572 **Gramàtica llatina**
Miquel Ferrer. Lleida
- 1573 **Poema a la batalla de Lepant**
Joan Pujol. Barcelona
- 1574 **Consuetuds de la ciutat de Barcelona**
- 1585 **Llunari i repertori del temps**
Joan Alemany. Barcelona
- 1587 **Llibre de la pesta**
Joan Rafael Moix. Barcelona
- 1588 **Història del cavaller Partinobles**
Tarragona
- 1589 **Discurs sobre la pesta**
Lluís Fabra. Perpinyà
- 1590 **Compendí de la pesta**
Francesc Terrades. Palma de Mallorca
- 1596 **Regles breus d'aritmètica**
Bernat Vila. Barcelona
- 1598 **Memorial d'advertències i manaments**
Joan Dimes Loris, bisbe de Barcelona

Maig ha dies. xxx. Luna. xxx.

Del "Lunari" de Bernat de Granollachs, tractat molt divulgat d'astrologia medical, imprès per Rosenbach, a Barcelona, el 1513.

SEGLE XVII

- 1602 Sermó del sereníssim senyor don Jaume II
Onofre Manescal. Barcelona
- 1604 Devota peregrinació de la Terra Santa
Fra Miquel Matas. Barcelona
- 1609 Crònica Universal del Principat de Catalunya
Jeroni Pujadas. Barcelona
- 1616 Memòria i projecte per a regar l'Urgell per medi d'un canal
Pere Ripoll. Barcelona
- 1617 Llibre dels secrets d'Agricultura
Fra Miquel Agustí. Barcelona
- 1618 Discurs natural sobre els cometes
Felip Mut. Palma de Mallorca
- 1625 Manual dels fruits del Via Crucis
Joan Vicens. Palma de Mallorca
- Ordre breu i regiment molt útil i profitós per a preservar i curar de pesta
Bernat Mas. Barcelona
- 1628 Títols d'honor de Catalunya, Rosselló i Cerdanya
Andreu Bosch. Perpinyà
- 1629 Ordinacions i nou redreç de l'Estudi General de la Ciutat de Barcelona
Selva de Sentències
Jeroni Ferrer de Guissona. Barcelona
- 1632 Pràctica, forma i estil de celebrar Corts Generals a Catalunya
Lluís de Peguera. Barcelona
- 1636 Quatre-cents aforismes catalans
Joan Carles Amat. Barcelona
- Govern polític de la Ciutat de Barcelona
Gaspar Sala. Barcelona
- 1638 Sermó de l'invicte i gloriós màrtir Sant Jordi, Patró insigne del Principat nobilíssim de Catalunya
Miquel Joan Osona. Barcelona
- 1640 Preludis militars
Domènec Moradell. Barcelona
- Art d'escriure intítulat Descans
Antoni Eudald Llaguna. Barcelona
- 1641 Sermó cronològic de l'il·lustríssim màrtir, patró ínclit de Catalunya, Sant Jordi
Gaspar Sala. Barcelona
- 1642 Breu tractat d'artilleria
Francesc Barra. Barcelona
- La il·lustríssima catalana Vida de Santa Eulàlia
Josep Català. Barcelona
- 1643 Ordre de Batalla
Josep d'Oms. Barcelona
- 1649 Confessionari
Sant Tomàs. Barcelona
- 1650 Manual dels devots de N. S. del Roser
Fra Ramon Ribes. Barcelona
- 1661 Capítols del Quitament de la ciutat de València
- 1663 Ordinacions i sumari dels privilegis, consuetuds i bons usos del Regne de Mallorca
Antoni Moll. Palma de Mallorca
- 1666 Història i miracles de la sagrada imatge de Nostra Senyora de Núria
Francesc Marés. Barcelona
- Sermó de la conquesta de la molt insigne, noble, lleial i coronada ciutat de València
Gaspar Blai Arbuixec. València
- Llibre de la Congregació i Germandat de la Santíssima Verge dels Socors
Anton Ignasi Descamps. Perpinyà
- 1667 Ramellet del bateig del fill i fillol de València, l'apostòlic St. Vicent Ferrer
Joan Baptista Ballester. València
- 1676 Gramàtica catalana
Llorenç Cendrós. Barcelona
- 1684 Llibre de la invenció i miracles de Nostra Senyora de Lluch
Rafael Busquets. Palma de Mallorca
- 1691 Ramellet de Tintures
Mayo Phesio (Josep Moià). Barcelona
- 1693 Foment de la pietat i devoció cristiana
Josep Llord. Barcelona
- 1698 Imitació de Crist
Tomàs de Kempis. Perpinyà
- 1699 Catecisme pastoral
Josep Plens. Barcelona

CONTENTS

MUNDI.

Traduit de llengua Llatina y Castellana, en Cathalana, per lo

SEGLE XVIII

- 1701 **Llibre dels Miracles de N.S. del Carme**
Fra Àngel Serra. Girona
Ceremonial de Corts
Miquel Sarrovira. Barcelona
- 1703 **L'Armonia del Parnàs**
Vicenç Garcia. Barcelona
- 1704 **Constitucions i altres Drets de Catalunya**
Barcelona
- 1712 **Ordinacions de la Santa i Il·lustre
Confraria de Maria Santíssima,
Nostra Senyora dels Dolors**
Fra Benet de Sala. Barcelona
La Perla del Vallès
Tomàs Palmerola. Barcelona
- 1713 **Despertador de Catalunya**
Barcelona
- 1718 **Alivio de pastors i past d'ovelles**
Josep Formiguera. Barcelona
- 1733 **Instrucció pels novicis de St. Francesc**
Fra Jaume Janer. Barcelona
Tractat d'adagis i refranys valencians
Carles Ros. València
Defendor de la Mercaderia
Palma de Mallorca
- 1734 **Hores Catalanes**
Perpinyà
Via fora als adormits
Barcelona
- 1736 **Record de l'Aliança fet al Sereníssim
Jordi Augusto, Rei de la Gran Bretanya**
Oxford
- 1739 **Breve Diccionario Valenciano-Castellano**
Carles Ros. València
- 1745 **Tractat breu i explicació dels punts
de la guitarra**
Joan Carles Amat. Girona
- 1746 **Catecisme i exposició breu de
la Doctrina Cristiana**
Jeroni Ripaldà. Palma de Mallorca
- 1748 **Instruccions per l'ensenyança de minyons**
Baldiri Reixach. Girona
- 1754 **Promptuari moral sagrat (5 vol.)**
Pere Salses. Barcelona
- 1757 **Vida portentosa del beat Benet de
Palermo**
Fra Jaume Aixelà. Tarragona
- 1764 **Exercici del Cristià**
Josep Ullastre. Girona
- 1765 **Documents polítics i morals**
Onofre Cugat. Tarragona
- 1766 **Recopilació de les regles principals
sobre el cultiu i preparació de la planta
anomenada roja o granza**
Joan Pau Canals
Barcelona, Junta de Comerç
**Manual de càntics que es canten en
les Missions**
Simó Salomó. Perpinyà
- 1769 **Rondalla de rondalles**
Carles Ros. València
- 1770 **Resum de les principals memòries
sobre la grana kermes**
Joan Pau Canals. Barcelona
- 1777 **Jardí Seràfic**
P. Atanasi de Barcelona. Manresa
- 1796 **Trobes**
Jaume Febrer. València

DE LA LLENGUA CATALANA.

Entre todas las lenguas, la que ab mes perfecció deuen saber los Minyons es la lengua propia de sa Patria, porque lo defecte es molt mes culpable, y feo per un Minyó, que te estimació; y porque los Minyons tingan, ò sapian un bon modo de parlar en la propia lengua, es precis que los Pares, y Mestres procurian; que devant dells ningú

Y com no faltian Cathalans, que avegadas desprecian nostra lengua, es precis advertir aquí, que la rusticitat, grossereza, y falta de termes, que li imputan, provenen de dos causas. La una es, que ditas personas tenen lo geni de estimar mes lo que es foraster. Per la raho contraria hi ha Cathalans que prefereixen la lengua Cathalana à todas las

SEGLE XIX

- 1801 **Catecisme de la Doctrina Cristiana**
Bernat Nadal, bisbe de Mallorca
Palma de Mallorca
- 1803 **Diccionario Catalán-Castellano-Latino**
Joaquim Esteve, Josep Bellvitges,
Antoni Juglà (2 vol.)
Barcelona 1803-1805
- 1804 **Principis de la lectura menorquina**
Maó
- 1806 **Els Set Salms penitencials**
Pere Marcé i Santaló. Barcelona
- 1815 **Rondalla de Rondalles**
Tomàs Aguiló. Palma de Mallorca
- Gramàtica i Apologia de la llengua catalana**
Josep Pau Ballot. Barcelona
- 1817 **Compendi de la Doctrina Cristiana**
Francesc Armanyà, arquebisbe
de Tarragona
- 1818 **Catecisme de les Festes**
Hermenter Martí. Barcelona
- 1819 **Inauguració pública, al Seminari Episcopal de Barcelona, de la Biblioteca d'Autors Catalans, dirigida per Fèlix Torres i Amat**
- 1820 **Catecisme polític**. Barcelona
Explicació de les Santes Relíquies que hi ha en la Santa Església Metropolitana de València
- 1822 **Les Glòries de Maria**
Beat Alfons de Liguori. Manresa
- 1824 **Enterro solemne de la Constitució de Cadis**. Manresa
- 1830 **Quatre converses entre dos personatges dits Albert i Pasqual**
Tomàs Bou. Barcelona
- 1832 **El Nou Testament**
Traduït de la Vulgata llatina al català per Josep Melcior de Prat. Londres
- 1834 **La noia fugitiva**
Tomaso Grossi
Trad. Joan Cortada. Barcelona
- Instruccions generals sobre el modo de preservar-se del còlera morbo**
Mateo Seoane
Trad. Joan B. Foix. Barcelona
- 1835 **La cuinera catalana**
Barcelona
- 1838 **Relació sobre la Vall d'Andorra**
Fra Tomàs Junoy. Toulouse
- 1839 **Llàgrimes de la viudesa**
Miquel Anton Martí. Barcelona
- Diccionari de la Llengua Catalana**
Pere Labèrnia. Barcelona
- 1840 **Diccionari mallorquí-castellà**
Pere Antoni Figuera. Palma de Mallorca
- 1841 **Lo Gayter del Llobregat**
Joaquim Rubió i Ors. Barcelona
- 1842 **Diccionario castellano-catalán-latino-francés-italiano**
Miquel Anton Martí, Lluís Bordas,
Joan Cortada. Barcelona
- 1843 **Camí dret i segur per arribar al Cel**
Antoni M. Claret. Vic
(És el llibre d'autor català que ha tingut més edicions -més de 50- i major nombre d'exemplars en total)
- 1846 **Sant Exerciici del Via Crucis**
Antoni M. Claret.
Maó
- 1847 **Evangelis des Diumenges i Festes**
Palma de Mallorca
- Gramàtica Catalana-Castellana**
Magí Pers i Ramona. Barcelona
- 1848 **Catecisme de la Doctrina Cristiana**
Antoni M. Claret. Barcelona
- 1849 **Cartilla Rural en aforismes catalans**
Narcís Fages de Romà. Figueres
- 1851 **Lo Tamboriner del Fluvià**
Pau Estorch. Olot
- 1852 **Trompeta d'Ezequiel**
Jaume Vilaró. Barcelona
- 1855 **Regles d'Urbanitat**
Narcís Fages de Romà. Figueres
- 1858 **Los Trobadors Nous**
(Antologia poètica a càrrec d'Antoni de Bofarull). Barcelona
- 1859 **Los Trobadors Moderns**
(Antologia poètica a càrrec de Víctor Balaguer). Barcelona
- Són ells!**
Damas Calvet. Madrid
- 1860 **Llibre dels Jocs Florals de 1859**
(Primer dels llibres que recullen les obres premiades el corresponent any)
Barcelona
- 1861 **Lo Trobador de Montserrat**
Víctor Balaguer. Barcelona
- 1862 **L'Orfeneta de Menargues o**

SEGLE XIX

- 1862 **Catalunya agonitzant**
Antoni de Bofarull. Barcelona
- Lo Trobador de l'Onyar**
Enric - Claudi Girbal. La Bisbal
- 1864 **L'Esquella de la Torratxa**
Frederic Soler (Pitarra). Barcelona
- 1866 **Les joies de la Roser**
Frederic Soler (Pitarra). Barcelona
- 1869 **El llibre dels nois**
Francesc Pelagi Briz. Barcelona
- 1871 **Lo Rondallaire** (3 volums)
Francesc Maspons i Labrós
Barcelona 1871 - 1873
- 1872 **Biblioteca Catalana**
dirigida per Marià Aguiló
Barcelona 1872-1905 (13 volums)
- Lo Coronel d'Anjou**
Francesc Pelagi Briz. Barcelona
- 1873 **Cançons de la Terra**
Francesc Pelagi Briz. Barcelona
- 1875 **Avant!**
Apel·les Mestres. Barcelona
- 1877 **L'Atlàntida**
Jacint Verdaguer. Barcelona
- 1879 **Los fills de la morta viva**
Constantí Llombart. València
- 1882 **Endevinalles populars catalanes**
Francesc Pelagi Briz. Barcelona
- La febre d'or**
Narcís Oller. Barcelona
- És fundat "L'Avenç". Barcelona
- 1883 **Oda a Barcelona**
Jacint Verdaguer
Edició de 100.000 exemplars estampada
per l'Ajuntament de Barcelona
- 1884 **Llibret de versos**
Teodor Llorente. València
- 1885 **Poesies**
Miquel Costa i Llobera. Palma de Mallorca
- Història de Catalunya** (2 volums)
Antoni Aulèstia i Pijoan
Barcelona 1885 - 1887
- 1886 **Tres Englantines**
Ramon Picó i Campanar. Barcelona
- Lo Catalanisme**
Valentí Almirall. Barcelona
- Canigó**
Jacint Verdaguer. Barcelona
- 1887 **Poesies**
Àngel Guimerà. Barcelona
- 1888 **Llibre de la Renaixença**
Barcelona
- Mar i Cel**
Àngel Guimerà. Barcelona
- 1889 **Anuari Bibliogràfic Català**
publicat a "L'Avenç"
Barcelona 1889 - 1900
- 1891 **Botànica popular**
Cels Gomis. Barcelona
- Poesies**
Joan Maragall. Barcelona
- 1892 **La Tradició Catalana**
Josep Torras i Bages. Barcelona
- Lo Trobador català**
Antoni Bori i Fontestà. Barcelona
- 1894 **Floralia**
Jaume Collell. Barcelona
- Institucions de Catalunya**
Salvador Bové. Barcelona
- 1895 **Llibre d'Or dels Jocs Florals**
València
- Obres catalanes**
Josep Yxart. Barcelona
- 1896 **Croquis pirinencs**
Jaume Massó i Torrents.
Barcelona
- 1897 **Oracions**
Santiago Russinyol. Barcelona
- Terra Baixa**
Àngel Guimerà. Barcelona
- Biblioteca Infantil**
dirigida per Sebastià Farnés.
Barcelona 1897-1900 (45 volums)
- 1898 **Fundació de l'Institut Català de les Arts del Llibre**, dirigit per Josep Lluís Pellicer i Eudald Canivell.
Barcelona
- 1899 **Lliris i cards**
Josep M. Puig i Torralba. València
- Les presons imaginàries**
Pere Corominas. Barcelona

SEGLE XX

- 1900 Tresor Litúrgic**
Tomàs Rigualt. Barcelona
- Revista de Bibliografia Catalana**
dirigida per Ramon Miquel i Planas
Barcelona 1900 - 1907
- 1901 Editorial Millà**, especialitzada en teatre,
i que fins avui ha publicat més de
1000 títols, comença les seves
activitats.
- 1903 Primer volum de la Biblioteca Popular**
de L'Avenç (fins el 1926 publicà 152
volums). Barcelona
- 1904 Diccionari de la Llengua Catalana**
Barcelona - Salvat Editor
- Francesc Matheu reprèn la **II-lustració**
Catalana. Des de 1903 fins al 1917, a
més de la revista, publica la **Biblioteca**
Popular (prop de 400 volums) d'aparició
setmanal, i emprèn la publicació de les
obres completes d'Emili Vilanova,
Miquel dels Sants Oliver, Miquel Costa
i Llobera, les poesies de Marià Aguiló,
de Joan Alcover, i l'edició popular de
les obres completes de mossèn Jacint
Verdaguer, en 30 volums.
- 1905 Fundació de la Societat Catalana de**
Bibliòfils. Barcelona 1905 - 1912
- Solitud**
Víctor Català. Barcelona
- 1906 Els fruits saborosos**
Josep Carner. Barcelona
- Enllà**
Joan Maragall. Barcelona
- Horacianes**
Miquel Costa i Llobera. Barcelona
- La Nacionalitat Catalana**
Enric Prat de la Riba. Barcelona
- Catalunya a Grècia**
Antoni Rubió i Lluch
Barcelona -
- La conquesta de Sardenya**
Jaume Clavellet. Sàsser
- Biblioteca Clàssica Catalana**
Barcelona 1906 - 1910 (37 volums)
- Exposició del Llibre Català**, en ocasió
del **Primer Congrés Internacional de**
la Llengua Catalana
Barcelona
- És creada a Palma de Mallorca la
Comissió Editora de les obres de
Ramon Llull, dirigida per Mateu
- Obrador i mossèn Salvador Galmés.
Ramon Miquel i Planas inicia la
col·lecció de clàssics catalans
Històries d'altres temps i Recull de
Textos catalans antics
18 quaderns, en tres volums
Barcelona 1906 - 1912
- 1907 És creat l'Institut d'Estudis Catalans**
- Biblioteca Patufet** (37 volums)
dirigida per Josep Maria Folch i Torres
Barcelona, Bagunyà, 1907-1912
- L'auca del senyor Esteve**
Santiago Russinyol. Barcelona
- 1907 Les monedes catalanes**
Joaquim Botet i Sisó (3 volums)
Barcelona, Institut d'Estudis Catalans
- 1908 L'Arquitectura Romànica a Catalunya**
Josep Puig i Cadafalch, Antoni de
Falguera, Josep Goday (4 volums)
Barcelona, Institut d'Estudis Catalans
- La pintura romànica a Catalunya**
Josep Pijoan
Barcelona, Institut d'Estudis Catalans
- Catàleg de la Biblioteca Musical de**
la Diputació de Barcelona
Felip Pedrell
Barcelona 1908-1909 (2 volums)
- Biblioteca Catalana**
dirigida per Ramon Miquel i Planas
Barcelona 1908-1917 (16 volums)
- 1910 Inicia les seves activitats la Societat**
Catalana d'Edicions
- 1911 Bibliofilia**
dirigida per Ramon Miquel i Planas
Barcelona 1911-1921 (2 volums)
- 1912 Orígens del coneixement**
Ramon Turró. Barcelona
- 1913 Enciclopèdia Moderna Catalana**
Dirigida per Josep Fiter (5 volums)
Barcelona, Josep Gallach editor
- Geografia General de Catalunya**
dirigida per Francesc Carreras Candi
Barcelona, Albert Martín 1913-1920
- Treballs de la Societat de Biologia**
dirigits per August Pi i Sunyer (16 vol)
Barcelona, Institut d'Estudis Catalans
- 1914 Primer llibre de poemes**
Josep M. de Sagarra. Barcelona
- Antologia de poetes catalans moderns**
Alexandre Plana. Barcelona

SEGLE XX

- 1914 Inauguració pública de la **Biblioteca de Catalunya**
Jaume Massó i Torrents, inspector;
Jordi Rubió i Balaguer, director
Barcelona (28 de maig de 1914)
- 1915 Inicia les seves publicacions **La Revista**
Barcelona
- Eucologi**
Lluís Carreras. Barcelona
- Flora de Catalunya**
dirigida per Joan Cadevall
Barcelona, Institut d'Estudis Catalans
- Glosari** (edició en volum)
Xènius. Barcelona
- 1916 **Sigil·lografia Catalana**
Ferran de Sagarra. Barcelona (5 vol)
- 1917 **Editorial Catalana**, Barcelona
Publica les col·leccions "Biblioteca Literària" amb més de 100 volums; "Biblioteca Catalana" i "Enciclopèdia Catalunya"
- Col·lecció Popular Minerva**
Mancomunitat de Catalunya 1917-1923
- 1919 **La Catalunya pintoresca**
Francesc Pujols i Xavier Nogués
Barcelona
- Primer llibre d'estances**
Carles Riba. Barcelona
- 1920 **Pinya de rosa**
Joaquim Ruyra. Barcelona
- 1921 **La pintura catalana mig-eval**
Josep Gudiol. Barcelona (2 volums)
- Nostre Teatre**
València 1921-1931 (uns 100 títols)
- 1922 Creació de la **Fundació Bernat Metge**
fundada per Francesc Cambó i dirigida
per Joan Estelrich
Col·lecció Catalana dels clàssics grecs
i llatins
- Història Nacional de Catalunya**
Antoni Rovira i Virgili (7 volums)
Barcelona, Edicions Pàtria 1922-1932
- 1923 **Catálogo de obras en lengua catalana desde 1474 hasta 1860**
Marià Aguiló. Madrid
- Inicia les seves activitats l'**Editorial Alpha**
que publica les obres de la Fundació
Bernat Metge, de la Fundació Bíblica
Catalana i la Monumenta Cataloniae,
subvencionada per Francesc Cambó.
Barcelona
- Mancomunitat de Catalunya**
L'Obra realitzada
Barcelona (3 volums)
- Dret civil vigent a Catalunya**
Antoni M. Borrel i Soler
Barcelona (5 volums)
- Vicent Clavel suggereix la celebració
del **Dia del Llibre** el 23 d'abril, que,
per coincidir a Catalunya amb la diada
de Sant Jordi, esdevé una
commemoració popular.
- 1924 Inicia les seves activitats l'**Editorial**
Barcino, amb la publicació del primer
volum de la col·lecció "Els Nostres
Clàssics" (Bernat Metge, **Lo Somni**)
Barcelona
- Biblioteca Gentil**
dirigida per Josep Maria Folch i Torres
Barcelona 1924-1928
- 1925 **Óssa Menor**
Joan Salvat Papasseit. Barcelona
- 1926 **Catalunya carolíngia** (1926-1955)
Ramon d'Abadal. Barcelona (4 vol)
- Monografies Mèdiques**
sota la presidència d'August Pi i Sunyer
i dirigides per Jaume Agudé
Barcelona, 1926-1937, amb més de
100 volums.
- L'expansió de Catalunya en la**
Mediterrània Oriental
Lluís Nicolau d'Olwer
Primer volum de l' "Enciclopèdia
Catalunya"
Barcelona, Editorial Barcino
- 1927 **Sant Jordi, Patró de Catalunya**
Ramon d'Alós-Moner
Primer volum de la col·lecció St. Jordi
Barcelona, Editorial Barcino
- Exposició del Llibre Català a Madrid**
- 1928 **Llibre d'Or del Futbol Català**
Barcelona
- 1928 **Biblioteca A tot vent**, núm. 1
La col·lecció segueix publicant-se
actualment a Barcelona, i té més de
160 títols
- Es publicà a Badalona des del 1928 al
1938, amb 92 títols. Reprengué a
Perpinyà (1951-1964) i a Barcelona des
del 1964
- 1929 **Sàtires**
Guerau de Liost. Barcelona

SEGLE XX

- 1929 **Biblioteca Univers**
dirigida per Carles Soldevila
Barcelona, Llibreria Catalònia (46 vol)
1929-1936
- 1930 Publicació del primer volum del
Diccionari Català-Valencià-Balear,
dirigit per mossèn Antoni M. Alcover
i després per Francesc de B. Moll
Palma de Mallorca (10 volums)
- Per la concòrdia**
Francesc Cambó. Barcelona
- L'altra concòrdia**
Jaume Bofill i Mates. Barcelona
- 1931 **Història de Montserrat**
Anselm M. Albareda. Montserrat
- 1932 **Diccionari General de la
Llengua Catalana**
Pompeu Fabra. Barcelona
Antoni López Llausàs, editor
- Monumenta Catalonia**
Barcelona. Alpha
Segueix publicant-se actualment
(14 volums)
- Goethe - Antologia**
Dedicada per la Generalitat a les
Escoles de Catalunya
Il·lustrada per Josep Obiols
Barcelona
- 1933 **Biblioteca de Tradicions Popolars**
Obres de Joan Amades (42 volums)
Barcelona 1933-1936
- Divisió territorial i nomenclàtor de
municipis**
Generalitat de Catalunya. Barcelona
- Història d'una política**
(Actuació i documents de la Lliga
Regionalista: 1901-1933). Barcelona
- 1934 **Camins de França**
Joan Puig i Ferrer. Badalona
- Història de Catalunya**
Ferran Soldevila (3 volums)
Barcelona, Editorial Alpha
- Biblioteca Les Illes d'Or**
Palma de Mallorca, Moll (102 vol)
Segueix publicant-se actualment
- Quaderns Literaris**
dirigits per Josep Janés i Olivé
Barcelona, Llibreria Catalònia
1934-1938, 222 volums.
Des del núm. 148 (1937) es titula
Biblioteca de la Rosa dels Vents
- Vocabulari Jurídic Català**
Barcelona, Col·legi d'Advocats
- 1936 **Diccionari de Medicina**
Manuel Corachán
Barcelona, Salvat Editors
- Martín Fierro**
José Hernández
Trad. Enric Martí i Muntaner.
Buenos Aires
- 1937 **Cantilena**
Josep Sebastià Pons. Tolosa, França
- 1938 **Faust**
Goethe
Trad. Josep Lleonart. Barcelona
- Diccionari Enciclopèdic Català**
Salvat Editors. Barcelona (1 volum)
- Poesia patriòtica catalana**
Biblioteca la Rosa dels Vents.
Barcelona
- 1941 **Poesies de Joaquim Rubió i Ors**
Lo Gaytè del Llobregat. Barcelona
(duu data a l'Havana)
- Nabí**
Josep Carner. Buenos Aires
- 1942 **Rosa Mística**
Camil Geis. Sabadell
- 1943 **Elegies de Bierville**
Carles Riba. Barcelona
(duu data a Buenos Aires 1942)
- Teatre**
William Shakespeare
(set volums fins el 1948)
Barcelona (duu data del 1938)
- Miscel·lània Fabra**
Buenos Aires
- Fundació de l'Associació de Bibliòfils
de Barcelona presidida per Ramon de
Dalmases, Marquès de Mura
- 1944 Inicia les seves activitats l'**Editorial
Selecta**, que publicarà la **Biblioteca
Selecta** (més de 500 volums) la
Biblioteca Perenne (Obres completes
d'autors catalans), i la **Biblioteca
Excelsa**.
Fundada i dirigida per Josep M. Cruzet
Barcelona
- Inicia les seves activitats l'**Editorial
Aymà**, fundada per Jaume Aymà i
Ayala i el seu fill Jaume Aymà i Mallol.
- 1946 **Miscel·lània Verdaguer**
París

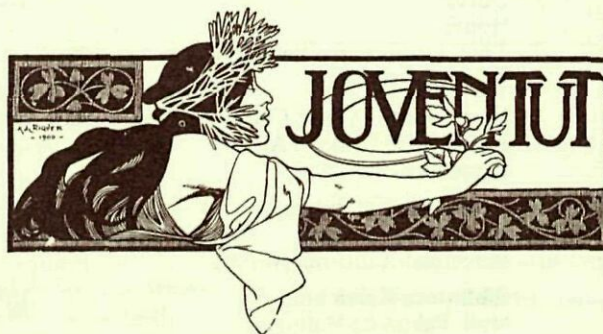
SEGLE XX

- 1946 **Converses filològiques**
Pompeu Fabra. París
- 1947 **La Divina Comèdia** (volum I, L'Infern)
versió de J.M. de Sagarra
Barcelona
Sol i de dol
J. V. Foix. Barcelona (duu data del 1936)
- 1948 **Primera història d'Esther**
Salvador Espriu. Barcelona
Biblioteca Olotina. Olot
Fins 1972 ha publicat més de 100 volums
- 1949 Publicació del primer volum de la **Col·lecció L'Espiga**, de l'Editorial Torre, fundada a València per Xavier Casp i Miquel Adlert (L'Espiga publicà cinquanta títols fins al 1964)
Antologia Poètica Universitària
Barcelona
Fundació de la col·lecció de poesia **Els llibres de l'Òssa Menor** per Josep Pedreira.
La col·lecció segueix publicant-se actualment (des de 1966 per Edicions Proa) i té més de 70 volums
- 1950 S'inicia la segona època de les **Publicacions de la Revista**
Editorial Barcino. Barcelona
L'Esperit de Catalunya
Josep Trueta. Mèxic
- 1951 **Antologia de la poesia catalana**
Joan Triadú. Barcelona, Selecta
El Ben Cofat i l'Altre
Josep Carner
Biblioteca "A tot vent", 93. Perpinyà
- 1952 **El Pelegrí apassionat**
Joan Puig i Ferrer. Perpinyà
(onze volums fins al 1963)
- 1953 **Odísea**
Homer
Trad. Carles Riba. Barcelona.
Editorial Alpha
Modernitat del Dret Català
Joaquim de Camps i Arboix
Barcelona - Bosch
- 1954 **Notícia de Catalunya**
Jaume Vicens Vives
Barcelona. Editorial Àncora
Biblioteca Raixa núm. 1
Moll. Palma de Mallorca
- La col·lecció segueix publicant-se actualment; té 88 volums
- Nova Col·lecció Lletres núm. 1**
Albertí. Barcelona
La col·lecció acaba el 1962, amb el volum 68
- 1955 **L'Art Català**
Joaquim Folch i Torres, director
Barcelona, Aymà, 1955-1958 2 vol.
- 1957 S'inicia la **Col·lecció Tramuntana**, integrada per escriptors rossellonesos.
Barcelona. Editorial Barcino
- 1958 **Tots els camins duen a Roma**
Gaziel. Barcelona
- 1959 Inicia les seves activitats l'**Editorial "Nova Terra"**, dedicada especialment a temes religiosos, socials i pedagògics
Col·lecció Espiritualitat
Barcelona, Estela
Obres de Quoist, Leuret, Suavet, Evely, Liegé. Èxits populars com **Pregàries o Reeixir**, de Quoist. Més de 25.000 exemplars
És fundat **Club Editor** que continua la col·lecció "El Club dels novel·listes"
- 1960 **La pell de brau**
Salvador Espriu. Barcelona
Els llibres de la lletra d'Or
Col·lecció Episodis de la Història núm. 1
Barcelona, Rafael Dalmau
La col·lecció fundada i dirigida per Ferran Soldevila, segueix publicant-se actualment i té 165 volums
- 1961 **Bearn**
Llorenç Villalonga
Barcelona. Club Editor
- 1962 Inicia les seves activitats **Edicions 62**, fundada per Max Cahner i Ramon Bastardas, que publicarà les col·leccions **Llibres a l'Abast** (més de 100 volums)
Antologia Catalana
Biblioteca Bàsica del Pensament Contemporani
Barcelona
Nosaltres els valencians
Joan Fuster. Barcelona
La plaça del diamant
Mercè Rodoreda. Barcelona
- 1963 **Poesia Catalana del segle XX**
Josep Maria Castellet i Joaquim Molas

SEGLE XX

- 1963 La Cua de Palla**
Barcelona, 62, 1963-1968, amb un total de 70 títols
Primera col·lecció catalana de novel·la policíaca
- Compilació del Dret Civil especial de Catalunya**
Barcelona, Col·legi d'Advocats
- 1964 Obres poètiques**
J.V. Foix
Barcelona - Edicions Nauta
- Història de la Literatura Catalana**
Martí de Riquer
Barcelona, Ariel (3 volums)
- 1966 Història de la Premsa Catalana**
(2 volums)
Joan Torrent i Rafael Tasis
Barcelona - Editorial Bruguera
- Col·lecció "Quaderns de Cultura", núm. 1**
Barcelona - Editorial Bruguera
- Diccionari Biogràfic** (4 volums)
Barcelona - Albertí
- Documents del Concili Vaticà II**
Pròleg de l'Abat de Montserrat, Aureli M. Escarré
Barcelona - Editorial Estela
- El quadern gris**
Josep Pla, Barcelona
- Totes les bèsties de càrrega**
Manuel de Pedrolo, Barcelona
- 1968 Llibres en català** (catàleg)
Instituto Nacional del Libro Español
Barcelona
- Geografia de Catalunya**
dirigida per Lluís Solé i Sabarís
Barcelona, Aedos, (3 volums)
- Pompeu Fabra**
Josep Miracle, Barcelona
- Bíblia**
Barcelona, Fundació Bíblica Catalana
- Salvat Català**, Barcelona
Diccionari Enciclopèdic en 4 volums
- 1969 Gran Enciclopèdia Catalana** (1r. vol.)
Barcelona - Edicions 62
- Vidal i Barraquer, Cardenal de la Pau**
Ramon Muntanyola
Barcelona, Estela
- 1970 S'inicia la Biblioteca Algueresa**
(Editorial Barcino), integrada per escriptors algueresos. Barcelona
- La Bíblia**
Versió dels Monjos de Montserrat
- 1971 Furs de València** (volum I)
inicia el segon centenar de les publicacions d' "Els Nostres Clàssics"
Barcelona - Barcino
- El valencianisme polític**
Alfons Cucó
València - Garbí
- Les quatre grans cròniques**
Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner, Pere III
Revisades i anotades per Ferran Soldevila
Barcelona - Selecta
- 1972 Inicia les seves activitats Edicions Curial**
Dirigides per Max Cahner, Barcelona
- Barcelona i la seva història**
Agustí Duran i Sanpere
Barcelona - Edicions Curial
- La Ciutat de València**
Manuel Sanchis Guarner
- Bibliografia dels moviments socials a Catalunya, País Valencià i les Illes**
dirigida per Emili Giralt
Barcelona - Lavínia

Capçalera de la revista Joventut, un dels portants més característics del moviment Modernista.

lo uers de cels q fan pdrre el mon

Damece emic e bible negligem. Iutz faitz susren. auau ses cari
tat fan pdrre el mon. e seruo ses utat. don maluestatz pugge ua
lar deuen p co dexen e p paubier govillos e mayr can sem ebeue
pderos.

Fout amich e desobediem clere mal fazen epaue adoechnat fan mal e uils
domnas ses castedat. don uuu uiltatz e pte mo: daunimen. aycolaus. e ueyle
lurarios e pus can serus es pausat: sobzels los.

Specat public e desorden. amen. dome sabren obean desleualtat. pdon bono:
e poble ses ley fat. don nayr peccat: e mees uar fugen. p ayco far ep ne enueio.
e mayr can serus aduts subicatos.

Playdes mendie e uirge tot diren. Iutzam la gen ses franca pietat fan i
drie fogir et ayl aleferat. don coberatz creys largueca pden. p ayco pe ep
oy cobercos. e pus can serus uitya e daminalz pcos.

Robert. amic e desleual paren. e falsimen abrau seruo: Lau. ar. m. qm mon
la fe e fol desordenat. don falsitat: creys utat: deuaen. sola de uay e folz religi
os. e serz seynes de seruo: sofriatos.

Tot autre mal sofer tie marsof. mas no sofer: can serus nes pderos.

Cardon ablan sobz pte. e am uos el noblen fan Lau. auer. amagos.

Canço

Don plat q peat: ne may or may atenda uechans. enans far ay
chanco nouela. q datz mes gratz qm far fol plar qntenda. de
m. as triuans no tem nem des ligela. fals lausengery de amor ans
elmer. e sil lenga no for q mal men mer. agraric roy e del mo
ia pue teli.

Amans far maluatz fals say de cay can renda. ses grans astans d'amo: cap
sils. ayela seclatz amatz. no say ab iay q's renda. amans com ans si leu nos des
cap dela. mas cu no uill uure d'aytal mester. si tot mi dons a son doma i
mester. me q's trop lones ne mos coes nos n'apla.

Pellatz toebatz say estay estenda. en tans qm ans en mayr en renoue
la. gardatz uiaz sauay sius uay contenda. pelans edans puostrobe. a fra
dela. nonos lerals q del uostre re q'r. rar coberatz e falsiaus req'r que sems te
ynatz deman tende gabela.

Un dels cançoners més interessants d'entre els copiats a Catalunya, i que es conserva a la nostra terra, és el manuscrit núm. 146 de la Biblioteca de Catalunya, conegut amb el nom de ÇANCONER GIL per tal com fins a l'any 1910 fou propietat del catedràtic de Saragossa Pablo Gil y Gil. És un cançoner copiat a mitjan segle XIV, amb lletra clara i elegant i amb ornamentació a les inicials de les poesies, però sense notació musical, la qual cosa significa que la poesia hi és transcrita per ésser llegida, no cantada.

El llibre en català i els seus editors

inc-cents anys d'edició en català han donat un gran nombre, encara no comptat, de llibres, des d'aquell precursor valencià del 1474 fins als 5.192 títols que consten al catàleg actual de l'institut del llibre.

Aquesta ingent producció, que contrasta amb el petit univers cultural que l'ha produïda, ha estat possible mercès a uns homes cridats per una especial vocació.

Aquells homes, que són els que han fet possible l'actual nivell editorial de la nostra terra, mereixen l'agraïment i l'admiració del nostre poble

La relació de tots ells resta per fer, ja que no tenim un treball seriós i complet d'història del llibre català.

Tanmateix no volem semblar desagradats silenciant certs noms com els de l'Abadia de Montserrat, Albertí, Alpha, Aportació Catalana, Ariel, Arimany, Aymà, Bagaña, Balmes, Casals, Cavall Fort, Claret, Club Editor, Curial, Dalmau, Estel, Estela, La Galera, Millà, Nova Terra, Pòrtic, 62, Teide, Tres i Quatre, Torre, Torrell de Reus, i tants altres que deixem d'anomenar, no per oblit, sinó per manca material de possibilitats de fer-ho exhaustivament.

Ha calgut triar i personalitzar en onze homes prou representatius el vot d'admiració i de reconeixença que Catalunya deu als seus editors.

*¿El té aquell material
o s'ha perdut? Per sobra
de feines no era desenyat
d'escriure a n-Eu Costa,
qui està a Pollença, que
n'hi enviï d'original per*

dit Calendari.

Son afectíssim

Antoni M. Alcover

Antoni M. ALCOVER

BARTOMEU COSTA-AMIC,
i els llibres en català a l'estranger
(1911)

La publicació de llibres en català a l'estranger té modernament antecedents curiosos: *El Nou Testament* (Londres 1822) en la versió de Josep Melcior de Prat; el volum dels *Jochs Florals de la Societat Catalanista "Rat Penat"* (Montevideo, Uruguai, 1888; *Els fanals del meu sant* (Haarlem, Holanda, 1935) de Jaume Agelet i Garriga i l'epopeia nacional de l'Argentina, *Martín Fierro* (Buenos Aires 1936) traduïda per Enric Martí i Muntaner.

Aquests exemples, triats, esporàdics, no responen tanmateix a cap pla editorial. Després de la diàspora de 1939, les comunitats catalanes establertes per tot el món s'enriquieren amb els nouvinguts i nasqueren autèntiques col·leccions de llibres en català: la "Catalònia" d'Avelí Artís i "El Club del Llibre Català" a Mèxic; "El Pi de les Tres Branques" a Santiago de Xile; les editorials "Ragasol" i "Albor" a París; les edicions del Centre Català de Caracas i de la revista "Catalunya" de Buenos Aires; "Proa", represa a Perpinyà, etc.

De totes aquestes iniciatives, entusiastes i amb continuïtat desigual, la més persistent i la de més volum és l'obra de Bartomeu Costa-Amic, nat a Centelles el

1911 i que estudià a l'Escola de Funcionaris de la Generalitat i a l'Ateneu Politècnic. Instal·lat a Mèxic el 1940, comercialment es dedicà a publicar autors mexicans. Però el 1942 llançà els primers llibres catalans i fins avui ha publicat mig centenar de títols en la nostra llengua. Com una editorial "normal" planificà les col·leccions: "Clàssics catalans", amb Ausias March, Bernat Metge, Eiximenis, Lull i Jaume I; "La nostra llengua", amb reedicions de Pompeu Fabra; "Antologies poètiques mínimes": de Maragall, Carner, Alcover, Llorente, Guasch i Salvat-Papasseit; fins i tot l'intent d'una sèrie per a infants i de monografies d'art: *Gravat Català, al boix*, de Pompeu Audvert.

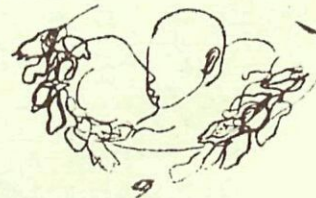
La col·lecció més divulgada amb l'encuny de B. Costa-Amic editor, ha estat la "Biblioteca Catalana" que, al costat d'*El comte Arnau*, de Sagarra i *Mireia*, de Mistral, ha publicat llibres d'història i viatges de Nicolau d'Olwer, Pere Foix, J. Carner-Ribalta, Josep Maria Poblet, l'obra fonamental de Prat de la Riba, etc.

Bartomeu Costa-Amic ha editat cinc títols d'Agustí Bartra, entre els quals *Màrsias* i *Adila* i *Xabola*, contribuint així a la divulgació de l'obra d'aquests poeta, tan singular i d'una vocació tan segura.

Cal no oblidar una edició de luxe del *Canigó* de Verdaguier, la col·lecció "Documents", amb textos de Bladé i Desumvila, Arquer i Roc d'Almenara, i *Els primers romàntics dels països de llengua catalana*, de J.M. Miquel i Vergés.

Aquest conjunt de publicacions dutes a terme, no cal dir-ho, sense cap ambició econòmica, sinó sovint amb la garantia de pèrdues, és una fita d'exemplaritat i és just de recordar-ho, perquè durant anys esforços com els de Costa-Amic i altres que he assenyalat van assegurar la continuïtat de les edicions en català.

Albert Manent

JOSEP M. CRUZET
i la represa del llibre català
a la postguerra
(1903 - 1962)

Poc després del segon aniversari de la mort de Josep M. Cruzet, l'Editorial Selecta publicà un recull dedicat a la seva memòria. L'encapçala, com és normal, una sinopsi biogràfica, i ella ens recorda els fets cabdals de la vida del nostre editor: fundació amb López Llausàs i Manuel Borràs de la Llibreria Catalònia, institució dels Premis Literaris de Santa Llúcia, creació de les Editorials Selecta i Aedos.

L'Editorial Selecta neix l'any 1946. Però els primers tempteigs dataven aleshores de tres anys. La sinopsi diu: "1943 - Reprèn les edicions catalanes, totalment interrompudes quatre anys abans". Quatre anys d'absolut silenci editorial preludiaven un futur molt negre. Un glaç, un enorme bloc de glaç s'anava formant, i no es veia qui el podria -qui el sabia- trencar. Aquest fou Josep M. Cruzet. Home pacient, tenaç, íntegre i hàbil, dotat d'una fina cortesia i d'un gran foc interior, "possibilista" com va anomenar-lo, i no pas pejorativament, Gaziell, va meravellar-nos, quan ningú no ho esperava, en el desert d'aquells anys, amb l'edició en un sol volum en paper bíblia de

les "Obres Completes" de Jacint Verdaguer. Va haver de pagar-ne, però, el preu: no solament gestions i viatges, súpriques i recomanacions sense nombre. També una refinada condició: el text havia de sortir en la seva versió vuitcentista, amb la i grega. Sense normes. Per consegüent, sense la possibilitat d'un pròleg que estudiés l'obra de l'autor de *L'Atlàntida*, i l'actualitzés per al lector català d'avui.

Aquell llibre obria, però, de fet la "Biblioteca Perenne", el segon volum de la qual (Costa i Llobera) trigaria encara quatre anys a veure la llum. Entre tant, lentament, difícilment, anava prenent cos la "Biblioteca Selecta" (uns 325 volums en morir l'editor). Al costat dels autors gloriosos de la nostra Renaixença, i dels escriptors vivents que ja en 1936 tenien un nom, Cruzet hi incorporava les obres dels nouvinguts.

La Selecta esdevenia un recull grandios on veïnejaven l'ahir i l'avui, i on s'obrien belles perspectives per a un futur normal. Al valor objectiu de la col·lecció cal afegir l'esforç titànic de Cruzet, sense el qual aquest monument editorial no existiria. El dia que algú escriguï la història de les dificultats amb què topà la Publicació del *Criteri* de Balmes i del *Kempis* en traducció catalana, i el que costà de vèncer les resistències que s'oposaven en general a la publicació de qualsevol traducció, tindrem uns quants exemples ben significatius de la tenacitat i l'esperit catalaníssim de Cruzet. A ell devem prestigioses col·leccions: Selecta, Perenne, Excelsa (calia triar, la prudència ho imposava, noms bilingües), Selecta Universal i Aedos. És una producció bibliogràfica de la més gran importància. També fóra important que els lectors catalans, sobretot els joves, sabessin, i no oblidessin, que la relativa normalitat editorial d'avui no existiria sense l'esforç de Cruzet, en el llarg endemà de la guerra civil.

Tomàs Garcés

JOSEP JANÉS I OLIVÉ
i l'aventura dels Quaderns Literaris
(1913 - 1959)

Josep Janés i Olivé, va néixer a la barriada de Coll-blanc de l'Hospitalet de Llobregat (Barcelona), el primer de setembre de 1913.

Poques vegades en la vida dels homes es dona el cas d'una vocació tan prematura i tan tenaçment seguida, a través de tota mena de vicissituds com la que palesà Janés.

Ans de la seva definitiva faceta d'editor, Janés passarà per la de periodista. Després de **Bandera** revista de Coll-blanc, (fundada per ell el 1930), a dinou anys emprèn l'aventura del **Diari Mercantil**. El diari tingué poca vida, però ben aviat creà el vesperí **AVUI-Diari de Catalunya**, que igualment fou de curta durada.

En el terreny periodístic arriba Janés al cim de la seva gran il·lusió quan pogué fundar la revista **La Rosa dels Vents** (revista de Literatura, Assaig i Crítica). Era l'any 1936 i tenia vint-i-tres anys.

El 1934 Janés troba definitivament el seu centre quan, a principis d'any, oferí al públic el primer número dels seus **Quaderns Literaris** que foren una gran realitat fins a

l'acabament mateix de la nostra guerra. Aquell primer volum, fou una reedició de **Les presons imaginàries** de Pere Coromines.

Daquests **Quaderns Literaris**, tan selectes i d'una qualitat literària tan gran, podríem citar-ne autors i obres que ens confirmarien que hi editava el bo i millor dels literats contemporanis de casa nostra, com també hi veuríem la incorporació, amb acurades traduccions, de grans autors universals. El nombre de títols publicats voreja els dos-cents i els preus no podien ésser més assequibles: seixanta cèntims, setanta-cinc i, ja en plena guerra, a pesseta. Es tractava, doncs, d'una col·lecció popular, precedent de les edicions de butxaca.

Hi inclourà després una sèrie titulada **La Rosa dels Vents**, més triada encara, i de més bella presentació, i que demostra com Janés seguia obsessionat per aquest títol de la seva revista.

No podem detallar aquí amb l'extensió que voldríem autors i obres que arribà a publicar, però recordem el núm. 100-101 dels **Quaderns Literaris** aquell volum extraordinari: **Antologia de la Poesia Catalana**, preparat per Martí de Riquer, J.M. Miquel i Vergés i Joan Teixidor. I el volum 139-140: **Antologia de la Poesia Patriòtica Catalana** amb un pròleg de l'Agustí Esclasans i epíleg del mateix Janés, editat en plena guerra. Com a poeta no podem oblidar les seves obres **Tu i Combat del somni**.

L'ensulsiada varià la constant de Janés; no pas la seva vocació d'editor i amador dels bons llibres. Però llavors hagué de publicar gairebé només en castellà, i tanmateix tornà a ser un editor considerable.

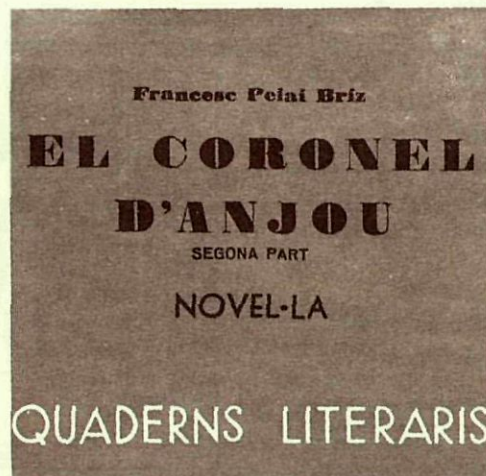
L'obsessió de Janés de crear una bona col·lecció en català, perdurà sempre. Intentà novament la reparició de **La Rosa dels Vents** on publica, entre altres, **El somriure dels Sants de Miquel Llor i Terres de l'Ebre** de S.J. Arbó. A part el 1947 una extensa antologia històrica de la poesia catalana moderna, la primera després de la desfeta.

Però alhora Janés pagava traductors que ho havien perdut tot en la contesa.

Només per ajudar-los els feia traduir al català els seus èxits editorials, bo i esperant temps millors per a incorporar-los a la nostra història literària. Previsor com era, en aquest aspecte, quan adquiria uns drets d'autor ho feia deixant ben clar: "Para todas las literaturas hispánicas".

La seva mort als Monjos, prop de Vilafranca en accident de cotxe, el 1959, truncà una obra en marxa, fecunda i perdurable.

Joan Rius i Vila

INNOCENCI LÓPEZ BERNAGOSSI,
editor popular

(1829 - 1895)

El periodisme d'humor i de sàtira política -tan important a casa nostra- tingué en la persona d'Innocenci López Bernagossi un dels seus més fermes puntals. Durant la segona meitat del segle XIX, des de la seva "Llibreria Espanyola" (Rambla del Centre 20, costat per costat de l'"Hotel Oriente"), petita com un cop de puny, portà en renou tot Barcelona. Enfuriats o enriolats, segons fossin les seves idees o situacions particulars, els barcelonins no deixaven passar setmana sense comentar els dibuixos i acudits de les publicacions "d'en López". Mogut pel seu republicanisme -abrandat i menjacapellans, però de noble idealisme- connectà amb menestrals i gent treballadora. Utilitzant un llenguatge eminentment gràfic, que entrava pels ulls i feia interessar-se per les seves publicacions fins els que no sabien de lletra, aconseguí que arribessin a les masses, amb la deguda eficàcia, moltes idees de progrés i de reivindicació social que llavors naixien entre nosaltres. Per molt poc preu -dos quartos, cinc i deu cèntims- oferí unes publicacions de qualitat, realitzades pels millors dibuixants i pels escriptors amb més

sentit de l'actualitat. Tomàs Padró, Manuel Moliné, Apel·les Mestres, Eusebi Planas, Marià Foix, Antoni Fabrès, Josep Llovera, Lluís Labarta, Nicanor Vázquez, Modest Urgell, Ramon Casas, Santiago Russinyol, Isidre Nonell, i molts d'altres il·lustraren en un moment o altre les planes dels seus setmanaris. "La Campana de Gràcia" i "L'Esquella de la Torratxa" que ell fundà -de marcat caire polític la primera; de crítica municipal la segona- foren així, malgrat equivocacions circumstancials i extremismes del moment, uns formidables instruments de formació cívica. Sempre d'oposició -quan, molts anys després, van tenir el règim que demanaven, la seva influència va esmortir-se-, crearen consciència ciutadana en molts aspectes; i el més remarcable ara quan tant ho necessitem, fou el que fa referència a l'ús normal de la pròpia llengua, que ambdues publicacions empraren i defensaren.

L'Innocenci López Bernagossi, nascut a Girona l'any 1829, inicia la seva activitat editora a Barcelona l'any 1859 amb "El Cañón Rayado", periòdic dedicat a la guerra d'Àfrica. El 1865, arribà acompanyat per "Lo Xanguet", primera de les seves publicacions catalanes, realitzada per Frederic Soler "Serafí Pitarra" i Josep Lluís Pellicer "Nyapus", i per "Un tros de paper". Després vingueren "Lo Noy de la Mare" (1866), "La Rambla" (1867), "La Pubilla" (1867), "El tren" (1867), "El Ateneo" (1868), "La Rambla" (1868), "¡ ! La Tabola! ! " (1868), "Lo Somatent" (1868), "Las Barras Catalanas" (1869), "La Campana de Gràcia" (1870), "El Golpe de Estado" (1870), "Lo Foraster" (1872), "La Esquella de la Torratxa" (1872), "La Tomasa" (1872), "L'Any Nou" (1874), "La Esquella de la Torratxa" (1874), "La Esquella de la Torratxa" (1879), etc. *

En llibre català edità El Carnaval, de Robert Robert; els Singlots poètics de

* Per als almanacs, dono les dades dels anys en què foren editats. La repetició dels noms de "La Rambla" i de "La Esquella de la Torratxa", aquesta amb la seva grafia primitiva, és deguda a l'existència de diferents èpoques dels esmentats setmanaris.

"Serafí Pitarra"; obres teatrals de J. Martí Arnau, Conrad Roure, Albert Llanas, Eduard Aulés, Lleó Fontova i "C. Gumà"; poemes de Víctor Balaguer; escrits de Valentí Almirall; etc.

Com a editor, el senyor López Bernagossi fou home d'empenta. Fundà una dinastia -el seu fill, Antoni López Benturas, continuà el negoci per molts anys, i el seu nét, Antoni López Llausàs, creà primer la "Catalònia" i després grans empreses editores americanes- i encertà amb un estil. "La Campana de Gràcia" i "L'Esquella de la Torratxa" aconseguiren en vida d'Innocenci López -morí el 22 de setembre de 1895- tirades de trenta mil exemplars quan Barcelona, amb les poblacions que ara són barris, no arribava als quatre-cents mil habitants. Per nombre de lectors i sentit d'oportunitat Innocenci López Bernagossi fou el primer dels editors populars del seu temps.

Josep M. Cadena

NUM. 1066 BARCELONA 8 DE NOVEMBRE DE 1907 ANY 29

LA ESQUELLA
DE LA
TORRATXA

PERIÒDIC SATÍRICH
HUMORÍSTICH, IL·LUSTRAT Y LITERARI
DIRECCIÓ AL SEU PAS D'ESTRELLA I CAJA GENERAL

10 cèntims cada número per tot Espanya.
Números atrasats 20 cèntims

ADMINISTRACIÓ Y REDACCIÓ PERU DE SUSCRIPCIO
LIBRERIA ESPAÑOLA, RAMBLA DEL MITJ, NUM. 20 Foru de Barcelona, cada trimestre Espanya, 8 pesetas
BARCELONA Extranger, 6.

FETXA MEMORABLE

1907
OCTUBRE
28
LUNES
GRAN-VIA A

—Bueno!... Avuy spunto el día del començament dels treballs de la Reforma. ¡Quán podré spuntar el día del acabament!

**ANTONI LÓPEZ LLAUSÀS,
i les edicions de la Llibreria Catalònia**

Cal dir-ho de seguida: Antoni López Llausàs ha estat l'instrument de la seva hora. I la seva hora, mal comptada, és la que va del 1920 al 1936. Aleshores, 1920, ja es trobava en declivi l'estel del gran apòstol de l'edició catalana que va ser Francesc Matheu. Es pot dir que la causa del seu descens va ser la seva dèria antinormista: "Catalana", la seva darrera revista, n'és testimoni.

La desaparició de Francesc Matheu de l'escena de les edicions en català hauria pogut representar l'inconvenient de la discontinuïtat a desgrat de la premsa catalana aleshores existent i fins a desgrat de l'Editorial Catalana nascuda a l'empara del diari "La Veu de Catalunya". Tot aquest gros inconvenient de la discontinuïtat va quedar salvat gràcies a l'aparició d'Antoni López Llausàs.

Ho duia a la sang. Fill del "vell López" -d'Antoni López i Benturas, el de la Llibreria Espanyola i editor dels setmanaris "La Campana de Gràcia" i "L'Esquella de la Torratxa", - i nét del no menys famós Innocent López Bernagossi, jove i coratjós

es decidí de seguir pel seu compte el camí que havien fressat el seu pare i el seu avi: fundà la Llibreria Catalònia, creà la impremta que duia el seu nom, i amb aquests dos instruments bàsics es llançà a l'aventura de l'editorial catalana.

De seguida es veu que Antoni López Llausàs anava per uns camins que no havien seguit ni Francesc Matheu ni Antoni López Benturas. L'estreta vinculació de López Llausàs amb els postulats de Pompeu Fabra van donar per resolt el problema que encara anguniejava alguns esperits d'aquella hora: el de l'ortografia que calia adoptar. López Llausàs no tingué cap dubte, i es convertí en un eficaç propagador de les Normes: totes les seves creacions editorials i tot el que sortí de la seva impremta aparegué amb el signe de la i llatina.

Daltra banda, el títol que posà a la nova llibreria ja denota que el seu esperit era més avançat que el del seu pare. Amb aquest esperit es llançà a l'edició de llibres. Al costat de la "Biblioteca Literària" i de la "Biblioteca Catalònia", publicà l'ambiciosa **Història de Catalunya** d'Antoni Rovira i Virgili, creà els "Quaderns Blaus", fusionà amb la seva l'Editorial Catalana, fundà la "Biblioteca Univers", donà renovats impulsos al magazine "D'Ací i D'Allà", oferí al gran públic el **Diccionari General de la Llengua Catalana** de Pompeu Fabra, i escriví en conjunt un dels capítols més importants de la història del llibre català.

Per aquesta raó, Antoni López Llausàs, que ha estat un dels grans apòstols de l'edició catalana, ha lligat, el seu nom a la història de Catalunya.

Josep Miracle

JAUME MASSÓ I TORRENTS
i l'obra editorial de L'Avenç
(1863 - 1943)

Jaume Massó i Torrents (1863-1943) s'havia dedicat a l'edició de llibres des del mateix 1881 quan, a divuit anys, fundà la revista "L'Avenç": el número 7 de l'època velografiada (23 d'octubre de 1881) ja anunciava l'edició d'un *Àlbum Casas* que aplegava diverses historietes dibuixades per l'il·lustre i aleshores desconegut pintor. A aquest seguiren deu títols més, que venia el mateix Massó a la rebotiga de la modesta redacció de "L'Avenç".

La passió editora de Jaume Massó no pogué, però, realitzar-se plenament fins que el 1891 s'associà amb Joaquim Casas i Carbó i pogueren adquirir impremta i local propis, obriren llibreria i iniciaren la publicació normal de llibres, el primer dels quals fou l'*Ensayo de catalán moderno* (1891) de Pompeu Fabra. Amb aquest significatiu títol s'iniciava, de fet, una llarga nòmina de volums que feren de "L'Avenç" la més incisiva i eficaç editorial del tombant de segle.

Sense comptar, naturalment, amb la gran quantitat de llibres i revistes que edità la impremta de "L'Avenç" per encàrrec

d'altres entitats culturals, el nombre de llibres que publicaren s'apropa als quatre-cents, entre els quals caldria citar, per la seva acurada edició o per la importància dels textos: la *Festa modernista del Cau Ferrat* (1895), *Los cuatrocentistas catalanes* (1906), de Sanpere i Miquel i el conjunt de llibres editats per a la "Biblioteca Hispànica" de Foulché-Delbosc.

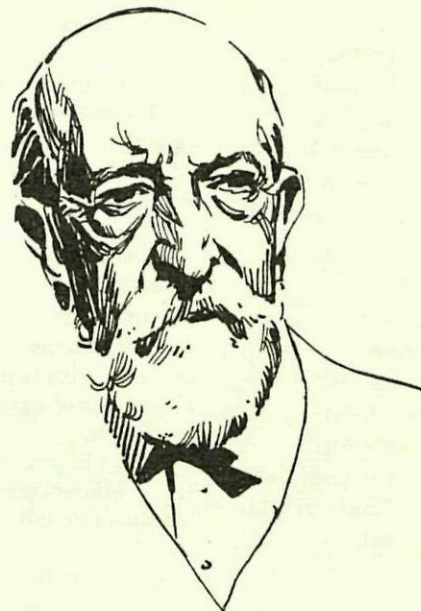
Menció a part mereix la "Biblioteca Popular de l'Avenç", que edità, entre 1903 i 1916, 143 volums al preu, realment popular per a l'època, de 50 cèntims. L'orientació de la col·lecció fou molt clara: per una banda, la traducció de tot el que de millor i de més nou podia oferir la cultura europea: el 43'5% dels llibres editats per la "Popular" són traduccions, i d'entre els seus autors traduïts el 38% són clàssics i el 62% contemporanis. La voluntat d'incorporar-se a l'hora espiritual d'Europa és inqüestionable. L'altra vessant de la col·lecció s'orienta a l'edició d'originals catalans amb la deliberada intenció de promocionar títols i autors que renovessin el panorama literari del moment: el 67% dels originals catalans són primeres edicions i el 17% correspon a autors fins aleshores inèdits. Formen legió els autors del Modernisme que veieren editada llur "opera prima" per "L'Avenç". Aquesta actitud atenia també a la promoció de gèneres (la narrativa ocupa el 57% del total, mentre que la poesia representa només el 9%) a base, fins i tot, d'organitzar (1904) un concurs de novel·les que representà la publicació de sis dels títols premiats.

Tota aquesta febre editorial responia a un disseny cultural perfectament definit: la cultura catalana orientada des de la Renaixença a la recuperació social de l'idioma, a la consecució de la dignitat literària i a la reivindicació regionalista, necessitava, per a servir amb major eficàcia aquest ideal, una plenitud cultural que l'aparellés amb la resta de les cultures europees i li conferís independència literària. Li urgia, doncs, la incorporació de l'avantguarda europea, el prestigi que li aportaria una nova generació d'autors i una renovació dels gèneres,

i totes aquelles orientacions que, com la regularització del català literari patrocinada per Fabra o el rigor crític que exhibia la revista, caracteritzaren l'obra cultural de "L'Avenç". I tot això, és clar, plantejat com una opció "avançada" renovadora i moderna enfront de l'entumiment de la Renaixença. No crec que quedin gaires dubtes sobre l'eficàcia i la brillantor amb què "L'Avenç" serví aquests propòsits.

La rendabilitat del negoci no fou tan brillant: per tres vegades Jaume Massó necessità el reforç d'un associat. El 1897 li calgué, encara, l'ajut ocasional d'un tal senyor Elias i durant el període de 1904 a 1906 recorregué al capital del senyor Ponsa. L'editorial es mantingué, però, a ple rendiment fins el 1910. A partir d'aquest any les edicions flauegen i "L'Avenç" ja no remuntà la crisi fins a la liquidació del negoci. Això s'esdevingué, molt probablement, el 1918, en què Jaume Massó vengué la impremta a la Casa de Caritat i els drets editorials al bibliòfil-antiquari senyor Servat.

Ramon Pla i Arxé

FRANCESC MATHEU,
l'home de la "Il·lustració"
(1851 - 1938)

Francesc Matheu i Fornells va néixer a Barcelona el 16 d'octubre de 1851 i va morir a Sant Antoni de Vilamajor el 10 de desembre de 1938. La seva vida, malgrat que passà sovint per camins que la perspectiva històrica obliga a qualificar d'equivocats, fou un acte continuat de servei a la cultura catalana amb una marxa progressiva cap a la dreta, la qual, no ha de fer oblidar que fou col·laborador de *Lo Sometent*, "periodich polítich lliberal" -una història de 37 números entre el 24 d'octubre de 1868 i el 7 d'agost de 1869-, i que, a començaments del nostre segle, demanà i obtingué col·laboració de Gabriel Alomar per a la *Il·lustració*.

En Matheu creador ha restat en segon lloc al costat de l'home d'acció, però la seva poesia, cap a 1880, és una de les més obertes al món a Catalunya: possiblement la insistència en una línia patriòtica, en perjudici d'un vessant que podríem anomenar "Heine", el perjudicà. La seva activitat el dugué a moltes corporacions, però el defineix, sobretot, la vinculació als Jocs Florals de Barcelona, en els quals sostingué, com en totes les seves altres activitats, la batalla contra les "Normes" de l'Institut, una batalla en la qual, noblement, cedí en plena República quan, lògicament, la mateixa Generalitat les havia fetes seves: la

seva màxima activitat, però, fou la d'editor.

Amb una petita experiència com a director -la de **La Gramalla**, "semnari català" de "Lliteratura, Ciències i Arts", amb 18 números entre el 14 de maig i el 10 de setembre de 1870-, arribà Matheu a la "Ilustració Catalana", "periòdic desenal -després quinzenal, Artístich, Literari i Científich", dirigit i editat per Carles Sampons, el primer número del qual sortí el 10 de juliol de 1880. La mort del director-editor, dos anys després, deixà la publicació en mans de Matheu, el qual la sostingué fins al 31 de març de 1894. La "Ilustració", amb la seva presentació acurada i la seva valuosa informació gràfica, fou la primera gran revista catalana, i un considerable salt endavant en el temps.

Aquesta realització, amb un petit canvi en el nom, fou continuada per mitjà d'una societat vertebrada per ell mateix: fou "Ilustració Catalana", que Matheu edità i dirigí. Es publicà amb periodicitat setmanal del 7 de juny de 1903 al 30 de desembre de 1917, però, des de 1907, el darrer número de cada mes es dedicà a la dona, amb el títol especial de **Feminal**: dels 759 números de la col·lecció completa, n'hi corresponen 128.

La crisi del paper derivada de la Guerra Europea causà la desaparició de la revista, que Matheu substituï per una de més modesta anomenada **Catalana**: 229 números del 7 d'abril de 1918 al 31 de desembre de 1925. El títol de la publicació també procedia de l'anterior amb supressió d'un mot, en aquest cas, no cal dir-ho, més important.

"Ilustració Catalana" fou una empresa editorial molt important, fins i tot al marge de la revista. En són prova l'edició de luxe de **L'Atlàntida** (1906) i els 27 volums d'obres completes, començats a publicar l'any 1913, pel que fa a Verdaguier; i, també, obres completes d'Emili Vilanova, Miquel dels Sants Oliver i Miquel Costa i Llobera, i poesia completes de Marià Aguiló i Joan Alcover. En un to encara més popular, cal remarcar la col·lecció **Lectura Popular**, publicada entre 1913 i 1920, amb un total de 21 volums de preu molt econòmic, i una renglera important d'autors començada per Maragall, Guimerà, Narcís Ollé i Oliver.

L'any 1935, "Ilustració" fou liquidada definitivament. La seva mort era d'abans, com la seva obra. És, en conjunt, una de les obres editorials que mereixen més respecte entre les dels primers 30 anys del nostre segle. Fou, sens dubte, la gran obra de Francesc Matheu.

Josep Faulí

Ilustració Catalana

REVISTA SETMANAL ILUSTRADA
Any IV. BARCELONA, 13 MAIG 1906 N.º 154

JOCIS FLORALS. — ASPECTE DE LA SALA DE LA LLOTJA DURANT LA FESTA

Ab lo moment d'obrir de cad'any s'ha celebrat la festa dels Jocs Florals de Barcelona a la Gran Sala de la Llotja. És la quarantasetena després de la restauració

que s'organitza amb Catalunya a peu amb la intenció d'afegir el nostre país a la gran festa que té lloc a Barcelona.

avui i esmorzar i ocupar el rest dels Jocs i un dia més, i com a hores de ens la ves cada dia rebre i de plerament que s'organitza per les seccions de Catala-

Ilustració Catalana

REVISTA SETMANAL ILUSTRADA
Any IV. BARCELONA, 31 OCTUBRE 1906 N.º 177

Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana

RAMON MIQUEL I PLANAS,
bibliòfil i editor de llibres clàssics

(1874 - 1950)

Si **BIBLIÒFIL** vol dir que estima els llibres, Ramon Miquel i Planas n'és l'arquetipus. El seu gust exquisit i el profund coneixement que tenia de la bibliografia antiga i moderna el guiaren tothora en la tria dels llibres que incorporava a la seva biblioteca. Seguia amb el màxim rigor aquella exacta definició que Anatole France féu de la bibliofília: "El millor text en la millor edició", i, aquest anhel de perfecció, el posà en totes les activitats que desplegà en el món dels llibres.

Com a **ESCRITOR**, ens ha deixat centenars d'excel·lents treballs, en articles, opuscles, i llibres tractant de bibliofília, bibliografia, arts gràfiques, literatura i filologia. Ningú millor que ell exhuma els nostres autors antics. La seva labor d'escriptor i d'investigador li fou reconeguda per les Acadèmies de Barcelona i de Madrid, que l'acolliren en el seu si: aquelles, com a membre de número; aquestes, com a membre corresponent. I m'excuso que, per manca d'espai, no pugui enumerar molts altres títols i càrrecs que ostentà.

Les arts gràfiques no tenien secrets per a Miquel i Planas. Això vol dir que com a **IMPRESSOR**, brillà en grau superlatiu. Els llibres que imprimí, molt del gust de la seva època, en són exemples cabdals. Nítidament impresos sobre bons papers, i il·lustrats quasi sempre per procediments nobles com el boix, l'aiguafort, la litografia, etc.

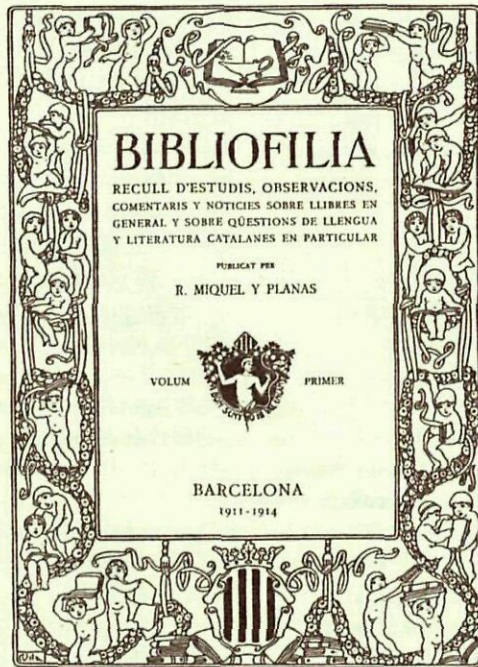
Com a **RELLIGADOR**, Miquel i Planas s'avançà a la seva època. Del seu obrador sortiren veritables joiells, que elevaren les tapes dels llibres a la categoria d'obres d'art. A ell es deuen, entre altres peces importants, unes singulars relligadures d'estil modernista -algunes en cuir repússat- i la restauració dels ferros mudèjars en la decoració exterior dels llibres.

Si Miquel i Planas coneixia el contingut i el continent dels llibres en tan alt grau, la seva labor com a **EDITOR** havia de ser necessàriament important. Ho saben bé els qui tenen la sort de posseir, entre altres publicacions seves, els dos volums de **Bibliofília**, homenatge al llibre i a la llengua; els 21 volums de la "Nova Biblioteca Catalana", d'obres d'autors antics, i els 10 volums de les "Històries d'altre temps", on es publiquen, sovint per primera vegada, moltes obres manuscrites catalanes, que jeien oblidades i inèdites en arxius i biblioteques. De les diverses publicacions, originals o d'altres autors, fins a passar del centenar, que Miquel i Planes donà a la llum els primers cinquanta anys d'aquest segle, cal destacar els 11 volums de "La Pequeña Colección del Bibliófilo", que per la seva perfecció constitueixen un miracle de les arts gràfiques. La influència del polígraf Ramon Miquel i Planas ha estat molt beneficiosa per a les promocions contemporànies d'intel·lectuals, editors i industrials de les arts gràfiques del nostre país.

Qui vulgui aprofundir en la gran labor que dugué a terme Ramon Miquel i Planas pot acudir, a més de les seves pròpies obres, a les publicacions següents: Arcadi de Boves Balaguer, *La actividad social de Ramón*

Miquel i Planas; Lluís Farauo de Sant-Germain, *Recuerdos de mi amistad con Ramón Miquel i Planas*; Antoni Ollé Pinell, *Ramón Miquel y Planas, artista creador de libros*; Josep Porter, *La bibliofilia catalana y Ramón Miquel y Planas*; del mateix autor, *Ramón Miquel i Planas i els llibres*; Martí de Riquer, *Miquel y Planas, editor de textos medievales*; Josep Rodergas, *Semblança i Bibliografia de Ramon Miquel i Planas*.

Josep Porter

FRANCESC DE BORJA MOLL
o la projecció cultural de les Balears
(1903)

Mossèn Antoni M. Alcover, per a dur a terme la publicació del *Diccionari Català-Valencià-Balear* va fundar, l'any 1926, la Impremta de Mossèn Alcover, que pocs anys més tard, es convertiria en l'Editorial Alcover, S.L.. En morir mossèn Alcover (1932), el senyor Francesc de B. Moll i Casanovas va entrar en possessió de mitja part de les aportacions societàries, però, per a fer realment viable l'empresa, n'hagué de comprar l'altre meitat, fet que conduí a la dissolució de la societat esmentada (1933). Aprofitant la infraestructura de l'editorial dissolta, tanmateix ben precària, el senyor Moll reprenqué les publicacions en català, tot aconseguint, amb el transcurs del temps, un centre editorial de valor decisiu dins el context català i el primer en importància -tant des del punt de vista històric com econòmic- de les Illes Balears.

El creixement de l'Editorial ha estat progressiu i paral·lel al major desenvolupament institucional de la cultura catalana. Durant els anys difícils de la postguerra, l'Editorial Moll va ésser de les poques que seguiren publicant en català, malgrat el cúmul immens de circumstàncies adverses que s'havia de superar. Fruit d'aquesta constància i dedicació és el present

esponerós, un present que sobrepassa els límits localistes inicials, per altra banda històricament justificats. La complexitat i la importància de l'Editorial Moll queda reflectida per les següents obres publicades i col·leccions vigents:

I. **DICCIONARI CATALÀ-VALENCIÀ-BALEAR**, obra magna i fonamental de la llengua Catalana. Consta de 10 volums. El primer fascicle va sortir l'any 1926, en vida de mossèn Alcover. Després d'una sèrie d'interrupcions, degudes principalment a l'elevat cost de l'obra i als trasbalsaments causats per la guerra civil, l'any 1950 es va iniciar la que seria l'etapa final. Si la preparació i impressió dels dos primers volums havia durat nou anys (1926-1935), la dels vuit restants sols en va durar tretze (1949-1962).

II. **RONDAIES MALLORQUINES**, col·lecció de contes populars mallorquins recollits per mossèn Alcover i que ell mateix va començar a editar. Fins avui hi ha 24 volums publicats, alguns dels quals esgotats. Aquesta obra té una gran acceptació entre la gent menuda mallorquina, fet que queda demostrat per l'elevat número -un centenar de mil- d'exemplars venuts.

III. **LES ILLES D'OR**, Biblioteca de Literatura, Història i Ciències de les Balears. Iniciada l'any 1934 fins avui duu 103 volums publicats d'autors nascuts a les Illes Balears. La temàtica de les obres és tan àmplia que fa la col·lecció imprescindible per a qualsevulla que vulgui conèixer les Illes.

IV. **BIBLIOTECA RAIXA**, col·lecció de llibres de butxaca on hi ha publicades obres d'autors catalans -especialment del Principat i del País Valencià- i estrangers de totes les èpoques. Comprèn les seccions de literatura moderna, clàssics, art, ciències socials, tècnica i ciències de la natura. Va iniciar-se l'any 1954 sortint regularment fins l'any 1964, fins publicar 70 volums i uns interessants "Cap d'any" a manera de cròniques culturals. La segona sèrie va començar a publicar-se l'any 1968, amb un altre format i suggestiva presentació.

V. **COL·LECCIÓ ELS TREBALLS I ELS DIES**, formada de monografies d'història,

assaig, folklore, ciència i documents. Fins avui hi ha vuit obres publicades, i en sobresurt el **Cançoner Popular de Mallorca**, de cinc volums.

VI. **COL·LECCIÓ LA BALANGUERA**, de poesia catalana. La primera obra es va publicar l'any 1961 i fins avui se n'han publicades cinc.

A més de les col·leccions ressenyades, l'Editorial Moll ha publicat un altre tipus d'obres en edicions especials, essent les més importants les **Obres de Maria Antònia Salvà**, i **Exemplaria Mundi**, biblioteca d'obres mestres de la literatura universal, editades en els seus idiomes originals, com són obres de J. Alcover, Quevedo, Leopardi i Keats.

Ja he fet esment que una de les claus per a entendre la importància de l'Editorial Moll s'ha de cercar en el caràcter del seu fundador, home constant en les empreses i optimista davant els obstacles. Ara sols resta dir que dins un plantejament de mitjans culturals, l'Editorial Moll no sols ha fet possible una continuïtat d'un públic lector, sinó que també la seva trajectòria ha estat un estímul poderós de l'actual moment literari mallorquí, tan interessant, i del català en general. La creació per part de l'Editorial dels premis "Illes d'Or", per a escriptors balears menors de trenta anys, i el "Raixa", d'investigació, són exponentes d'uns objectius fermes vers la consolidació d'una cultura que reclama una àmplia i autèntica vida a l'aire lliure dels pobles.

Gregori Mir

JOSEP QUERALT I CLAPÉS
i les Edicions Proa
(- 1965)

L'EDITORIAL PROA fou fundada a Badalona l'any 1928. Els promotors foren Marcel·lí Antich, traspassat a Costa Rica el 1970, i Josep Queralt i Clapés traspassat a Perpinyà a darreries del 1965. Queralt, que hi consagraria tota la vida, quedà en definitiva com a editor i féu la primera aportació de capital: una suma que avui semblaria irrisòria però que, per a obtenir-la, hagué d'hipotecar la seva casa de Badalona. El propòsit de l'editorial era donar impuls a la novel·la catalana que en aquells temps de gran eferescència espiritual es dividia en contradictòries tendències i apassionava els lectors. L'editorial es caracteritzaria per les traduccions que oferiria, a manera d'estímul i exemple, dels autors d'esperit més universal, més renovadors i que millor defensessin els ideals de llibertat humana. Alhora, empresa divulgadora de cultura, tractaria de fer-se abastable a tots els estaments. La designació com a director de Puig i Ferrater, novel·lista cent per cent i escriptor de tendències multitudinàries, era un encert per fer anar endavant aquests propòsits. I, efectivament, els volums de Proa, de tapes grogues empastades, sobrecoberta taronja, un velar com a anagrama i el lema ambiciós de "Navego a

Tot Vent" no trigarien a constituir la col·lecció més popular de novel·les en llengua catalana que fins aleshores hagués existit. Una tan bella acollida permetria que, dos anys després, el 1930, l'editorial iniciés una nova col·lecció amb volums de més cos -"Els d'Ara"- destinada a publicar les obres que obtinguessin una més immediata ressonància internacional. De fet, les dues col·leccions no es diferenciaven pel contingut sinó que es complementaven.

L'èxit aconseguit amb tanta rapidesa, no es devia solament al to de l'editorial, tant d'acord amb l'anhel que es respirava en tot el país, sinó a uns quants encerts realment sensacionals. El més important i memorable és que per primera vegada en una llengua hispànica s'oferissin, en traduccions directes del text original, les obres cabdals de Tolstoi i de Dostoievki. El traductor era un escriptor tan conegut d'aquell país com Andreu Nin, el qual, a més, traduiria també alguns dels autors soviètics més representatius. Paral·lelament, en visible contrast, Proa introduïa a la Península Marcel Proust, a través de l'assagista que segurament n'era més conegut: J. Bofill i Ferro. Per la seva banda, Miquel Llor hi traduïa Andrés Gide i després de les sobredaurades traduccions que Josep Carner feia de Dickens, C. A. Jordana, especialista en literatura anglesa, oferia Virginia Woolf, mentre Ernest M. Ferrando hi transcrivia alguns dels més tèrbols novel·listes germànics...

A l mateix temps, noves tongades de novel·listes catalans hi debutaven: Sebastià J. Arbó, Rafael Tasis, Esclasans, M. Teresa Vernet, etc. Altres hi publicaven algunes de les seves primeres obres: el ja susdit Miquel Llor, Xavier Benguerel, Mercè Rodoreda, Millàs Raurell, etc. Ni recordar caldria que Puig i Ferrater hi lliurava tota la seva producció, que tan enceses polèmiques promovia. I, en format especial, a causa de l'extensió, els autobiogràfics "Camins de França".

T runcada la publicació de Proa a Catalunya, rebrostanta a Perpinyà el 1951 amb **El ben cofat i l'altre**, de Josep Carner. I bé que prosseguí oferint algunes

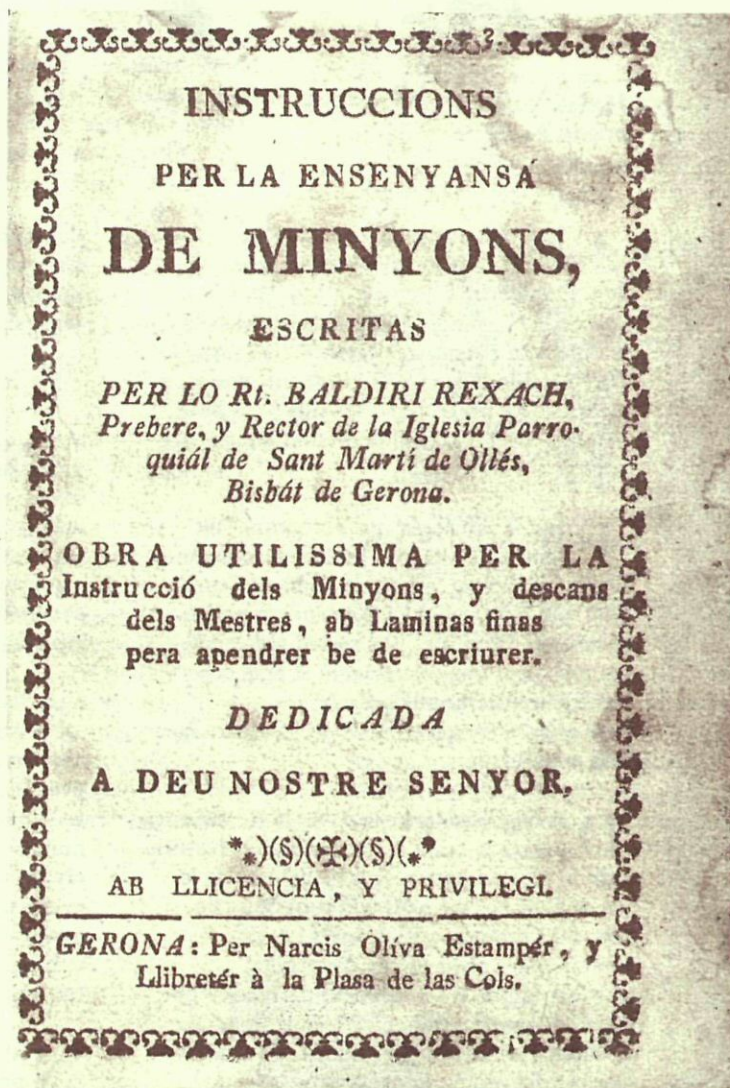
notables produccions inèdites o traduïdes, el motiu essencial de la represa era la publicació dels dotze densos volums en gran format d'*El Pelegrí apassionat* -selva novel·lística encara no del tot ben explorada- de Puig i Ferrater.

Esgotades les possibilitats de mantenir-se a França, hom féu gestions per retornar l'editorial Proa a Catalunya. La transacció resultà difícil perquè a Josep Queralt se li feia dolorós

trencar els lligams vitals que l'unien amb la seva empresa. Finalment J. B. Cendrós ho aconseguí i incorporà la ja antiga i benemèrita editorial badalonina a Aymà, S. A. Editora. Nomenat director Joan Oliver, l'any 1964 es reprenia la publicació de Proa a Catalunya, amb el mateix esperit i propòsits d'antany, però adaptada als nostres temps per la sensibilitat, el gust i les novetats que ofereix. Els èxits ja obtinguts en aquesta nova i definitiva etapa, n'asseguren la continuïtat.

Domènec Guansé

Les "Instruccions per a l'ensenyança de minyons... per aprendre bé d'escriure", fruit de l'experiència que com a Mestre de minyons des del 1730 adquirí Mossèn Baldiri Reixach, a Vilademuls (Gironès). L'obra tingué gran difusió -7 edicions en català i fou traduïda al castellà i al francès-. Sustenta els mètodes pedagògics de formació gradual elaborats per l'escola de Port-Royal i preconitza l'ensenyament en llengua vulgar i l'abandonament del llatí com a idioma docent. Llibre notable per la singularitat del tema, ja que és un dels primers llibres pedagògics publicats a Europa.

JOSEP MARIA DE CASACUBERTA,
erudit i editor
(1897)

A viat farà mig segle que començà a ésser un fet la tasca editorial de Josep Maria de Casacuberta. En efecte, l'any 1924 apareixia el primer volum d'una col·lecció anomenada *Els nostres clàssics* de l'Editorial Barcino, fundada per ell. I era una edició -acurada, de presentació senzilla però molt pensada- de *Lo Somni* de Bernat Metge. El títol és tot un símbol.

Perquè ben segur que al moment de tenir a les mans el primer dels "seus" llibres i el primer volum de l'editorial que amb una discreció tota noucentista volgué anomenar "Barcino", un somni esdevenia realitat, i era una contribució al gran somni col·lectiu iniciat amb la *Renaixença*, o sigui amb l'entrada en acció de la consciència dels conscients.

Des del subsòl romàntic de la *Renaixença* pujava la crida del passat i de la història, i allí hi havia aquests clàssics, deixats de la mà de Déu durant segles. Era un objectiu, com fer i ordenar arxius, refer i crear biblioteques, obrir espais de recerca, retrobar el que era perdut. I un objectiu que s'havia d'assolir mitjançant una ambició de totalitat i un criteri d'exigència. Heus ací un aspecte del somni; i com Josep Maria de

Casacuberta ha demostrat, no era pas un objectiu inassolible, però, tota la seva preparació, amb mètodes i dedicació propis, sense defalliments ni impaciències.

Els qui han treballat o col·laborat amb Josep Maria de Casacuberta saben què vol dir per a ell "editar". No es tracta precisament de fer d'intermediari entre els autors i el públic, sinó de treballar amb els autors, de pensar i treballar cada volum de cap a cap, i sobretot de saber esperar sense cap pressa que arribi el moment oportú, que el treball estigui del tot a punt i que l'exigència sigui acompanyada.

Això vol dir no mesurar el temps ni el cost, i treballar sempre amb dedicació absoluta. Reunides unes condicions personals -de coneixements, d'aptituds, de possibilitats mínimes de tipus material- homes com Josep Maria de Casacuberta són els qui més han contribuït a fer del llibre català un instrument molt seriós, apte per a qualsevol desenvolupament de la nostra cultura. Però ja sabem que no hi ha cultura catalana sense sacrifici ...

Nat el 1897, Josep Maria de Casacuberta pertany a la generació més esperançada

i més frustrada, ja que la Mancomunitat els coincidirí amb l'adolescència i la guerra i el seu desenllaç els coincidirien amb la maduresa. Graduat universitari i especialitzat en filosofia romànica, amb estudis a Montpeller i a Zuric, quan empenia la seva obra havia traçat ja a fons el seu camí. Val a dir que ha tingut en Dolors Hostalrich, la seva muller, una col·laboradora excel·lent. Obtingué també la col·laboració d'erudits, estudiosos i divulgadors de totes les tendències i de tot aquest temps, des de Pompeu Fabra als escriptors més joves d'aquests darrers anys.

Perquè al costat de la col·lecció "Els Nostres Clàssics" que assolí fa temps més d'un centenar de volums, Casacuberta llançà la col·lecció anomenada "Popular", i que realment ho era, i ho és, tant pel preu de venda com per la disposició i els temes, tot destinat a la divulgació i tenint com a eix l'extensió i l'adopció del català, en les més diverses intencions i en nous terrenys: des dels manuals destinats a l'estudi de la llengua fins als formularis, les breus adaptacions d'obres clàssiques, les versions no erudites d'autors antics, resums, compendis i antologies de textos per temes, sobretot de geografia, història i literatura. Però alhora, la **Col·lecció Popular Barcino** no es perd en la seva volguda i àgil varietat en els terrenys vagues de l'eclecticisme, de l'arbitrarietat, de la pretensió o del luxe. El seu conjunt és, justament, homogeni i lògic. Com tota l'obra d'estudis i d'editor de Casacuberta.

Aquesta característica de coherència interna és el signe, crec jo, de tota una generació, la més integradora i eficient de la nostra història moderna. És la generació que posa en pràctica tot un programa i que s'acosta molt a veure'l realitzat. S'hi acostava tant que el somni sembla a tocar, però uns esdeveniments perfectament històrics l'allunyaren altra vegada. Però l'acció i l'obra realitzades

Joan Triadú

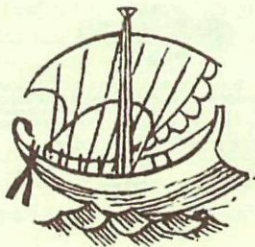
foren, tanmateix, prou resistents perquè avui tinguin vigència i continuïtat.

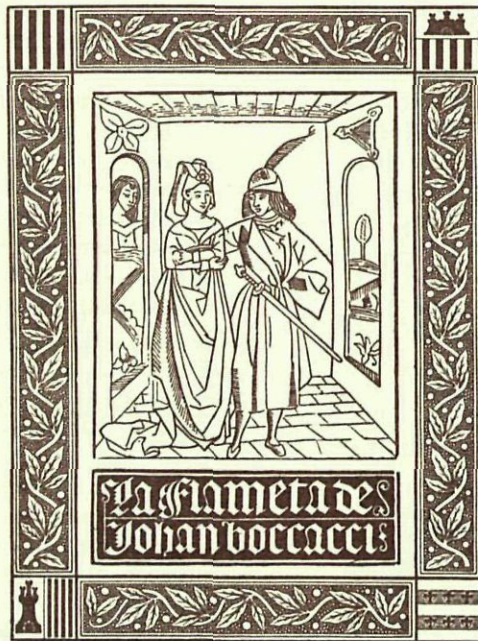
Per això, passats els anys més difícils de la postguerra, l'Editorial Barcino reprengué les seves publicacions, assumí les edicions anteriors i creà col·leccions noves. Mentrestant, Josep Maria de Casacuberta ere elegit membre de l'Institut d'Estudis Catalans (1958) i s'esmerçava en treballs d'alta qualitat sobre Verdaguer i sobre la Renaixença, molts dels quals, -així com abundant documentació, única, sobre aquesta època i el segle XVIII, recollida per ell-, resten inèdits.

Així, l'erudit i l'editor es complementen i s'expliquen l'un per l'altre. La pulcritud, la precisió i una mena de serenitat tibant que tenen les publicacions de la Barcino, són obra d'un home de caràcter, de talent crític i de gust segur. Un home que no ha fet res a la ventura, llevat de muntar la seva vida damunt la difícil aventura de tots plegats.

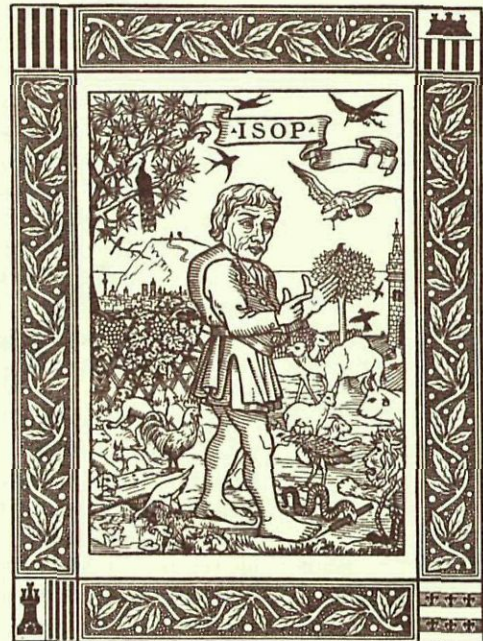
Hereu i continuador de la Renaixença, la rectificava, com calia, en allò que tingué d'improvisada i d'hiperbòlica, però en mantingué les línies mestres, i s'hi ha sostingut fins ara: la passió per la història; la visió de totalitat quant al domini lingüístic i cultural; l'avidesa en el coneixement, damunt el terreny de la vida col·lectiva en qualsevol aspecte -i d'ací la passió per l'excursionisme-; l'exclusivitat d'ús de la llengua; i el fet de comptar només amb els recursos propis, per limitats i condicionadors que siguin. I sense contrapartida de beneficis ni de lluïments de cap mena.

No cal insistir. L'obra de Josep Maria de Casacuberta com a editor esvaeix mites poca-soltes que desfiguren o caricaturitzen la nostra cultura, i en confirma un: l'aptitud per renéixer, servir i perdurar.

LA FIAMETA (E. Canibell, dib.) [16]

LES FAULES D'ISOP (E. Canibell, dib.) [21]

Participació de bodes de la filla d'Eudald Canibell i Masbernat (1858-1928), escriptor, taquígraf, dibuixant i bibliògraf. Fou impresa emprant un tipus de lletra gòtica dibuixada i gravada pel mateix Canibell, a imitació de les lletres dels segles XIII i XIV. Trobem Canibell darrera de moltes iniciatives: fou un dels fundadors de l'Institut Català de les Arts del Llibre, de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (1876), del Centre Excursionista de Catalunya; del Centre d'Aquarel·listes de Barcelona, que després esdevindria Cercle Artístic. En ocasió del Congrés Internacional de la llengua Catalana, en 1906, organitzà una gran exposició del llibre en català. (Gentilesa del Museu Municipal d'Etnografia i Folklore de Barcelona).

JOSEPH ADRIAN
Eudal·lan
Marti
ylamu
ller·Isabel
::Bocino::

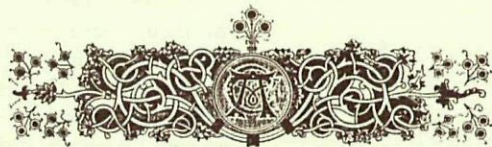
EUDALD CANIBELL
Eudal·lan
bell y
ylamu
ller·Anto·
nia Buxó::

se complauen participant la boda del fill y filla respectivament, igualment els padrins de boda En Francisco Buxó y Canibell ab sa esposa Filomena Saumell de Buxó (oncles de la núvia) y altres meteis En Blay Clernet y Sabaté, qui fou mestre de primeres lletres del nuvi y Francisco Molina y Escobedo, excellent amic de la família Adrián, testimois de part del nuvi.

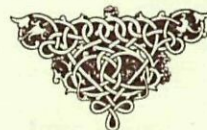
Beneix sia l'Emot qui mou el Sol y les Estel·les!
car ens ha permès veure realitat com una profecia el deusit escrit d'un artista y poeta, ab tres dies de nascuda la nostra Turia. Equi ens plas estamparlo (potser li dolgui al autor: car deya: arò es dolent com tota impostosiació, pero es dit de cora), llegiu:

HERES DESTRES
al bon Eudald Canibell per veure a sa filla bona,
li bona l'enbotabona, més hermosa que un clavel
desitjant que arriui a vell y molt més que hermosa, bona.

EN JOSEPH ADRIAN
y BOCINO y MARI·
NA CANIBELL y
BUXO acompanyats dels pares,
d'altres parents y de bons
amics, el dijous dia 8 de febrer del pres·
ent any 1917: contragueren matrimoni
en la iglesia parroquial del s·t (altor de
santa Teresa, lloch abont jauen les des·
palles del excel·lent artista Antoni Viladomat; car
també s'hi emmaridaren els pares de la núvia el 18 de
març del any 1889). Benei l'unio matrimonial mos·
sen Jaume Franquet, vicari de la parroquia, y fou acor·
rada la solemnitat mentres la gòtica nau del temple acblava om·
plirse de gorg quan ab les veus de l'orgue comensava a ressonar hi
la Salve solemne, del M·tre. s·nt. Masvidal, seguida de la Carta
Pontiffical del mestre Bounod, embaumant els cors ab delectans.

Quin bell recort, y el de tan galant bida, tan de·
bó que sia a tots molt durado!

Omnium sequere sua stella

Cloenda

JOAN OLIVER

L'editor d'aquest opuscle ha trobat una manera ben escaient de celebrar, de Catalunya estant, l'Any Mundial del Llibre, que ara és a les acaballes. Aquesta història del llibre manuscrit en català i de l'edició del llibre imprès en la nostra llengua, així com les notícies sobre els principals editors que de la Renaixença ençà han donat a la llum obres catalanes o traduccions, constituirà sens dubte una bona sorpresa per a molts i un motiu d'edificació i d'encoratjament per a tots els qui estimem les manifestacions de l'esperit i de les idees a través del llibre. Encapçalen aquest panorama, succint, però ric i suggestiu, unes vigoroses pàgines de Jordi Rubió, bategants com una bandera que ens invita a prosseguir el combat de la nostra cultura per mitjà de la difusió de la paraula i del pensament. Tot plegat fa pensar en una mena de cursa d'obstacles i al capdavant en un progrés: aquella continuïtat ascendent que tots els pobles han de mantenir si es volen salvar, en la bona o la mala fortuna.

La història del llibre imprès, veritable arma universal de la cultura, coincideix gairebé exactament amb la història de la Edat Moderna. I tots sabem que aquest període ha estat greument crític i no pas gens falaguer per als catalans. És, doncs, natural que la decadència del país no hagi permès als nostres predecessors d'aprofitar amb més eficàcia i més plenitud l'invent de Gutenberg.

A principis del segle XV, el Compromís de Casp entronitza a Catalunya un rei castellà, amb la qual cosa la història comença d'assenyalar el decaïment de la nostra vida pública. Així i tot, una trentena d'anys després que era inaugurada a Alemanya la impressió amb caràcters mòbils, ja apareix a València el primer llibre imprès tipogràficament... Somiem una mica, si us plau, i imaginem-nos els camins que una Catalunya sobirana hauria pogut emprendre, en apuntar la nova Edat, també en el camp de la cultura. Forcem encara més la il·lusió, o, si voleu, les hipòtesis, i representem-nos un Cristòfor Colom -potser català, però de segur catalanitzat- convencent el Casal de Barcelona, tradicionalment propens a les empreses marítimes, amb més facilitat que no pas la Cort castellana, que vivia d'esquena al mar. Pensem, només un instant, en una Amèrica colonitzada, en tot o en part, per gent nostra. Conseqüència: mig continent ultramarí esdevingut una terra de parla catalana i un mercat o un centre de producció del nostre llibre...

Exceuseu-me aquest desvari. Només volia remarcar que una dissort mai no ve sola, que totes les llibertats són solidàries i que no podem demanar peres a l'om. Perquè el cas és que els entrebancs nous i assortits amb què el destí ens ha regalat d'aleshores ençà, fan encara més vidents els mèrits del nostre aguant, del nostre ressorgiment de mitjan segle XIX i de la mòdica però òbvia rebrotada dels dies presents. Així, doncs, no ens descoratgem davant el balanç de la nostra producció editorial, que Joan Fuster ha dreçat amb aquell punt d'esceptisme que prou li coneixem, i que aneu a saber si no és la màscara amb què els catalans massa lúcids o massa honestos solen sabotejar els cofoismes pairalístes. Aquí Joan Fuster no tira aigua al yi; simplement ens adverteix que les inflacions no són mai saludables, ni que es provoquin amb bona intenció.

Més val que acceptem la xifra exacta del nostre saldo cultural. Així defugirem el perill de lliurar xecs sense fons... Facècies de banda, voldria encara recalcar que, si ens el mirem amb ulls serens, el panorama que aquest substanciós opuscle ens presenta, no hauria de ser, en absolut, motiu de pessimisme. Ben al contrari. A mi em semblen exemplars les pàgines on hom passa llista als nostres editors que al llarg de més d'una centúria han fet gemegar impremtes, tot estimulant vocacions literàries sovint difícils de sostenir, i tot nodrint, en suma, una bibliografia que, pel cap baix, ja és molt més que un punt de partida. Encara cal tenir en compte que no sempre ha estat l'afany de lucre el mòbil d'aquestes empreses. I constatem, a més, un altre guany: avui la situació dels autors ha deixat de ser sòrdida, i una obra amb cara i ulls ja no resta inèdita.

Malgrat una recent desinflor, de llibres catalans no en manquen. N'hi ha per a tothom. Potser els preus de venda són massa elevats; però, ja se sap, el preu d'un llibre està en raó inversa de les tirades que el mercat és capaç d'absorbir. I tanmateix ¿no és cert que avui la moneda corre com mai no s'havia vist? ¿I no és cert que els articles superflus, de luxe o de capritx cada cop tenen més sortida i són cada vegada més cars? El problema no és de preus sinó d'educació: d'escoles, d'universitats...

Atrament no crec pas que "un llibre ajudi a triomfar"; els llibres que ajuden a "triomfar" solen ser detestables esgueros. Tampoc no crec que "la lectura és un vici impunit", com deien tan elegantment els esnobs dels anys vint. Penso que una de les grans virtuts del llibre és que ens defensa de la soledat, en la soledat. El llibre, un bon llibre, és un silenci meravellós i fecund. I això no és pas poca cosa en uns dies en què el moltonisme i l'estrèpit han passat a ser els genets primer i segon de l'Apocalipsi.

El Diputado a Cortes
por
Castellón

Am Viro: Merces
sul per la vostra
felicitació. Vece que
latabuza i troba en un

moment decisiu de la
vra historia: vera un inens
pauis para la nostra generació
si no conequis la autodomin.

Francisc A. Cambó

9-VI-16

Estampat en Tarragona, per Gelsp
Robert, Estamper Any. 1588

